

TWAR

19
1999

Nepřechylování příjmení chápe Barbra Schnelle - a není z dnešních žen zdaleka jediná - jako krok „v rámci odklonu od diktátu patriotismu“.
Mladá fronta Dnes

LITERÁRNÍ OB TÝDENÍK

18. listopadu

20 Kč

Tomáš Kubíček / Myšlení o literatuře v prostředí českých literárních časopisů šedesátých let

Následující text je třeba vnímat nikoli jako soustavnější studii k navrženému tématu, spíše jako zvláštní způsob narativní procházky tím, co bychom mohli značně obecně pojmenovat myšlením o literatuře s nastavením průzoru přes literární periodika šedesátých a počátku sedmdesátých let. Chceme se soustředit především na sledování postupného utváření či rozostřování kritérií pro zkoumání literárního textu a proměnu vnímání textu. Zajímá nás krize dogmatizovaného pojetí teorie odrazu a současně její další osud. Rozsah, jenž je dán našemu vyprávění, napovídá, že půjde o značně neucelený pohled. Tato částečnost by neměla vést k přílišnému zjednodušování. To, o čem se pokusíme, ať zůstane pod neustálou kuratelou vědomí ošidnosti každé činnosti, která se snaží generalizovat na základě publikovaných materiálů z doby, kdy vládla přísná cenzura či autocenzura, a zcela v duchu absurditního dramatu, to, co bylo psáno a čteno, nebylo vždy tímto, co bylo i myšleno. Do našich úvah zahrnujeme pouze literární texty, které vycházely v periodickém tisku, a nikoli odborné monografie a studie vydávané knižně. Což může způsobit, a jistě i způsobí, další nepřesnosti v našich úvahách. Jestliže se však přes všechny zmíněné nedostatky odhodláme k této omezené charakteristice myšlení o literatuře šedesátých let, tedy především proto, že právě literární časopisy se v šedesátých letech staly fenoménem, v němž se zřetelně zračila aktuální povaha moci a konečků i schopnost sebe-reflexe literárních souputníků.

Postupné uvolňování společenského napětí, charakteristické pro konec padesátých let, logicky vedlo i k oživení literárního života. Jedním z projevu vyjadřujících znovu-

objevení možnosti polemizovat byl v průběhu šedesátých let nebyvalý nárůst počtu literárních periodik. Vedle časopisů, které vycházely už v padesátých letech - tedy **Česká literatura** (od r. 1953), brněnský **Host do domu** (1954), pražský **Plamen** (1959), ostravský **Červený květ** (1959) a samozřejmě od počátku padesátých let **Literární noviny** (1952) - jsou během šedesátých let postupně ohlašovány další tituly, zaměřující svoji pozornost především na literaturu a literární kritiku. V roce 1963 vychází první číslo **Kulturní tvorby**, o rok později následuje časopis **Tvář**, jehož vydávání však z důvodu příliš velké liberálnosti a konfliktnosti názorů redakce listu a jeho spolupracovníků s tím, co bylo eufemisticky nazýváno kulturní politikou strany, bylo již v následujícím roce pozastaveno. Avšak počátkem roku 1966 počet literárních titulů narůstá geometrickou řadou. Přibyl **Impuls**, **Oriente**, **Sešity pro mladou literaturu**, **Dialog**, **Dívkové víno**. V samém konci šedesátých let pak začal vycházet **Index** (1968), v témže roce obnovuje svoji činnost **Tvář** a v roce 1969 se ohlašují **Texty**.

Důležitá pro charakteristiku myšlení o literatuře v prostředí literárních časopisů je role, v jaké tato periodika byla vnímána. Více než kdy dříve se prohlubuje pojetí časopisu jako politicko-kulturní tribuny, vyplývající z dobového nazírání na úlohu spisovatele (a potažmo literatury), jenž byl postaven do centra společnosti jako ten, který je s to ji nejenom pojmenovat, ale i proměnit. Plnou měrou se opět uplatňovala obrozenecká idea spisovatele jako národního mluvčího.

Díky oslabení bdělosti kulturních aparátčků, vyvolanému nejistotou o dalším politickém vývoji v zemi, představuje první polovina šedesátých let období postupného uvolňování doposud přísně střežených ideologických pravidel výkladu textu. Literární myšlení se rozštěpuje do dvou základních

směrů: První část se s hroší houževnatostí pokouší zůstat věrna tomu, co můžeme nazvat ortodoxní marxistický výklad literárního díla, jenž se pokouší roubovat na literární text prověřenou „teorii odrazu“, navracejíc se zpět k Lukácsovu pojetí, negujíc tak etapu ždanovskou. Druhá část literární kritiky se pak pokouší oprostít od kodifikovaných norm vnímání literárního díla, které vycházely z potřeb neliterárních, a snaží se vyhnout schematickému hodnocení textů, zdůrazňujíc přitom stále zřetelněji a naléhavěji povahu literárního textu jako otevřeného smyslu a dohledávajíc přes ostatné dráty a ploty současnou podobu přemýšlení o literatuře.

Počátek šedesátých let je ale stále ještě v zajetí schematických modelů vztahu k literárnímu dílu a autorovi. Autor a text jsou poměřováni z pozic normativního realismu tvrdícího, že je nutné přivést spisovatele do lůna společenství, nebo alespoň, pokud je toto společenství považováno za choré, učinit jej zodpovědným za jeho léčbu. Základní směrnici kritického přístupu k textu jsou kritéria, která formuluje A. V. Lunačarskij a jež jsou otištěna v roce 1960 v **Plameni**: „Marxistický kritik si vybírá za předmět svého studia především obsah díla, tu sociální podstatu, která se v něm odráží. Zjišťuje jeho souvislosti s těmi nebo oněmi sociálními skupinami, vliv, který na společenský život může mít sugestivní síla obsažená v díle. A pak přechází k formě především z hlediska souladu této formy s jejím základním cílem, tj. sloužit maximální výraznosti, maximálnímu nakažení čtenáře daným obsahem.“ Určující tezí je pak podle Lunačarského: „Všechno, co pomáhá rozvoji a vítězství proletářské věci, je dobré, všechno, co škodí, je špatné.“ Na první pohled je zřejmé, kam tato výzva míří a kolik má společného s vnímáním literárního díla jako svěbytného díla uměleckého.

Literatura v centrálně řízené kultuře má přirozeně svá nezaměnitelná poslání. „Literatura je povolána k tomu,“ píše Alexander Matuška v článku O dobré a špatné literatuře (**Plamen** 1960), „aby budila smysl pro krásu, pravdu, právo, spravedlnost. Jejimi zjevnými či tajnými pružinami jsou láska, vlast, národ, země.“ (...) *Literatura není povolána jen k tomu, aby se udržovala na úrovni požadavků lidu, ale ještě k něčemu více - je povinna rozvíjet vkus lidu, zvedat jeho požadavky, obohacovat ho novými idejemi, vést ho vpřed.*“ Termín „lid“ je charakteristický pro tento způsob uvažování o literatuře. Literatura je určena lidu a službou jemu je poměřována. Široký pojem „lid“ se však může zúžit na konkrétnější „člověk“, ovšem s nut-

(Pokračování na straně 4)

OBSAH:

Daniela Fischerová

New new

Antonín Jelínek

Slova a doba

Alois Burda

o Oidípovi

Rozhovor

s J. Rambouskem

Helena Sobková

Pohřeb

Kateřiny Zaháňské

Petr Poslední

Conradovská

věrnost

Jindra Tichá

o volebních
systémech

Frankfurtský

knižní veletrh

Radek Špirhanzl

Mraky odtáhly

Eug. Aug.
Hlavas

17. listopad

Předrevoluční události a revoluční vichr a po něm jeho potomci. Přijatelný výměnek a jest si nám jen přát poctivého nálezce. No uvidíme...

Co totiž znamená správně rozumět? Český duch může sice načas bloudit. „Ježíšmarjá tak něco dělejte!“ Ó kapitáne, kapitáne, jedna žena objevila knihu na stolku!

Redundantní, zato neskonale půvabné - nemůže to být Vladimír Iljič Lenin?

Historie má mnoho měřítek a všechna jsou pochybná. Vaněk se chová jako výbušna. Vyhovuje ti vixlajvant? Co škrtne? Kde ubereme? Nevědomost je neon, požehnání.

Za lidšější ovzduší

15. listopad určil Mezinárodní PEN klub jako Den vězňů spisovatelů a novinářů. Je jich v současném světě v tuhle chvíli 176. Členové Českého centra PEN klubu připomněli své kolegy tím, že v pondělí v 16.00 už tradičně symbolicky vypustili stejný počet balonků - tentokrát před Špalíčkem na Václavském náměstí.

Letos PEN klub zvláště upozornil na tyto případy:

V Damašku si odbyvá desetileté vězení spisovatel a aktivista za lidská práva **Nizar Nayyuf**. Během této doby se u něho projevil akutní karcinom lymfatických žláz - podle zpráv potřebuje rychlou radioterapii a chemoterapii. Mimoto trpí i ledvinovými problémy a žaludečními vředy, navíc přibýly potíže s páteří - po mučení na počátku pobytu ve věznici. PEN klub se obrací na ministra vnitra Syrské arabské republiky s žádostí o hospitalizaci a náležitou lékařskou péči.

V říjnu byl skupinou policejních důstojníků na ulici zbit a na měsíc vězení odsouzen srbský novinář **Svetozar Rajković**, šéfredaktor odborného časopisu Sindikalni Poverenik. Podle zpráv střechové protestní organizace Savez za Promene k tomu došlo po ukončení mírumilovné protivládní demonstrace za odstoupení prezidenta Miloševiče, obviněného Mezinárodním soudním dvorem z válečných zločinů. Podobných protestních shromáždění, policejně rozháňených, se účastní v celém Srbsku desetitisíce demonstrantů, represe tohoto druhu se zaměřují především na média. Jugoslávci se v těchto dnech připomínají, že patří k signatářům Mezinárodní dohody o občanských a politických právech, jejíž 19. a 21. článek zaručuje svobodu shromažďování a slova.

Právě totiž probíhá v Srbsku i soud s **MuDr. Florou Brovinou**, která je údajně obžalována z terorismu, což v jejím případě znamená, že se podílela na dodávání potravin, obléčení a léků kosovské armádě. Za hlavní, oficiálně neuváděný důvod, se považuje skutečnost, že Brovina je aktivní předsedkyně Ligy albánských žen a prominentní členkou i jiných kosovských nezávislých hnutí. Na území Srbska byla deportována spolu se 1900 vězni dva dny před příchodem vojsk NATO do Kosova.

Srbským soudem se v současné době prokazuje nedostatek nezávislosti a preferování státního zájmu. Mezinárodní organizace pro lidská práva jako Amnesty international a Výbor pro vězňů spisovatelů vyslovují vážné obavy, že by v tomto smyslu mohl být ohrožen i rozsudek nad Dr. Brovinou.

Čtyři iráňští vysokoškoláci: **Namnabati, Nematí, Aqali, Ahangari** jsou obžalováni pro uveřejnění vlastní divadelní hry, která údajně zpochybňuje „platnost islámské revoluce a jejích obětí“. Spolu s nimi bude souzen i profesor **Mehdí Sajadehčí** - jen za to, že se jich veřejně zastal a texty, otištěnému pouze v nákladu 150 výtisků univerzitního časopisu, vyslovil podporu. Od té doby hra, z pochopitelných důvodů, dosáhla mnoha internetových vydání (anglicky na adrese www.dfn.org). Jde v ní o to, že Imam Mahdí neboli „Pán všech věků“, prorok, jemuž bylo určeno navrátit se na zem, si vybírá 313 stoupenců, aby učinil konec vši tyranii. Ve hře se setká se studentem Abbasem, jehož chce vzít mezi své žáky, ten však žádá odklad - má právě zkouškové období... Takto nevinná hra byla zakázána křídlem nejkrásnějších konzervativců a studenti obžalováni za zesměšňování věřících, kteří čekají na Imamův příchod. Autorství doznali, hájí se však tím, že nešlo o úmyslnou urážku. Nejvyšší náboženský představitel Ajatollah Ali Chamenei vyslovil naději, že soud vezme v úvahu silné polehčující okolnosti. Žádosti světa se obracejí na prezidenta Chatamího, aby se zasadil o zrušení ostudného procesu a o zlidštění atmosféry, v níž nelze tvůrčím způsobem vyjádřit vlastní názor.

JANA ČERVENKOVÁ

第一章 好兵帥克干預世界大戰

“原來他們把斐迪南給弄死了！”女傭工對帥克先生說。很多年前，軍醫審查委員會宣佈他患了神經不健全的慢性病，他就被退了伍，從此就靠狗過活——替奇醜無比的雜種狗偽造血統證明書。除了幹這營生以外，他還患著風濕症。這時，他正用藥掩蓋他的腳蓋。

Při pohledu na obrázek Josefa Lady a text pod ním věru není nutné umět čínsky, abychom začali plynuce překládat: „Tak nám zabil Ferdinand...“ V osmoxoxované podobě Haškova Švejka posílá Český PEN klub svým adoptovaným čestným členům - čínským vězňům spisovatelům.

OBJEDNÁVKA
na předplatné literárního časopisu
pro Českou republiku

Závazně objednávat roční předplatné Tvaru počínaje číslem..... v počtu výtisků:

2000

TVAR

zaplátím:

individuální předplatitel:

složenkou (fakturou) 18,- Kč
za kus (krámská cena snižena
o 2 Kč předplatitelské slevy)

knihkupec / prodejce:

fakturou 14,- Kč za kus (krámská cena snižena
o 30% rabat) při odběru 5 a více výtisků čísla.
Objednávka znamená bezplatné zařazení firmy do přehledu
knihkupectví v pravidelné tabulce Kde dostanete TVAR.

Jméno: (Firma, IČO):

Adresa: PSČ:

Datum: Podpis (razítko):

Odešlete na adresu TVAR, Na Florenci 3, Praha 1, 110 00, obratem získáte složenku (fakturu) a budete zařazení do naší databáze.
Lze objednat i telefonicky na číslech (02) 22 82 83 99 a (02) 22 82 83 98.

Zpráva mírně opožděná

Ve čtvrtek 23. září pořádaly v Moravské kapli Domu umění v Opavě Univerzitní klub - časopis Bludný kámen a Nadace pro výzkum konferencí *Open literárněvědnou konferenci: PETER BEZRUC jako postmoderní oběť literárněvědných konferencí na sklonku milénia*. Motto: „Předtým jako člověka pochovávají, musia ho identifikovať, inak by mohl domnělý mrtvý pokračovať v tom, čo robil, hneď po pohrebe“ (Agnes Hellerová).

Program konference: Dekompozice subjektu, decentralizace struktury, destabilizace smyslu (Mgr. Jiří Siostrzonek - pedagog ITF SU v Opavě). Extrémní pluralismus Maryčky Magdonové a následné hledání identity v přechodu k interakci s markýzem Gerem (Aleš Koudela, režisér a scenárista České televize). Mezi naději Petra a skepsi Bezruče (MVDr. František Smělík, doktor JZD Otice). Heuristická interpretace estetického objektu Bystroňovy dcery v rámci OKD (Mgr. Petr Rotrekl, milenc umění a kultury z Magistrátu města Opavy). Cesta starého Magdona z bartovské haremky k postmoderně a zpět (Ing. Vladimír Balcar, ředitel statistického úřadu). Sémantická analýza básně Ostravar (Vojtěch Bartek, předseda odborové organizace, odborný asistent). Manipulace s dílem Petra Bezruče a jeho čárkovými kódy (Mgr. Nina Bradáčová, výzkumně literární půjčovna knih v Kraváři, Jana Gunterová, výzkumně literární půjčovna časopisů v Dolním Benešově). Pořadová příprava jako náznak poetického vnímání Petra Bezruče (Ing. Arch. Petr Veselovský, četař abs. v záloze). Ženy v životě a díle Petra Bezruče (Mgr. Libor Martinek, nezávist BOHEMISTA.)

V průběhu konference byl realizován vhodný kulturní program divadelního souboru Sáček. Pro mimooperační účastníky bylo zajištěno přespání přímo na konferenci, pro zájemce možnost fakultativní exkurze do depozitářů supermarketu Billa s možností vrácení lahví z konference.

Matka a macecha manželů Škvoreckých

U příležitosti oslavy 75. narozenin Josefa Škvoreckého se v pondělí 18. října konala v Památníku národního písemnictví beseda s oslavencem a samozřejmě i s jeho manželkou Zdenou Salivarovou. Manželé Škvorečtí nedávno přijeli do Čech na měsíční návštěvu, aby Josef Škvorecký převzal Státní cenu za literaturu.

Nejčastější otázky z publika byly na emigraci, na gymnázium a vyšší odbornou školu Josefa Škvoreckého, na pocity při návštěvách České republiky. Zdena Salivarová líčila, jak pracovali na své nejnovější knize Krátké setkání s vraždou: Hlavní námět napadl právě jí, u snídani. Když vzpomínali, jak byli vykradeni, přišla na nápad, že by o tom mohli napsat detektivku. Pak společně vymysleli kostru a rozdělili si postavy. Každý mluvil za ty své v ich-formě a den po dni se střídali v psaní. Zdeně prý byla vytýkána nedůslednost, když se nedržela kostry: „Josef mi to často vyčítal. Nemůžu prý napsat, že detektiv přišel v 10.30, když jsme si stanovili, že vražda se stala v 11.50...“

Josef Škvorecký naznačil, že chystá novou knihu, nyní by to měla být novela o třídílných schůzkách a vzpomínkách na studium. Zamítl však, že by kdy chtěl psát paměti: „Všechny knihy jsem psal na základě svých vzpomínek a zkušeností, i když je tam přidaná fikce. Proto kdybych teď chtěl psát paměti, musel bych se opakovat a to nechci.“

Připravuje se prý i natáčení filmového přepisu románu Zbabělci. Scénář je od Petra Jarkovského a režisovat bude Vladimír Michálek. Zatím ale všechno záleží na penězích.

Oba znovu zdůvodňovali svůj odchod do emigrace v létě 1969. Kvůli normalizaci nemohl Josef Škvorecký svobodně psát, do undergroundu se mu už nechtělo (cítil se na to moc starý) a psát do šuplíku taky ne (cítil se na to moc mladý). Rozhodl se pro emigraci ihned po srpnových událostech v roce 1968. Jenomže v té době Zdena Salivarová studovala na FAMU dramaturgii, a tak se jí nechtělo před ukončením studia odjet. Pak ale upálení Jana Palacha definitivně

rozhodlo, že musí Československo opustit. „Československo je moje matka a Kanada moje macecha. Ale někdy se stane, že se macecha ke svému dítěti chová lépe než jeho vlastní matka,“ říká Zdena Salivarová a Josef Škvorecký k tomu dodává: „Člověk v exilu je schizofrenik - na tu první vlast nezapomene, a na tu druhou si tolik nezvykne.“

OLGA MAŠKOVÁ

Líbej, Obrtel, Majku

Komu z vás se nedostal do ruky líbezný bibelot Milana Hrabala Cokoliv proměnlivého, můžete jen závidět těm, kdo to štěstí měli. Po prvním čtení mi připadlo na mysl jedno z provokativních vyznání Oscara Wilda, kterým pobuřoval své krajany, že totiž forma je vše a je to tajemství života - i když u Milana Hrabala to s vylučovací formou zase tak jednostranně není.

Po druhém čtení jsem knížku na chvíli odložil. Svou přehohatou hrou s jazykem, už zdaleka nemajícím jen funkci výhradně dorozumivací a ochutnávací, ale stejně jako v hrách lásky i funkci dráždění předešly k vlastnímu domyšlení, mi připomínala Hrabalovy velké učitele Morgensterna a Palivce. Autor opouští odvážně osobitý půdorys své zrcadlové výstavby sbírky a jeho motýli nemají zdaleka křídla symetrická, ale jsou spíš podobní samorostům, které motýly připomínají.

Při dalším čtení mi připomněla jeho sbírka trochu kaleidoskop. Tam se také každým pootočením sřetězuji základní prvky v nové obrazy. Zatímco v krásnohledu jsou jimi však jen barevná sklíčka, tady jsou to vycizelovaná slova a v jejich sřetěžení je objevitelná zákonitost, s kterou si ovšem donekonečna zahrávat nelze. I zdánlivá libovůle má své hranice. Vedle „skvěstka kůstka“ dobereme se občas i spojení za každou cenu. Přirovnal bych je k španělským muškám, oněm pihám krásy, které provokovaly na dvoře francouzských Ludvíků svou dráždívou nadbytečností. Měl-li bych si vybrat z útlé knížky dvě tři básně do své soukromé pokladnice poezie, rozhodně by mezi nimi byly „Líbej líbej líbej“ - pro nenapodobitelnou vnitřní stavbu, „Obrtel“ a „Majku“.

Díky i Ludvíku Kunderovi, tentokrát jako ilustrátorovi, a ústeckému nakladatelství pro bibliofily a diskofily Albis international za knížku, která vsadila možná zdánlivě na formu, ale které nechybí ani opravdu básnivý obsah.

Z. J.

Napsali do TVARu

Ohrožené druhy (...) Před nedávnem jste se na této stránce zamýšleli, jsou-li či nejsou Literární noviny přeeekologizované. Jsem rád, že problém byl uveden na patřičnou míru. Mám spíš obavu, nejsou-li některé naše deníky někdy neúměrně přeeekonomizované, a že právě proto musely ustoupit i jazykové koutky. Že nešlo v tomto případě nijak o podbizenost se čtenářům, svědčí i jejich častá nespokojenost s tím, že zmizely. A nešlo jen o filologii, ti mají přece své odborné publikace, například Naši řeč, ale především o čtenáře laické. Chybí také jazykoví korektoři, takže se náš tisk hemží chybami, za které by žáci v našich školách pomalu z češtiny propadali. Jazykové koutky a již tradiční jazyková zákampí (už to slovo nás vždycky přímo pohladilo) kulturu a kultivovanost jazyka samy o sobě jistě nezachrání, ani je nevybudují, ale svou potřebnost měly, a měly by se proto znovu do našeho tisku vrátit. Když ne do deníků, do týdeníků určitě.

ZDENEK JANÍK

Vážená redakce, přečetl jsem si se zájmem ve Tvaru 16/99 dopis pana Jana Novotného z Brna, v němž reaguje na můj článek ve Tvaru 11/99 Překládat Strindberga..., a kde se pozastavuje nad výrazem „konformní člověk“ ve vztahu k Josefu Vohryzkovi. Tady bych chtěl předně říci, že jsem článek

koncepoval v obecných rovinách, a pokud je tam v jistých souvislostech uvedeno Vohryzkovo jméno, jde jen o příklad, třebaže pádny...

Z dopisu OTAKARA FRANCZYKA

O kráse

V kalendáři jsem objevil čínskou moudrost: Existují tři základní tvary krásy: žena, kůň a loď. Není to výstižné? Ale nechci teď mluvit o tvarech, raději o nezbytnosti krásy, o jejím hledání.

Mám pocit, že se z našeho života vytrácí, že jsme krásu přestali potřebovat, že nám jde o cokoliv jiného. Myslím tím krásu opravdovou, ideál, kterého snad ani nedojdeme, přesto je třeba o něj stát. Protože krása sama o sobě není, je totiž obsažena všude. Ve vězení, v ponuré šedi, v zoufalství nejistoty jsem našel krásu v pomeranči, který mi žena poslala, v plamínku zápalky, také v obloze za mřížemi. Krásu jsem nacházel ve snění o svobodě.

Zdá se, že v té době za lepším životem jsme na krásu zapomněli, že na ni neklademe patřičný důraz. Ženeme se kamsi celí určením, za podivnými cíli - za majetkem, postavením, za čímsi, co bude zítřka, a nevíš, které je teď. Vždycky tu byla, i za komunistů, v každém režimu. Stojí u cesty nebo je s námi u stolu, vychází každé ráno, i když je zataženo, sídlí v korunách stromů i na dlažbě, klábosí s námi v kanceláři, nabíráme ji lopatou, aniž bychom si toho všimli, díváme se na krásu, a nevidíme ji.

Je křehkou substancí. Umění vnímat krásu, to je dar. Je tu pro každého, kdo po něm zatouží. Je docela snadné se tomu naučit, chceme-li. Jako bychom však nechtěli, zanedbáváme krásu, neklademe na ni důraz. Děti učíme číst, psát a počítat, také všelijaká salta, řídit podnik a jak být úspěšný - krása je však věnováno pohříchu málo času ve školních osnovách...

Krásu není zbytečnou ozdůbkou. Je to člověčí podoba, bez níž je život pustinou a dnešek ztrácí smysl. Krása je pro toho, kdo po ní prahne, je jí dost pro každého a dává se zadarmo.

IVAN BINAR

Kde dostanete TVAR

PRAHA = Tvar už ve čtvrtek! Academia, Národní 7 Academia, Václavské nám. 34 Fišer, Kaprova 10 Fortuna, Ostrovní Jan Kanzelsberger, Václavské n. 4 Knihkupectví na FFUK, nám. J. Palacha 2 Knihkupectví na Mústku, Na Příkopě 390/3 Prospektrum Na Poříčí 7 Mafá - Aurora, Opletalova 8 Paseka, Ibsenova 3 Samsa, Pasáží u Nováku Vodičkova 30 Seidl, Štěpánská 26 Svoboda, Na Florenci 3 Tabák (Česrea), Kaprova (u FF UK) U knihomola, Mánesova 79 Volvox globator, Opatovická 26 Zvon, Jindřišská 23 Redakce Tvaru, Na Florenci 3 (3. patro) BRNO Český spisovatel, Kapucinské nám. 11 Barvič-Novotný, Česká 13 Knihkupectví P a Š, Palackého 66 Ženíšek, Květinářská 1 ČESKÁ TREBOVÁ Paseka, Hýblova 51 ČESKÉ BUDĚJOVICE Omikron, náměstí Přemysla Otakara II. č. 25	FRÝDEK-MÍSTEK Wembley tabák, Růžový pahorek 508 HODONÍN Knihkupectví, Národní tř. 21 JIHlava Knihkupectví Otava, Komenského 33 LIBEREC Fryč, Pražská 14 NÁCHOD Knihkupectví Alice Horová, Palackého 26 OLOMOUC Studentcentrum, Křížkovského 14 OSTRAVA Fiducia, Mlýnská ul. Knihkupectví Artforum, Puchmajerova 8 Univerzitní centrum, Reál- ní 5 PLZEŇ Knihkupectví Fraus, Goethova 8 SEDLÉC - PRČICE, VOTICE, SEDLČANY Knihkupectví A. Podzimek TREBON' Carpio, nám. T. G. M. 93 VSETÍN Malina, Dolní nám. 347 ŽDÁR NAD SÁZAVOU Buček, vlakové nádraží
...a na novinových stáncích PNS, Mediaprint-Kapa, a ostatních distributorů	Tvar distribuují firmy A.L.L. Production, Transpress, Mediaprint-Kapa, RAM, PNS a redakce. Objednávky do zahraničí přijímá redakce.

Pět odpovědí ----- Přemysla Ruta „Svoboda není mýtus, protože nemá děj.“

1. Televize právě natáčí váš nový cyklus *Doma je doma*. Oč v něm půjde?

Jednoznačnost Vaší první věty budí dojem normálních poměrů, v nichž slovo platí, záměry jsou uskutečňovány a člověk může předpokládat, co bude napřesrok. Bohužel, přesnější je říci, že „televizi se občas zdá, že by snad nebylo marné natočit cyklus Přemysla Ruta a Břetislava Rychlíka *Doma je doma*, ale jindy si zase není jista, jestli na to má náladu, o penězích ani nemluví.“ Pokud se nám podaří dostat se touto mlhou aspoň ke zkušebnímu prvnímú dílu, jehož scénář už je připraven, půjde v něm o Velký návrat (to je i název) velké iluze komunismu, tedy o velké zklamání z velkých iluzí o kapitalismu. Také v dalších dílech - celkem bychom jich rádi chystali deset, ale tak daleko, obávám se, není z Kavčích hor vidět - by mělo jít o společenské iluze, pověry a předpoklady, které vypadají „samozřejmě“ jen proto, že nebývají zkoumány podrobněji.

2. Jak víme, bez mýtu se lidstvo nikdy neobešlo. Jakou roli se vám zdá, že mýtus hraje obecně, v čem je jeho význam?

Nemám moc rád, když se slovem mýtus označuje kdejaká pseudohistorická přibližnost, dobový životní pocit či ideologický konstrukt. Na to si mýtů příliš vážím; myslím, že by se slušelo vrátit jim význam předhistorických vyprávění, která - právě proto, že jsou před-historická, tedy ještě nespoutaná s neopakovatelnými dějinnými okamžiky, mohou nám jaksí „nad vlnami rozbouraného času“ podat (kromě strhujícího příběhu!) obraz toho, co v nás přetrvává, co je v nás „otiskem prstů Stvořitelových.“

3. Které z těch mýtů se týkaly či týkají českého národa? Objevili jste tady i něco pozitivního?

Budu i v téhle souvislosti mluvit spíš o iluzích, pověrách a falešných předpokladech. Českého prostředí by se měl týkat celý ten cyklus (jinak bychom jej nenazývali

Doma je doma), ale tím nemá být řečeno, že český národ je v tomto smyslu nějak mimorádně zanedbaný (a už vůbec ne, že bychom mu my dva měli dávat známky z chování). Obracíme se zkrátka - koneckonců v České televizi! - k obecnstvu, jehož jsme součástí a jehož starosti sdílíme. Jeden z příštích dílů by měl poněkud zpřoblematizovat předpoklad, že naše logika našich individuálních životů musí kopírovat logiku našich politických dějin. Zvětšovacím sklem, jímž svá témata pozorujeme, by měl být vždycky příběh: v tomto případě příběh člověka, jehož šťastné dny připadaly s železnou pravidelností na nešťastné dny v národní historii. Kdyby se to podařilo (je to z mnoha důvodů nepravděpodobné), měli bychom natočit jakási soudobá televizní exempla.

4. Je neodsouzení minulých zločinů opravdu tím hlavním důvodem dnešních obávaných preferencí? Spousta lidí přece žádné zločiny nepáchala, jen se tu příkrčili a támhle si zachytračili, a dnes jim vadí spíš neodsouzené zločiny současné.

Nikdy jsem si nemyslel, že vracející se naděje v komunismus je důsledkem nedostatečné dekomunizace (nebo jak to nazvat). Naopak: kdyby byly beztržné zloči-

ny a ostudy přítomného režimu provázeny nesmlouvavým uplatňováním spravedlnosti vůči zločinům režimu bývalého, sympatie ke komunistické straně by se vracely mnohem rychleji. Zdá se, že velkorysým přehlížením zločinů minulosti si současný režim zjednal velkorysost i vůči všemu, čeho se dopustí sám.

5. Nepatří mezi mýty i svoboda? Chtějí ji lidi vůbec?

Svoboda myslím mezi mýty nepatří, jako mezi ně nepatří např. odpovědnost či mlilosrdenství. Nepatří mezi ně, protože nemá děj. Tématem mýtu ovšem může být například touha osvobodit se - nejenom z okovů, ale třeba i z vlastního údělu (Oidipus) či dokonce z údělu lidského (Sisyfos).

Na sklonku osmdesátých let jsem si - nerad - začínal přiznávat, že hlad po svobodě nepocítuje každý. Těch, kteří svobodu potřebují k životu, je méně než bych si přál (hle: další z falešných předpokladů a možných témat televizního cyklu). Už tenkrát mě to vedlo k obávám, že pro většinu lidí nebude svoboda dostatečnou protiváhou všech nepříjemností, které jim po převratu nastanou. Ale - z druhé strany - svoboda by neměla být jiným vyjádřením stavu, kdy je „možné všechno.“ (Otázky jč)

České centrum Londýn k 10. výročí

3. 11. pořádalo centrum večer s názvem *Václav Havel - dilema moci* za účasti Johna Tusy, ředitele Barbican Centre, Timothy Garton Ashe, spisovatele a odborníka na střední Evropu, Jiřiny Šiklové, vedoucí katedry sociologie Univerzity Karlovy, bývalé disidentky, Magdy Vašaryové, herečky, velvyslankyně a kandidátky na slovenskou prezidentku za rok 1999, Johna Keana, profesora politických věd na Westminsterské universitě, který je autorem biografie Václava Havla, Karla Schwarzenberga, kancléře úřadu prezidenta republiky 1990-92.

Byla otevřena i výstava dokumentaristiky *Dany Kyndrové* jako svědectví o našem životě v době totality, za revoluce a v letech devadesátých. Byla zároveň dokumentem toho, že „některé věci se nikdy nemění“.

Na zahájení čeká i výstava *Samizdat Publishing* o dvaceti letech samizdatové literatury v Československu. Bude tu vystaveno vedle originálů i domácí tiskárnské zařízení.

26. 11. bude centrum hostit taneční projekt ve spolupráci *Duncan Centra Praha* a *Laban Centre London* pod názvem *Laskavé víze* - „program plný emocí, jemného humoru a absurdity“. O dva dny později bude naše významná učitelka tance *Eva Blažičková* předvádět tanečnickům, jak odhalit vlastní fyzické a duchovní schopnosti pomocí tradičních technik. Jejich tvorba rozvíjí metody Isadory Duncanové

a souvisí s volně vyjádřeným pohybem. *David Černý* je uváděn do souvislosti s pomalováním smíchovského tanku na růžovo v roce 1989 - od té doby má za sebou výstavy v Sao Paulu, Soulu, New Yorku i ve východní Evropě. Tentokrát bude vystavovat exponáty vybrané pro ambasádu v Londýně.

Oznámili TVARu

• **Nakladatelství Peter Lang - Europäischer Verlag der Wissenschaften** vydalo sborník vědeckých studií „*Tschechisches Barock / České baroko, Sprache, Literatur, Kultur / Jazyk, literatura, kultura*“, (vydavatelé Gertraude Zand a Jiří Holý). *Baroko je zde chápáno ve středoevropských souvislostech, jako výraz kulturního postoje, jenž je stále aktuální. Autoři patří k různým generacím, národnostem a vědeckým orientacím, jejich diskuse je příkladem snášenlivosti různých stanovisek a metod.*

• **Studio Paměť** pořádá ve dnech 17., 18., 19. a 23. 11. *Literární a hudební pořady v rámci německo-české akce*. 26. 11. v 19.30 *ROPÁtek*: Roma Neruda a sdružení rodičů a přátel RoPy uvádějí literární hudební večer. Zároveň výstava *Tiny Pezellen*.

• **Kruh přátel knižní kultury** zve 24. 11. v 19.00 na *Výroční shromáždění členů KPKK*.

• **Knihovna města Plzně** zve do nově otevřeného *M-klubu* (Macháčkova ul. ve Skvrňanech) na *vánoční koncert Plzeňského orchestrálního sdružení s Českou mší vánoční J. J. Ryby* 22. 11. v 18.00.

• **ČC New York** prezentovalo knihu *Petera Demetze Praha černá a zlatá* (v angl.), která chce být polemikou s romantizujícím pojetím Ripelinovy Prahy magické.

• **ND - Divadlo Kolowrat** ohlašuje premiéru opery *Dariusse Milhauda Chudák námořník* a *Bohuslava Martinů Dvakrát Alexandr* - obojí v jednom bloku 18. 11. **Divadlo Komédie** chystá na 24. 11. premiéru *Henrika Ibsena Stavitel Solness*.

• **Sdružení UNIJAZZ** pořádalo opět mezinárodní hudební festival *Alternativa 99*.

• **Kulturní zařízení města Valašské Meziříčí a Občanské sdružení Valašské Athény** pořádají ve dnech 18. a 19. 11. již 35. *Moravský festival poezie „O štít Valašského Meziříčí“*. Spolupracuje Artama Praha a Národní osvětové centrum Bratislava.

Při této příležitosti dojde i k vyhodnocení interpretační soutěže.

• **Nakladatelství LIBRI a Slovensko-český klub** prezentovaly *Slovník slovenských spisovatelů*.

• **Polský institut** zve na společné představení polských divadel: hra podle románu *Witolda Gombrowicze Ferdurke* 27. 11. ve 14.00, Alfréd ve dvoře, Františka Křížka 36, Praha 7.

• **Divadlo Archa** opět hostí *Babičku Petra Oslzlého a Ivo Krobota Divadla Husa na provázku* - od 23. do 27. 11.

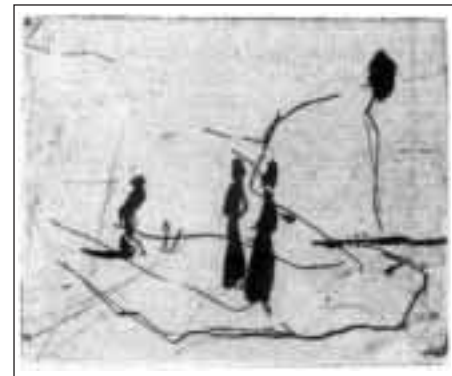
• **PNP** zve na výstavu malíře a ilustrátora *Věnceslava Černého*.

• **Národní muzeum a Wallfahrtsmuseum Neukirchen** zvou na výstavu fotografií *Zpět do Evropy - když se zhroutil železný opan* - do 9. 1. 2000.

• **Mánes** zve na výstavu fotografií *Děti v ohrožení*.

• **ČTV, RTV Slovenija, TV 2000, AURA-PONT** pořádaly premiéru televizní adaptace divadelní hry *Václava Havla Horský hotel*.

• **Kultura na prahu 3. tisíciletí** byl název mezinárodní konference v Budapešti, na níž nás reprezentovali Mgr. Ivona Kreuzmannová (Tanec Praha) a Petr Bergmann (producent v oblasti alternativní tvorby).

• **Francouzský institut v Praze** pořádá do 10. 12. výstavu pěti francouzských umělců *Kresby, grafiky a monotypy*.

S L O V E N S K É D R O B N I C E (5 7)

Opera Slovenského národního divadla sa v Prahe predstavila s Boitovým Mefistofelesom. O predstavení bol záujem už aj z toho dôvodu, že v Prahe je v repertoári Štátnej opery Boitov Nerone a obidve diela patria k zriedkavo uvádzaným operám. Arrigo Boito je skôr známy ako libretista posledných troch Verdiho oper. Ale v súčasnej dobe je Mefistofeles uvádzaný aj v Plzni a bolo by dobré, keby sme ho v rámci nejakej prehliadky uvideli aj v Prahe. Inscenovanie zriedkavo uvádzaných oper vždy vyvoláva záujem. Je pravda, že kto videl Bednárkovu réžiu Fausta hýriacu toľkými nápadmi, očakával aj vo Fischerovej réžii Mefistofelesa niečo podobné, ale treba byť spravodlivý a povedať, že Gounod je o niečom inom ako Boito. Peter Mikuláš ako Mefistofeles zaujal nielen spevácky, ale aj herecky, ani voči Faustovi Jozefa Kundláka nemožno mať výhrady. Výšky vaspieval čisto. Lubica Rybárska ako Margaréta svojim dramatickým poňatím sa mi páčila. Dirigoval Rastislav Štúr a bol som rád, že som to predstavenie videl, pretože atmosféra divadla je preda len niečo iné ako ten najdokonalejší kompak.

Jediná česko-slovenská kultúrna cena je venovaná literatúre faktu a je pomenovaná po E. E. Kischovi. Z tohoročných slovenských autorov boli odmenení Luba Lesná za knihu *Únos prezidentovho syna*, ktorá je venovaná aféram okolo Michala Kováča mladšieho. O dvoch ďalších ocenených knihách som v Drobniciach písal pri ich pražských prezen-

táciach. Boli to Dejiny Slovenska, ktoré v obidvoch jazykoch vydalo Lidové nakladateľstvá, a biografía Jozefa Tisa pod názvom *Tragédia politika, kňaza a človeka* od Ivana Kamenca. Medzi českými autormi bol Kischovou cenou odmenený aj zo Slovenska pochádzajúci, v Prahe žijúci historik Antonín Benčík. Jeho kniha *Rekviem* za pražské jaro je venovaná intervencii piatich štátov Varšavskej zmluvy v Československu. Azda sa dočkáme v budúcom roku jej sľubovanému druhému dielu. Benčíkova kniha je jedna z mála syntetických prác venovaná roku 1968. Prevažne sa vydávajú dokumenty, alebo memoáry tých aktérov roku 1968, ktorí sa dožili politických zmien po roku 1989 a boli ochotní niečo o tom napísať. Svoj podiel má na tom aj postoj časti politickej verejnosti, o ktorej si myslím, že by najradšej zabudla, že existovala nejaká pražská jar.

Ešte k jednému oceneniu by som sa rád vrátil. Prémia za preklad pri udeľovaní Ceny Josefa Jungmanna dostal prekladateľ zo slovenčiny a literárny historik Emil Charous. Je to vlastne prvýkrát, čo pri udeľovaní tejto ceny bol ocenený aj prekladateľ zo slovenčiny. Na Slovensku si význam Emila Charousa pre poznanie slovenskej literatúry v českej jazykovej oblasti dávno uvedomili a ocenili ho Hviezdoslavovou cenou. Aj Dejiny Slovenska od Dušana Kováča, ktoré som spomínal v súvislosti s Kischovou cenou, sú jeho prekladom. Veľmi často som bol svedkom diskusií pri besedách so spisovateľmi v niekdajšom Dome slovenskej kul-

túry, či prekladať zo slovenčiny do češtiny a naopak. Aj keď som si myslel, že to netreba, presvedčili ma návštevníci týchto stretnutí, ktorí tvrdili, že inak ako v českom preklade by sa k tej či onej knihe nedostali. (V tejto súvislosti ma napadá, ako boli programy niekdajšieho Domu slovenskej kultúry pod drobnohľadom agentov Štátnej bezpečnosti. Raz koncom osemdesiatych rokov pri uvádzaní druhého vydania Hykischej knihy *Milujte kráľovnu* v českom preklade opäť zaznela takáto otázka. Na to jeden z návštevníkov sa prihlásil a povedal, že treba prekladať do češtiny, lebo československý občan má takto jedinú slobodnú voľbu vybrať si, či chce čítať v češtine alebo v slovenčine. Nejak táto poznámka prešla bez odzvy, ale za dva dni mi telefonovali zo sekretariátu vedúceho oddelenia ÚV KSČ Vasilu Bejdu, čo sa tým myslelo?) Emil Charous preložil veľa kníh do češtiny, ja sám som sa s Kukučínovými Pražskými poviedkami zoznámil až v českom preklade. Priblížil českému čitateľovi nielen známych autorov, ale aj „kleinmajstrov“, ako bol spisovateľ, ale najmä maliar Milan Th. Mitrovský. Mám radosť, že nielen tu, ale aj na Slovensku bola priaznivo prijatá jeho kniha *Druhý domov*, kde píše o Prahe a ako sa toto mesto odrazilo v literárnych dielach slovenských spisovateľov a maliarov.

Najvýznamnejší slovenský filmový festival ART Film, ktorý sa konal už siedmykrát v Trenčianskych Tepliciach, sa svojimi Ozvenami predstavil v Slovenskom inštitú-

te. Na pozvanie Klubu slovenskej kultúry riaditeľ festivalu P. Hledík priblížil návštevníkom programu festivalu. Zároveň uviedol dva filmy hlavnej súťaže ARTEFAKTY - portugalský *Cesta režiséra Christiana Boustaniho* a slovenský *Ladomírsky morytáty* a legendy režiséra Petera Kerekesa, ktoré boli ocenené zlatým a strieborným kľúčom. Návštevníkom premietli aj maďarský film *Melódia ulice*, ktorý získal hlavnú cenu v kategórii *Na ceste*, čo je kategória študentských filmov. Okrem toho boli premietnuté ďalšie filmy, odmenené neštátutárnymi cenami. Peter Hledík hovoril, že záštitu nad festivalom prevzal generálny tajomník Rady Európy Daniel Tarschysa a ministri kultúry visegrádskej štvorky, čo bolo nóvum dané zmenou politickou situáciou na Slovensku. Veľkú obľubu u návštevníkov festivalu si získalo v rámci programu Hercova misia udeľovanie tabuliek na Most slávy. Tento rok za svoj celoživotný prínos kinematografii boli ocenení Iva Janžurová, Sophia Lorenová, Daniel Olbrychski a Michel Placido. ART Film festival, keď vznikol v roku 1993, mal pôvodnú ambíciu nadviazať na niekdajší festival filmov o umení Ars film Kroměříž. Za sedem rokov ale festival získal o mnoho väčšiu dimenziu. Ako sme sa pri rekapitulácii dozvedeli, tento rok bolo v sekcii Artefakty uvedených 27 filmov z 21 krajín a v študentskej súťaži *Na ceste*, o ktorú je mimoriadne veľký záujem, 18 filmov z 13 krajín.

VOJTECH ČELKO

Tomáš Kubíček / Myšlení o literatuře v prostředí českých literárních časopisů šedesátých let

(Pokračování ze strany 1)

ným atributem „socialistický“, Milan Jungmann, když formuluje úkoly spisovatele, rozvažuje pak v jednašedesátém roce v Literárních novinách: „Až naši spisovatelé učiní ideu rozvíteného, vnitřně bohatého socialistického člověka živoucím uměleckým typem, stane se tento hrdina rázem velkým příkladem socialistického života, neboť autor nám ho nejen postaví před oči, ale někam nás jím povede, kamsi nám bude ukazovat. Tento hrdina ovlivní naše životy, jemu se budou chtít podobat mladí lidé dneška (...) on svým bojem a chápáním života vytvoří ideál nového lidského štěstí.“

Ideový trojúhelník autor - text - čtenář upřesňuje Ivan Skála na plenáři SČSS v říjnu 1959 slovy, která jsou následně přetištěna v prvním čísle Plamene v roce 1960: „Nejde jen o to, aby dělník, dělnická třída, byli v socialistické literatuře jen objektem, předmětem uměleckého zobrazení, ale zároveň a především subjektem tohoto umění, jehož očima, z jehož perspektivy, z jehož zorného úhlu umělec vidí a posuzuje skutečnost v jejích souvislostech a vývoji. Abychom nezaostávali na pohledu z vnějška na

stanovisku pasivního abstraktního humanismu, ale nahlíželi životní jevy a procesy z hlediska nové historické síly, z hlediska dělnické třídy, z hlediska socialistického humanismu.“ Základními pilíři, o něž může kritik opřít svou práci a které mají nahradit nedostatečné metodologické nástroje, jsou tak lid, socialistický člověk, socialistický humanismus, pravda odrazu - dosažený ideál se nazývá „objektivní pravdivost kritického poznání“. Biřící literárněkritického myšlení jsou si však vědomi nebezpečí, které z takto vymezené kritiky vyplývá. Proto honem otevírají zadní vrátka, tedy spíše bránu, korigováním možného kritického názoru prostřednictvím jeho jediné správné podoby: „Zásadně by čtenář měl počítat s tím, že nemá dávat kritickému slovu větší váhu, než jakou skutečně má, že nesmí zaměňovat uměleckou kritiku s kritickým slovem samotné strany,“ tvrdí František Buriánek v článku O kritice tvůrčí a zásadové (Plamen 11/1960) a zpřesňuje: „Umění není oblast, kde by neplatila marxistická měřítko ideologického boje. Naopak. Platí tam a musí být zásadně uplatňována. A narušuje-li např. umělecké dílo podstatně pravdi-

vost, vyslovuje-li myšlenky reakční, antihumanistní, pak umělecká kritika musí být zároveň i kritikou stranicky odpovědnou a má z ní být vyvozován třeba i důsledek týkající se třeba i autora a jeho činnosti.“

S neradostnými premisami vstupovala česká literatura a literární kritika do let šedesátých. Osamoceně zněla slova Jana Skácela otištěná v prvním čísle Hosta do domu v roce 1961, kde vinšoval české kritice pro následující desetiletí „odvalu a otevřená okna“.

Když Czesław Miłosz charakterizoval jazyk totalitního myšlení, vcelku přesně vystihl i situaci na počátku šedesátých let u nás; podle Miłosze takovýto jazyk o jevech věcně neinformuje, pouze je emocionálně a jednoznačně hodnotí. Na základě takového jazyka vzniká soubor ritů, dopředu daných otázek a odpovědí, jakási uzavřená ideální realita. Ta je pak vydávána za skutečnější a pravdivější, než je empirická realita denního života.

Podobné náhledy na funkci literární kritiky a potažmo literatury zastává převážná většina autorů, kterým je na počátku šedesátých let umožněno publikovat. Jakýmsi vůdčím duchem této kritické školy je Ladislav Štoll. Odepřeme si však potěšení z jeho slov. Naše procházka by se mohla proměnit ve frašku, ačkoliv literární kritika Štollovy školy rozhodně frašku nebyla a mnohem spíše by ji bylo možno nazvat kritikou denunciační. Omezme se tudíž na její nejzákladnější charakteristiku. I ona vnímala literární dílo především jako komentář ke skutečnosti ve službách ideologického, třídního boje. Do skupiny předních marxistických kritiků ortodoxní ražby patřili vedle Štolla například ještě Jiří Hájek, Milan Blahynka či Vítězslav Ržounek, publikující svoje texty s větší či menší intenzitou v závislosti na zřejmosti ideologických koncepcí strany po celé sledované desetiletí.

Už v dvaadesátém roce však zazníváji kacířská slova vůči schematickému pojetí literatury. A je to paradoxně na stránkách Plamene, proslulého dosud spíše svojí věrností marxistickému pojetí kritiky. Zdeněk Kožmín v článku Styl a současná próza formuluje své pojetí literatury v následující podobě: „Styl nemůže vyrůst toliko z věrnosti realitě, z potřeb dané látky i když roste především z těchto kořenů (...) velký styl nevznikne ani bez bohatě diferencované autorské osobnosti, bez myslitelského přístupu k životu, bez osobité koncepce tvorby“. Kožmín tak vyslovuje požadavek „osobitěho úhlu neopakovatelného individuálního pohledu“.

Pro Plamen vůbec se stává v tomto období typická určitá schizofrenie. Na jedné straně zde ještě stále obhajuje Jiří Hájek slova jako „Vedení se stává stále více synonymem vědění. Jedním z nejdůležitějších příkazů komunistické morálky proto je otázka konkrétního vědění. Literatura neodpovídá jen na otázku, co je v životě pravdivé a správné, nýbrž i na otázku, co je krásné. Pro literaturu nemůže být nic důležitějšího než otázka podmínek lidského štěstí.“ (Zitřek začíná dnes. Plamen, 1/1962) Vedle toho však začínají v časopise publikovat mladší autoři, kteří se stavějí přinejmenším neúdivivě ke klíše marxistické kritiky. Mezi ně patří například Josef Škvorecký, Karel Kosík, Oleg Sus, Jan Trefulka, Milan Uhde. Karel Kosík rovněž formuluje - vzhledem k dosavadnímu přemýšlení o literatuře - kategoricky odlišná kritéria vnímání literárního textu, odkazuje přitom na - ne tak dávnou zavrženou a poplvanou - strukturalistickou metodu. V článku o povaze uměleckého díla (Plamen 12/1962) píše: „Každé umělecké dílo má v nerozlučné jednotě dvojitý charakter: je výrazem skutečnosti, ale současně vytváří skutečnost, takovou skutečnost, která neexistuje mimo dílo a před dílem, ale právě jen v díle.“ Kosíkova slova přináší novou možnost přístupu k textu, který se náhle už nemusí zodpovídat stranické komisi a v němž se radikálně přehodnocují termíny pravda a skutečnost.

Nebezpečí, plynoucí z textu, jehož zodpovědnost by byla ponechána toliko jemu samému, samozřejmě zcela zřetelně vnímá i skalní marxistická kritika. Snaha zachránit co se dá, a navrátit spisovateli odpovědnost, která jej doposud bezpečně svazovala, vede do ostrého boje Jana Kopeckého, který znovu poměřuje pravdivost literatury komunistickou morálkou, Jiřího Hájka, Františka Buriánka, ale i Jarmilu Glazarovou, jež se v bezprostřední reakci na Kosíkův článek obrací o pomoc k ideám národního obrození a volá současného spisovatele k práci „ne už při znovuobrození národa, ale při zrodu komunistické společnosti, komunistického řádu v našem národě. Tady stát jako nemá stráž, tady pomáhat, přesvědčovat, planout, svítit, to je snad vrcholek cesty, umělecká, myslitelská a citová kulminace dráhy československých spisovatelů“.

Literární text jako svébytný svět je však už na jiné cestě; to dosvědčuje i Jan Mukařovský v článku Dnešní umění a skutečnost. V padesátých letech se mu díky eskamotérským kouskům skloubit marxismus se strukturalismem podařilo jej bezmála popřít. Jeho dřívější studie o strukturalismu však nyní napomáhají hledání nového metodologického přístupu k textu. On sám se pokouší ve výše zmíněném článku o návrat ke kořenům strukturalismu: „Dnešní umělecké dílo,“ píše, „dovoluje čtenáři, aby si v mnohostrannosti pohledu na skutečnost našel svůj vlastní výklad.“

Jak patrně, hereze úspěšně pokračuje a dříve zmiňovaná schizofrenie časopisu Plamen se zmocňuje i jeho šéfredaktora Jiřího Hájka. V desátém čísle čtyřiašedesátého roku píše v článku Kritika v dnešním světě: „Neužitečná byla či jsou pro úkol literární kritiky ta období a ty tendence socialistické kritiky, které její úkol omezují na porovnání, zda autorova životní výpověď odpovídá nějakolika dogmatickým poučkám, v nichž se domněle jednou provždy uzákoňuje marxistické poznání společnosti.“ Hájkovo rozštěpení jde však ještě dál a vzápětí poté, co vyslovil tato překvapivá slova, se vrací zpět k dogmatickým frázím: „Kritika, která do-

Ministerstvo kultury - odbor literatury a knihoven

v y h l a š u j e pro rok 2000
konkurz pro nakladatele

na program:
Česká knihovna
(podpora nákupu nekomerčních titulů českých uměleckých děl
a děl literární vědy a kritiky pro profesionální veřejné knihovny)

Přihlášky a stanovené podmínky si vyzvedněte na adrese:
Ministerstvo kultury
odbor literatury a knihoven (tel. 570 85 220, B. Fišer)
tř. Míladý Horákové 139, 160 41 Praha 6

Uzávěrka konkurzu je dne 31. ledna 2000

Ministerstvo kultury - odbor literatury a knihoven

v y h l a š u j e pro rok 2000
konkurz

na poskytnutí dotací občanským sdružením, registrovaným podle zákona č. 83/90 Sb.
a ostatním právnickým a fyzickým osobám (se živnostenským oprávněním v oblasti kultury),
kromě příspěvkových organizací MK ČR

na nekomerční projekty z oblasti literatury a knižní kultury

- Podpora vydávání nekomerčních titulů uměleckých děl původní české literatury, literatur národnostních menšin, překladů uměleckých děl do češtiny, děl literární vědy a kritiky a původní ilustrované tvorby pro děti a mládež
(Bohumil Fišer, tel. 5708 5220)

- Podpora vydávání literárních periodik, sborníků a podpora ostatních projektů v oblasti literatury (veřejné přednášky, semináře, literární večery, výstavy a soutěže s celostátní působností)
(PhDr. Květuše Nováková, tel. 5708 5221)

Přihlášky a stanovené podmínky si vyzvedněte na adrese:
Ministerstvo kultury, odbor literatury a knihoven,
tř. Míladý Horákové 139, 160 41 Praha 6

Uzávěrka konkurzu je dne 7. ledna 2000

mýšlí lidský a společenský obsah literatury, se stává důležitou součástí společenské kritiky, jedním z prostředků, jimiž si socialistická společnost uvědomuje a poznává samu sebe a jímž formuje a se skutečností konfrontuje svůj humanistický ideál.

V těchto okamžicích, tedy v polovině 60. let, dochází k rozdělení literárně-kritického myšlení do několika základních proudů. Zcela logickou odpovědí na schematicismus uplynulého období je hledání nového metodologického a myšlenkového přístupu k textu. Přístupu, který by umožnil vnímat literární dílo jako svébytný svět a který by v odpověď k marxistické „teorii odrazu“ zdůraznil především noetickou hodnotu textu.

Vstříc těmto požadavkům vychází Heidegger se svojí existenciální možností. Heidegger uchvacuje velkorysostí svého pokusu vybudovat fundamentální ontologii na novém základě. Hlásí se k němu např. Jan Patočka a pokouší se o jeho interpretaci v českém prostředí. Záhy se Heideggerovy články objevují ve všech tehdejších časopisech. Avšak nedostatek racionality a uvěznění v básnických metaforách na konci otázek o povaze lidského bytí (člověk jako „pastýř bytí“, umění jako „světlna bytí“) - ona nebezpečná blízkost mytizace bytí - naopak oddaluje od Heideggera řadu českých intelektuálů.

Druhým zřetelně se rýsujícím proudem je strukturalismus, opevňující se především v časopisu *Orientace*, který, navazuje na zkoumání Jakobsonova a Mukačovského z 30. let, vyrůstá do podoby neostrukturalismu, jenž akcentuje v literárněvědných otázkách i sociologickou možnost textu. Od původního Mukačovského pojetí, které formuloval na 8. mezinárodním filozofickém kongresu v Praze roku 1934 („*Umělecké dílo má charakter znaku. Nemůže být ztotožňováno ani s individuálním stavem vědomí svého autora, ani kteréhokoliv ze subjektů vnímajících toto dílo.*“), dospívá k pojetí Chvatíkovu, zdůrazňujícímu estetickou funkci umění a Kalivodovu, jenž na závěr šedesátých let podtrhuje charakter strukturalismu jako dialektické negace formalismu a klade důraz na významovou a sociologickou interpretaci umění. Odtud i fascinace Habermassem, Adornem, Levi-Straussem, Buberem, Gadamerem, jejichž studie jsou v českých kulturních periodikách čím dál častější.

Strukturalismem a existencialismem jsou ovlivněni i Zdeněk Kožmín, Milan Suchomel a Oleg Sus, v jejichž kritické práci je zase zřejmé, že kritéria pro hodnocení literárního díla hledají v díle samotném. To platí i pro další okruh kritiků v čele s Janem Lopatkou a Přemyslem Blažičkem, pro něž byl zase charakteristický až jakýsi textový absolutismus, odmítající bez slívnání cokoliv průměrného a kladoucí znejistující otázky i tam, kde se obecně předpokládá názorový soulad. Podobu tohoto přístupu snad nejlépe dokreslí několik vět z Blažičkovy článku *Svědectví - a čeho? otištěného v Hostu do domu roku 1964*: „*V poslední době se u nás vytváří široká jednotná fronta pokroku, mezi jejíž zásady patří co nejrychleji vysoce ocenit každé dílo, které by mohlo narazit na odpor zastánců starých pořádků (...)* *Sotva jsme učinili první pokusy o rozdělování, odlišení skutečných hodnot od pahodnot, už zase spojujeme (...)* *A opět všichni jdeme s duchem doby. Když dílo, které se vypořádává se včerejškem a které v sobě skrývá postoj, charakteristický právě pro tento včerejšek, je uvítáno jako úspěch nového proudu v našem kulturním životě, pak je to svědectví, že v tomto kulturním životě stále něco není v pořádku.*“

S podobným názorem, upozorňujícím na nebezpečí zkresleného vnímání literárně-kritického dialogu, přichází i Jan Trefulka v Literárních novinách roku 1965: „*Nad lidmi a časopisy, které se nepovažují za marxistické v přísném a vymezeném smyslu slova, by neměla viset hrozba odstavení a zastavení, když jasně a přesně vysloví své názory. Pak nebudou moci zneužívat síly své slabosti, své silné morální pozice slabších, pak bude možné stejně otevřeně, jasně a ostře s těmito názory polemizovat.*“

Samostatným myšlenkovým proudem 60. let byl surrealismus, který zažívá svoji renesanci a vrcholí v literárně-teoretických dílech Vratislava Efenbergera. Svou příležitost dostává především na stránkách *Orientace*.

Samozřejmě není možné zapomenout na skalní marxisty, kteří ještě nemíní opustit třídní pojetí umění a (což však můžeme říci až na základě vědomí následujícího vývoje událostí) berou si svůj time out, nechtějí-li podnikat podobná cvičení na visuté hrazdě jako Jiří Hájek, pokoušející se skloubit teorii odrazu a společenské odpovědnosti umění s moderními myšlenkovými proudy. Tribunou pro tento způsob myšlení je stále ještě z větší části Plamen (i když i ten trpí zmíněným rozdělením), kde své studie a kritiky tisknou i autoři, které vnímáme spíše v kontextu Hosta do domu, Tváře či *Orientace*. Čím dál více se však na těchto marxistických pozicích opevňuje Impuls.

Ke kulminaci názorových střetů dochází v souvislosti se IV. sjezdem spisovatelů na začátku sedmašedesátého roku. Paradoxní je na tomto sjezdu snad jen skutečnost, že v „boji proti služebnosti literatury“ (v tomto případě komunistické ideologii) definovali sami spisovatelé podstatnou roli literatury ve službě v boji proti jakémukoli ideologii. Mýtus boje za komunismus (kdy je literatura chápána jako služka tohoto boje) byl nahrazen mýtem boje proti normativnosti této ideologie. Svou služebnou roli si však literatura ponechává. Poněkud nelogicky tak autoři sami zařadili literaturu tam, odkud se pokoušela celou předchozí etapu vývoje české poúnorové kultury zběhnout. Naše podezření dokládají i slova Miroslava Červenky z článku *Zdroje tvořivosti (Orientace 1/1966)*: „*Nastal jistý posun v idejích, ale nezměnil se sám přístup k věci, jedno ideologizování bylo nahrazeno jiným a literatura jako hlasatelka ideologických stanovisek, nástroj názorné sociální analýzy a kritiky zůstává pro mnoho lidí kulturně politickým ideálem.*“

Příznakem dobové situace se stala skutečnost, že literární studie a kritiky bývaly nezářka psány spíše jako manifesty, silně emocionálně zabarvené, s patřičnou kadenčí a patosem, s mentorskou dikcí a z pozice kritika coby neomylného vykladače pravdy.

Jak jsme uvedli už na začátku této procházky, klíčovým pro vydávání českých literárních časopisů byl rok 1966, kdy se jejich počet více než zdvojnásobil. Po celé sledované období však nedošlo k jasnější názorové diferenciaci jednotlivých literárních periodik. Přitom by jistá vyhraněnost a různost byla logickým pokračováním samotného faktu jejich početního růstu. Domníváme se, že to bylo způsobeno jednak společenskou situací, kdy politika a literatura byly těsně propojeny, jednak i omezeně variabilním autorským okruhem. Bylo tak možné najít například úvahy Květoslava Chvatíka či Zdeňka Kožmína jak v domovské *Orientaci* či *Hostu do domu*, tak v *Plamenu*, v *Tváři* nebo v *Listech*.

Ačkoliv je tedy pro česká literární periodika příznačná názorová nevyhraněnost, nastoupená cesta k osvobození textu i čtenáře v nich úspěšně pokračuje. V českém literárním prostředí se objevuje a zabydluje slovo „kýč“. Texty na schematickém půdorysu se dostávají pod kuratelou tohoto termínu a je s nimi účtováno vpravdě nemilosrdně. Obměňuje se také tradiční vnímání pojmu skutečnosti v souvislosti s literárními texty. Svědectvím může být například studie Květoslava Chvatíka *Poznámky k nové české próze (Orientace, 6/1968)*: „*Roste význam české prózy jako uměleckého faktu, nikoli tím, že by přestávala klást vážné společenské a filosofické otázky, ale naopak, že je počíná klást se vši opravdovostí jako skutečné, tj. otevřené otázky a především, že je klade jako umělecké problémy, to jest jako problémy imanentní své literární struktuře.*“

Literární kritika se na své pouti k textu dostává až do omamných výšek. Koncem šedesátého sedmého roku dospívá k tvrzení, že literatura nemá žádný význam ni ležící účel, je účelem sobě samé. Nechce na nikoho působit, a pokud tak činí, je jí to lhotej-

né. Z toho pak vychází i pojetí kritika, jak jej formuloval v polovině šedesátého osmého roku Jiří Opelík v *Hostu do domu*, kde zdůrazňuje: „*Autonomnost kritikova subjektu, který podléhá jen vlastnímu imperativu a také si své téma ukládá z vnitřní nezbytnosti (...)* *Kritik je artikulační. artikulační vlastního slova, jež předem nemá adresáta. Kritik píše pro sebe.*“

Jak patrně, na samém konci šedesátých let byla v teoretické rovině z ideologických tenat a mimoliterárních schémat „osvobozena“ jak literatura, tak i čtenář, kritik a spisovatel. Luto říci, že jen teoreticky. Ještě stále totiž spisovatelé a někteří kritici propadali iluzím o nutnosti dostát roli svědomí národa, hybatele dějin, zrcadla skutečnosti a podobného harampádí. Bylo však čím dál tím více patrné, že stačí jen trocha času a klidu a literatura bude nenápadně, leč zdárně navráćena sobě samé.

Rok 1970 je rokem drastického nástupu normalizace. K tomuto roku se stala v české kultuře nebývalá věc: Všechna vycházející kulturní periodika byla šmahem zrušena. Všechna do jednoho. Normalizace poté nabídla spisovatelům a jejich vykladačům toliko dvojitou možnost. Literární měsíčník nebo *Tvorbu*. Znovuobrodilším se biřičům bylo nesporně jasné, že názorová diferenciaci, jaká nastala v šedesátých letech, byla zaviněna i množstvím literárních časopisů a že lépe se stádečko ohlídá, budou-li vycházet časopisy pouze dva. Odpovědí byl vznik samizdatových a exilových periodik, která však po celá sedmdesátá léta teprve hledala svůj vztah k literární kritice a projevy literárního myšlení v nich byly minimální. O jejich charakteru svědčí i výzva Květoslava Chvatíka k otevření literárněkritické diskuse, přednesená až v roce 1981 na setkání exilových autorů ve Frankenu, v níž mimo jiné autor doznává, že česká literární kritika jako kritika celku české literatury po řadu let neexistovala. Po roce 1970 zmlkla a přišla tak o základní předpoklady své existence. Z čehož mu logicky vyplynula otázka, zda může existovat národní literatura jako životaschopný, organický celek bez fungující kritiky a potažmo, zda vůbec můžeme hovořit o kritické výměně názorů bez existence různých kritických koncepcí.

Jakýmsi přirozeným a očekávaným dovětkem za hektickým vývojem české literární kritiky v šedesátých letech je článek Hany Hrzalové z *Literárního měsíčníku* nazvaný *O pravdivý umělecký výraz současnosti*, v němž kvituje s povděkem, že po neplodných diskusích z šedesátých let, které charakterizuje jako „*lhotejnost, lhotejnost k osudu člověka a jeho zápasu*“, bylo v literatuře opět obnoveno: „*znovuoživené vědomí pokrokových tradic společenských i kulturních, vědomí o zodpovědnosti romanopisce vůči socialistické společnosti a jejímu růstu*“. Nekrologem za vývojem kulturních časopisů z šedesátých let jsou pak články Milana Blahynky *Metody a cíle. Ke kritice a ne-kritice poezie v šedesátých letech a Problémy Orientace. Teoretická východiska, praxe a rozpory jednoho časopisu*, uveřejněné rovněž v *Literárním měsíčníku*.

Zrcadlovým návratem k podobě myšlení o literatuře na počátku šedesátých let, kde začínala naše procházka, se literárně-vědné přemítání v českých časopisech vydává na opětovnou pouť v duchu metodologické rady Friedricha Nietzscheho „einmal ist keinmal“.

Soft TVAR (55)

Nad nedávným skonek básníka a prozaika Zdeňka Lorence nestačí pouze truchlit. Jistěže, uzavřel se jeden dlouhý a pohnutý tvůrčí osud (vždyť Lorenc se letos v únoru dožil osmdesáti let) a při jeho rekapitulaci si pravděpodobně budeme vždy znovu říkat, proč nebyl k autorovi milostivější, proč mu bylo dáno během života vydat tak málo knih, proč de facto téměř veškerý jeho životaběh probíhal v hrdém ústraní, ať už z přinucení, jako v případě všech našich surrealistických literátů v letech 1939-1989, anebo do značné míry vědomě a záměrně, tak aby vždy zůstal daleko od příslovečně hlučícího a nepokojného davu. Přestože bytostně tíhl k povoláním, jimiž aspoň načas prošel, jako např. knihkupecký účetní, herec, filolog romanista, literární redaktor, překladatel mj. Paula Eluarda a Tristana Tzary, nakonec převážnou část života strávil v manuálních zaměstnáních jako soustružník, železář nebo svářeč, posléze jako důchodce přivýdělavající si na živobytí jako vrátný. Čili dlouhá desetiletí žil v dostatečné vzdálenosti od pošetilého a proradného hemžení lidstva rozličného, především od všech efemerit literárního světa a literárního zákulisi.

*Po celá tato léta, stejně jako koneckonců i za časů roků devadesátých, kdy jeho osobnost vyplula z močálek zapomenutí, Lorenc svou bytostí ztělesňoval živou vzpomínku na literární rozlet generační v době před protektorátem a v prvním poválečném období. Tento surrealistický lyrik od počátků vyznával v poezii především její romantický vznět a jeho dávné první knížky jsou apologií romantismu na půdorysu surrealistické obraznosti anebo později v expresivní konkrétnosti jeho básnického a taktéž prozaického gesta. Povědomí o Lorencovi jako básníkovi výrazných vniků a vzhledů do člověčího nitra se snad v těchto časech patřičně obnovilo, stále však žel zapomenuty a v kulturní paměti zasuty zůstávají jeho znamenité prózy, z nichž si zaslouží zvlášť připomenutí autorova uhrančivá povídková sbírka *Kardinálská vesnice* stejně jako s blaženým pokušením přeludné iracionality suverénně experimentující prózy *Hodina pětadvacátá a Dutá lampa*. Po své padesátce se Lorenc již zřejmě k prozaické práci nevrátil a veřejnost mohla jen křehce doufat, že se odhodlá napsat paměti, čili jakousi symbiózu svých vzpomínek a svého postoje.*

Jeden náš básník se nedávno nechal slyšet, že na nynější době a na nynějších mravech mu ze všeho nejvíce vadí obmyslnost: skutečně, ta charakterová šerada je stále nezmarovitější, stále víc se marasticky roztahuje a vykukuje z každíčkého koutu či cípu českého či moravského veškerenstva. Památka Zdeňka Lorence budiž naopak vždy spjata s obdivuhodnou až záviděníhodnou neobmyslností, s níž čelil svému osudu a zároveň jej hrdě vytvářel, právě s onou neobmyslností, kterou se natolik zřetelně odlišoval od všech vyslietelných obmyslníků včerejších stejně jako dnešních. Nikoli asi náhodou na něj v tratolišti literárních cen nikdy nevyšla žádná. Svůj autoportrét jako by vtělil do lapidárního verše „rozbité okno rozkoš nad kompozici prasklin to jsem já“ a své psaní výstižně charakterizoval jako hledání poezie tam, kde není jménem a příjmením...

VLADIMÍR NOVOTNÝ

Ministerstvo kultury České republiky a Památník národního písemnictví

vyhlašují soutěž **Nejkrásnější české knihy roku 1999**

V soutěži bude hodnoceno grafické, ilustrační a polygrafické zpracování knih. Oceněné knihy postoupí do mezinárodní soutěže **Nejkrásnější knihy z celého světa.**

Přihlášky spolu s podmínkami soutěže poskytnete od 13.12.1999 Památník národního písemnictví, Strahovské nádvoří 1, 118 38 Praha 1, tel. 205 166 95 linka 237, Jitka Urbanová.

Uzávěrka příjmu knih bude 18.1.2000.

NEW Daniela Fischerová

V jistých slovnících výtvarné kultury jsou různá označení umělců: *artists*, potom takzvaní *new artists*, tedy avantgarda. A konečně - prý je jich sotva deset - jsou tu ještě *new new artists*, hrstka těch, pro jejichž šokující novost už se těžko najdou slova. A vída, přece jen se našla: *new new*.

Pomíňme vývoj umění, tam stejně nedohlédnu, a pohledme na vývoj řeči, tedy myšlení. Co bude další díl, až se někdo ještě výstřednější, ještě šílenější trhne od pelotonu? Bude *new new new*? Jak stupňovat přívlástek novosti, sám o sobě pochybný, protože dnešní houska je zítřejší včerejší a *new new*, kterého establišuje i slovník, je nový asi jako Nový York.

Ale ten pojem zrodily dva mocné trendy doby: potřeba stálého stupňování a potřeba novosti.

Snad žádný čas ještě tak nezbožnil novost a snad žádný tak nezrychloval proces stárnutí. Všechno stárne tak rychle, že než to doneseme z obchodáku domů, už je to demodé, do kontejneru se vším, na čem oschl svěží lak novosti, protože z toho už stoupá pach rozkladu a smrti. Jen *new new* je pro nás dost dobré, ale i to jenom dnes.

Když vylétli první lidé k Luně, zapnula celá Amerika televizi a zatajila dech. Když byl za tři roky druhý přenos letu, většina diváků sledovala na jiném kanále baseball. Opakovaný vtíp už není vtíp.

Co čekáte, když vám hlasatelka povzbudivě sdělí, že autor „pojal své téma netradičně“? Že, nedejbože, „vidí nově“? Já honem vypínám televizi, protože dobře vím, že kdyby tomu tak doopravdy bylo, dramaturgie pro deset milionů autora nepustí ani přes vrátnici. Že naprostá většina toho, co se tváří nově, bývá jen klíšé naschválismu, nepoučené amatérství a nezvládnutí základních pravidel hry. Proč to tedy ta hlasatelka tvrdí? Reklamní odborník by řekl: to slovo prodává.

Jeden pražský chlapec byl tázan, kdy začal novověk. Bezelstně řekl, že od vzniku televize Nova. Asi není jen náhoda, že naprosto nejmasovější vliv, který ovládl naše kulturní trhy, si z bezpočtu možných slov vybral právě Nova: je v něm všechna lačnost epochy.

A teď druhé téma: princip stupňování.

Každé srovnání je buďto vertikální, nebo horizontální. Vertikální zdůrazňuje rozdíl, horizontální podobnost. Jedno je lepší nežli druhé, tvrdí vertikála. Horizontála odporuje: jsou stejné podstaty.

Charta lidských práv nám vnukla ideál horizontálního typu, mylný a ošidný jako všechny ideály, totiž že se lidé rodí sobě rovni. Demokracie je vodorovný princip: vodorovnost před zákonem je základ její etiky. - Pak vešla na scénou postmoderna, plácla se do stehů a řekla: Nejen lidé jsou si rovni, ale i všechny pravdy jsou si rovny, totiž mají cenu žádná celá, nic. Idea není pravdivá či nepravdivá, pravda je ideje jen dočasně propůjčena jejím fanclubem. Čím víc věřících si pravda urve, tím je pravdivější. Úspěch Wahrheit i úspěch Dichtung tkví v pouhé sledovanosti.

Ale - jak už to tak bývá - když Duch doby něco hlásá nahlas, vsadme boty, že v realitě jede proces přesně opačný. Doba, která pod heslem „Není důležité vyhrát, ale zúčastnit se“ vyrábí všechno to dravé šílenství vrcholového sportu, ta buď mluví z cesty, nebo si lže do kapsy.

Česká společnost prochází strmou stratifikací. Už nejsme všichni šmudlové z middle class, ani bohatí, ani chudí, ani bosí, ani obutí. Rozdíl v ročním příjmu dostoupily šesti nul. Zplanýrovaná krajina rovnosti, z níž ještě nedávno trčel tu a tam směšný hrbol, nejspíše travou zarostlý kompost, se novým dějinným vrásněním změnila v divoké mladohory. Doba se zvertikalizovala.

Horizontála se mýlí: nejsme si bohužel rovni ani v tom jediném okamžiku, při třesku startovní pistole - ani fyzicky, ani psychicky, ani sociálně, ani karmicky. Ale i kdyby to pravda bylo, kdybychom se aspoň narodili se stejným vstupním kapitálem a čistým trestním rejstříkem, už za vteřinu se nás zmocní kolmo organizovaný vesmír a celý další život bude bojem o výtah.

Mimochodem: všimli jste si, kolik nás zaplavilo různých soutěží? Kolik bylo uděleno Zlatých pšouků? Tolik cen a hlavně anticen, protože soutěžit v ostudě je ještě zábavnější. Umění je dnes také vrcholový sport: peoplemetry nám odměňují úspěch s přesností olympijských časoměřičů. „Za masovost, za rekordy!“ říkalo se kdysi. Za masovost: urvat co nejvyšší sledovanost! Za rekordy: vyhrát co nejvíce soutěží!

Ze srážky těchto dvou principů - proklamace rovnosti a horečného soutěžení - roste velmi zajímavý jev. Nic nelze uspořádat hierarchicky, tvrdí postmoderna, všechny hodnoty jsou fikce, kritická objektivita je blud. Věřme, že umění je neznámkovatelné. Přesto denně dostáváme zprávu o své umělecké ceně, zpřesněnou na několik desetinných míst. Lidsky omylnou zpupnost kritikovu zastoupila neomylná zpupnost statistik.

Běžně se mi stává, že něco napíšu, do žádné soutěže to nepřihlásím, a přesto záhy zjistím, že jsem v jackpotu: diváci, kritici, čtenáři, knihkupci, mroží i tuleni nám neustále udílejí známky. Úspěch už není interní kvalitou díla, úspěch je pořadové číslo. Princip komparativu.

Renesanční člověk věřil, že vše lze popsat more geometrico, způsobem měřičským. My věříme, že umění lze popsat more peoplemetrico. Ale moment! Je tomu tak? Máme to brát vážně, či je to falešná stopa? Mají se ti méně sledovaní utěšovat pohledem na ratingové listy, kde seriál Dallas má pohádkových padesát šest procent, Hamlet kolem šesti a sledovanost hry od Becketta je technicky neměřitelná? Utrhla jsem sedm procent: jsem lepší dramatik než Shakespeare a Beckett mi má čistit boty? Má se své cti dbalý autor za vysokou sledovanost stydět? Nebo to jsou jen kyselá hrozny a ostrouhaná kolečka?

Na vlastní uši jsem slyšela omamný výrok. „Sledovanost je rozkaz, a jako na vojně, o rozkazu se nediskutuje.“ Dramaturg České televize dixit. Podotýkám, že mlu-

vím o stanici státní, kterou žádná sledovanost neživí!

U dramata se míň než deset procent považuje za neúspěch a šest za katastrofu. Přitom šest procent, to je asi šest set tisíc diváků, kteří hru dokoukali do samého konce. V Národním divadle by musela jít dvě sezony denně a denně se vyprodat až po bidýlko: celý tým divadla by brečel štěstím. V televizi je to bankrot a autor aby se šel oběsit.

Hlad po sledovanosti je nejhladovější hlad dnešní kultury. Věrně kopíruje ten poutavý problém každé demokracie: rozhodne většina a většina, ó běda, většinou rozhodne špatně. A kdesi vzadu pak brblá elita, které ten výtah zase ujel, a povýšeně žehrá na masový vkus.

Sledovanost a novost, dvě touhy doby - a jak nesourodý pár! Novost riskuje, sledovanost jde na jistotu. Novost uráží konvence, sledovanost se jim zdálky klaní. Kdo chce být v umění opravdu nový a přitom krmit peoplemetr, ten chce pít smetanu a přitom stloukat máslo. Zbývá mu jen jedna šance: a to stupňovat. Místo skutečné novosti typu „nějak jinak“ nastolit novost typu „prostě víc“. Víc hluku, víc efektů, víc příšer za víc peněz. Žádný objev, jen o kus větší stará vesta. Výsledkem je inflace neklidné nudy, jako když na vás někdo pořád křičí BAF!

Stupňování je ryze vertikální proces. Reklama z toho procesu žije: produkt není dobrý, ale lepší. Prádlo bělejší. „Lepší je nepřítel dobrého“, cituju už nevím koho, ale velice s tou větou souhlasím.

Nevím, zná-li to i slovenština, ale do češtiny vnikl kuriózní jazykový jev: dvojitá stupňování. Česky lze říct buď bílý-bělejší nebo bílý a více bílý, což se dříve pokládalo za rusismus. Dnes se běžně říká více bělejší. Jazyk vždycky zrcadlí svou dobu. Jedno stupňování je nám už málo, nestačí být lepší, ale více lepší, nejlepší a ještě více nejlepší... Vždycky se mi zpotí uši, když slyším typické slovo dneška: nejideálnější.

A jak lze stupňovat novost? Novost je pojem časový: logické stupňování zní nový novější nejnovější teď! Hranici teď žádná novinka nepřeleze. Žijeme v čiré přítomnosti jako mystici. Zpravodajství z místa činu: k haváriím občas přijíždí dřív televize nežli ambulance. Zato se tam nepozdrží, ani smrt nás dlouho nebadí.

Vývoj ztrácí darwinovské tempo, všechno akceleruje. Jeden redaktor Novy pravil: „Jak někdo mluví dýl než třicet vteřin, tak ho stříhám.“ Tříšť a drť a klip a blik a stříh! Co lze vyslovit za třicet vteřin? Nic!

Stupňovat novost znamená krátit. Vždyť kratochvilnost je věrnou služkou sledovanosti. Abychom si ukrátili chvíli, krátíme si čas: sekáme ho nadrobno, na mžitky před očima. Nedávno vyhrálo evropskou soutěž rozhlasových her pětiminutové drama. I když vím, že je to jistý trucpodnik, drbání palcem u nohy za levým uchem, vkus doby k tomu musí dávat souhlas: ano, vyprávějte nám o světě, ale stručně. Nezdružujte! Jíme jednohubky, párátko vyplivujeme.

Víte, čemu se říká *neuróza amerického dítěte*? Je to jeden z těch šťastně plácnutých bonmotů tisku, který stálým omíláním získal takřka medicínský zvuk. Dítě sedí před televizí šest hodin denně a nepouští z pracičky ovladač. Surfuje z kanálu na kanál s výdrží zhruba dvou minut. Nikdy se nedozví, co tím chtěl básník říci, jestli Hamlet umřel, ani kolik je pětkrát pět: jakmile na moment poklesne emoční napětí v síti, skok a hop přes příkop! a už jsme v novém, právě teď stvořeném světě: na dvě minuty znovunalezený ráj.

Z mýtů Orientu známe žalostné bytosti, takzvané hladové duchy. Nehladoví proto, že by neměli co jíst. Naopak. Sedí na kupě potravy a žerou nonstop, jenže mají obrovitá břicha a mrňavoučké tlamičky. Mohou žrát jen drobky. Nerozkousané, nevychutnané, na jazyku nepoválené padají jícnem, aby udělaly místo novým, novým a ještě víc novějším soustům, tempo se zrychluje a prázdným břichem hvízdá vítr hladu: *new new...new new...*

A jsme tam, odkud jsme vyšli. Mluvíme už třicetkrát třicet vteřin - stříh.

Předneseno v Levoči na konferenci, jejímž tématem byla 90. léta v literaturách střední Evropy

Slova a doba

Na počátku bylo slovo. A to slovo bylo **samet**. Po nějakém čase někteří tvrdí, že samet neumí jen hladit, ale že může následně i štípat právě proto, že přespříliš hladil. Nechám tuto textilní otázku stranou a pokusím se vytáhnout na světlo pár slov, která jsme předtím neznali anebo znali v jiném významu, a podívám se, co za nimi ve skutečnosti je. Slova nejsou totiž jen zvukem, ale především znakem. Na nedávném semináři zahraničních bohemistů a překladatelů české literatury jsme rozdali Slovník neologizmů, který letos vyšel. Už u písmena B začalo nedorozumění. Kdo je to **batůžkář**? Pro pracovníky v cestovním ruchu je to běžný výraz a nemají ho rádi. Mladý člověk s batůžkem na zádech nepřináší peníze. Spí v hostelech nebo na trávníku, skoro nic neutratí, do restaurací nejde. Ale pro mě je to ohromný pojem, ohromný znak. Cítíte tu změnu proti době, kdy se stály nekončící fronty před Čedokem, na vizových odděleních, kdy jste museli mít doporučení zvláštního útvaru na svém pracovišti, abyste mohli požádat o devizový příslib atd.? Jako student filozofické fakulty jsem v padesátých letech záviděl té skupině spolužáků, která byla za jakousi odměnu vybrána na pobyt v Bulharsku. Oni byli v Bulharsku, viděli tedy svět a my ne. Za tím malým batůžkem je totiž velká perspektiva. Poznání a zkušenosti. Následovat by mělo studium v jiných zemích, práce u jiných firem a zisk vrácený vlastní zemi. Doufejme.

Batůžkář chodí po povrchu. **Tunel**, slovo keltského původu, je podzemní chodba s podezdívkou nebo v pevných horninách bez ní. Tak praví slovník. Naše realita, jak víme, praví něco docela jiného. Že by nám to zavařili Keltové? Prý jich zbytky žijí ve Francii, Skotsku a Irsku. Jenže asi netuší, jakého významu se jejich slovo dostalo v češtině.

Tedy i staré slovo může hodně vypovídat o nové době. Bohužel. Slova mají tu vlastnost, že je nelze na žádné hranici zastavit, prověřit jejich přípustnost a vhodnost a případně zakázat vstup a pobyt. Prostě volně **surfuji** mezi kontinenty (všimáte si, jak jsem se právě dokázal vyjádřit moderně?) a usadí se tam, kde jim načechnají polštář. A pak už se rozvalují a kašlou na to, že nejsou někomu po chuti. I sedmiletá vnučka ví, že táta má auto na **leasing**: slovo splátka nikdy neslyšela. Mimochodem, nedávno se mě ptala, co je to žiletka. Neuvědomil jsem si včas, že pojmy umírají s tím, jak mizí to, co označují. Táta se holí elektrickým strojkem. Ale vnučka ví, co je to **happy meal**. Já to vím také, ovšem až od ní. Pokud to nevíte vy, tak je to u McDonalda krabička v podobě chaloupky (i s tou si můžete potom hrát)

Antonín Jelínek

a uvnitř jsou krokety z kuřecího masa, hranolky, pardon, pomfrity, kečup a hlavně hračka. Figurka ještěra nebo něčeho jiného. Hračky se obnovují, krokety ne. Vnučko mám čtyři, happy meal stojí okolo 70 korun. Happy meal, říkám, je šťastné jídlo. Ano, říká vnučka, ale hlavní je ta hračka. Kdyby u McDonaldů přistoupili na český název, měli by o slabiku víc. Dva trocheje.

Teď mají daktyl, ten je dynamičtější. Jak znám mládež, nespokojila by se se salonním výrazem jídlo. Bylo by to pod její hovorovou úroveň. Šťastné žrádlo také nezni nejlépe. Uplatnil by se sklon k univerbátům, ke stažení dvou slov vjedno, a slovo štažra by se vyřadilo samo. Zůstává tedy happy meal. Znají ho už tříleté děti.

Někdo mi jednou žertem řekl: představ si, jaká je ta Amerika úžasná země. Tam už děti umějí anglicky! Se zpožděním mu odpovídám. Co nebylo, bude. U nás už začínají. Mívali jsme obchody, koloniály, obchodní domy, holiče, opravy aut, čistírny, trhy. Máme **shopy, markety, supermarkety, hypermarkety, salony, servisy**. Ještě že část Pražáků vyslovuje servis jako servíz. Tahá mě to za uši, ale říkám si, alespoň to zkoušíš po svém. Jenže bys měl být vzdělanější.

Vetešník. Slovo, které takřka vymřelo. Patřilo jen do literatury. A do hodně staré. Shrbený starý pán uprostřed smradlavého krámků se vynořil z přítmi, aby chudákovi prodal kus laciného hadru anebo od něj kus laciného hadru koupil. Otfesný sociální obrázek. Ale vetešníci se vrátili. Není to sociologicky zajímavé? Vrátili se totiž i chudáci. A vrátili se zastavárny, zastavit můžete i svůj nový mercedes, pokud se dostanete do milionových úzkých. I to se inzeruje. Vetešník, zastavárna jsou stará slova v novém kontextu. Novým je sousloví second hand. Stalo se nejoblíbenějším a mládež, o jejímž sklonu k univerbátům jsem se už zmínil, je prostě nazvala **sekáč**. Kdysi elegantní a přitažlivý mladý muž, sekáč, dnes obchod s použitým, a tedy lacinějším zbožím. Věřte jazyku, vypovídá o mnohém.

A co s tím krámem, obchodem, koloniálem? Je to prostě shop. Angličtina vítě-

zí svou jednoslabičností. Jsme už tak líní, že nás dvě tři slabiky unavují? Kurník šopa, to asi není ono. Na našich hranicích s Rakouskem a Německem je to samý shop a market. Čierna pri Čope se snad stále jmenuje stejně a ne Čierna pri Shope. Doufám.

Z knížek Adolfa Branalda a Bohumila Hrabala jsem věděl, že **mobil** je motorový olej. Dokonce výtečný. Teď ho znám v pevném, nikoliv tekutém skupenství. Je to takové malé tintítko, které zvoní kdykoliv a kdekoliv. Dokonce i na pohřbu. Anebo na koncertě. Ale proč zvoní? Jde-li o to, aby se lidé dříve našli a řekli si něco podstatného, pak je to obrovský pokrok. Můžete volat i o pomoc. Zaplatí pánbůh za to. Sociologicky vzato, je to i módní fenomén. Patříme k zemím, kde je telefonování na mobil nejrozšířenější. Je tolik důležitých věcí ke sdělení? Není, ale lidé se cítí být důležitějšími, jsou-li stále s někým ve spojení, i kdyby v tramvaji vykládali, co měli nebo chtějí mít k obědu. Je to fascinace představou, že jsem příslušníkem vyšší střední vrstvy a že na to mám. Mobil a jeho rozšíření je také znak a hodně vypovídá. Tak i tak.

Český spisovatel Ota Ulč, žijící v Americe, přijel na jaře do Prahy a jeho přítel mu půjčil mobil. Ota Ulč s ním neuměl zacházet. Ptám se ho, jak to, že jako Američan neví, co kde zmáčknout. Řekl mi, že nezná nikoho ze svého širokého dalekého okolí, kdo by měl mobil. Ano, oni si totiž **emailujou**, jak mládež pokřtila e-mail (a já ji podezřívám, že o slovu email, o této sklovině, nevědí nic, že je svedl jenom zvuk). Bude hůř i u nás, muzea ztráta, vlastně už dávno ztrácejí, korespondenci spisovatelů a umělců, ledaže by nějaký budoucí Goethe nebo Hemingway dovolil

vyjet na tiskárnu svůj e-mail. A že by s tím Byron nebo Balzac souhlasil. Mílostné vzkazy by příjemce či příjemkyně okamžitě smazávali, už z ohledu na manžele a manželky. A literární historie přichází o další zdroj atraktivních informací. Z čeho pak má literární historik žít, když má k dispozici jen vydané dílo, které by měl přečíst?

Slov, která by bylo možné vytáhnout na světlo, aby něco řekla o tomto desetiletí, by bylo samozřejmě víc. Třeba ani ta, která jsem připomněl, nejsou nejlepší. Určitě by se našla jiná, reprezentativnější.

Šel jsem s pětiletým vnukem na procházku a dítě mě překvapilo otázkou: Dědo, a to nad námi je vesmír? Ocenil jsem ten termín v ústech malého kluka a řekl jsem, samozřejmě, to nad námi je vesmír. Jenže dítě mě zaskočilo otázkou: A co je tedy pod námi? Jeho představivost by nestačila na to, co bych mu mohl říci, a moje vykládací schopnosti nebyly na dané úrovni. Nicméně mě to začalo zajímat. Koulíme se někde v neznámém prostoru, nebo jsou pod námi tunely, jejichž spleť nerozliší ani nejgeniálnější speleolog, nebo se jen tak koulíme uvnitř jedné planety a toho dílku, který v ní znamenáme? Ale mluvíme, máme přece slova. Existuje i termín myšlenka. Má přímou vazbu na slovo? Karel Čapek v Kritice slov napsal: Slovo se ujme spíše než myšlenka a má také více veřejného vlivu.

Nepřipomíná vám to něco?

Karel Čapek tímto konstatováním nekonečil. Pokračoval dál, vlastně až do našich dnů. Napsal totiž: Omyl, hloupost nebo lež začínají myšlenkou, nýbrž už slovem.

My už to také víme.

Možná, že pozdě.

Aloise Burdy

Ze čtenářského deníku

Sofokles:
Oidípus král

No toto vám mosím napsat, abyste věděli, jak těm našim děckám cpú ve školách takové hlúposti, že škoda mluvit. Však aj já sám jsem se o tom Oidípusovi musel ve škole biflovat, jako že je to fajn nová literatura, ale nikdy jsem to načestí nečetl, takže jsem ani nevěděl, jaká je to přitrublost. Až včil, když jsem měl tu chřipku a ležel s horečkou v posteli a přišla za mnú Jana, jako dcérka, že má o tom Oidípusovi referát a abysme to napsal. To víte, to já mám nejradši, když jim učitelé dávají samé úkoly, a rodiče aby se sthrali, než to stihnú. Tož jsem chtěl říci, že ne, ale ona říkala, že jak k tomu přijde, že ani vlastní tata jí nepomože a že tata Jany Pochylé dokonce udělal na fyziku funkční model atomové elektrárny, jen aby měla lepší známku, a že já, který píšu do těch nejlepších literárních časopisů a už su tak populární jako ten Chuchma, Just nebo Lukeš, ani vlastní dceři nepomožu. Tož jsem si tu knihu vzal a přečetl jsem si ju.

To jsem ale robit neměl. Vemte si už samotný příběh, on ten Sofokles všecko svádí jako na osud, jakože to, co se tam stalo, se moselo přihodit, a nebylo tomu vyhnutí, jenže každému je hned jasné, že to je celé úplně vykonstruované a ani to není pěkně psychologicky poskládané. Trapné je už to, že se Sofokles asi nechal inspirovat detektivkú, jenže kašlal aj na pravidla žánru a čtenáře podvedl tím, že si vymyslel trapně okázalý, však málo věrohodný konec, když ten jeho detektiv, ten Oidípus, co je králem, náhle pozná, že hledá vlastně sám sebe, neboť to on je viníkem. A takto zamotané je to celé, mys-

lím, že z toho, jak ten autor předstírá, že jde o umění, že aby se v tom čert vyznal, než jeden pochopí celú tu historiju. Začíná to řečma, že v tom městě je mor, ale ten Oidípus se nesnaží zavést ani ta nejběžnější hygienická opatření a radši svolá schůzku, jen aby se ta choroba pořádně šířila. A pošle švagra do věštiny, aby mu tam řekl, zda fakt všichni vymřú, ale ten švagr „náhodú“ přijde zrovna ve chvíli, když si mu všichni, jako Oidípusovi, stěžují, aby něco jako král udělal, aby ten mor nebyl. A ten švagr řekne, že za mor může vrah starého krále a že je ho třeba chytit. A tož ten Oidípus pátrá a hledá, ale tak naivně, aj věšta si pozve, aby mu pomohl, ale ten blábolí cosi o tom, že vrahem je on, jako Oidípus. No tož to je logické, že ten Oidípus na to nedá a na věšta se rozhněvá, však je politik a nemože dát na nějaké nepodložené obvinění. To bychom ani dnes neměli žádnú vládu, kdyby hned všici skládali funku. Tož se pátrá dál, až se vypátrá ta hlúpost, až objevijú tu Sofoklovu nepravděpodobnost, že je to skutečně on, ten vrah, neboť dosavád si myslel, že zabil neznámého chlapa, ale teď už ví, že to byl jeho tata, a tedy že je lump, jako kdyby to nebylo jedno. Ale tomu Sofoklovi to ešče nestačilo a poplétl do toho aj to, že ta jeho žena, jako Oidípusová, se kterou má ty děti, je ve skutečnosti aj jeho matkú, takže je to takový vulgární efektní incest a ona se oběsí, takže on si pak vypálí oči a odejde a všichni ho litujú.

Tož prosím, je to sice všechno tak trochu atrakce a napsané pro masového čtenáři, kterému se takové ptákoviny snad líbí, ale když se jim to tak líbí, ať si to čtú. Vždyť to celé vypadá, jako by to bylo v těch verších, takové sú to krátké řádky (asi aby spisovatel dostal větší honorář), ale ono to nejsou verše, protože se vůbec ani trošku nerymujú. A takové je to celé: tváří se to, jako že je to drama a poezija, ale přitom je patrné, že ten autor jen tak předstírá, neboť v tom není ani špetka autenticity a morálky a celé je to takové vyšpekulované. Snad by mi ani nevadilo, že je to takové to drama, kdy je vždycky nejprve napsané, která postava právě v tu chvíli vykládá, nicméně proč ty postavy

jenom pronášajú tak dlúhé řeči a nic neudělajú? A proč je těch řečí tak moc? Proč tolik zbytečných slov a frází, kterým stejně žádný soudný kritik nerozumí? Cožpak lidé mezi sebou hovoříjú takto šrúbovaně? Představuji si, že kdyby kolem Oidípusa nebyl ten humbuk, co dělajú ty blbí intelektuálové, jak se to naučili ve školách, ani pes by po něm neštěkl.

Sofokles lateránský, římská kopie (originální bronz kolem r. 330 př. n. l.)

Modernímu kritikovi, který má tu morální a etickou zodpovědnost, je takovéto pseudoumění hluboce cizí, když už pro nic, tož proto, že v něm sú blbě věcné chyby a že to hlásá aj divnú, ba škodlivú morálku. Však už je dávno například dokázané, jak je to s morem a jak se přenáší. Ale aj když to s tím morem vemem jako hlúpú a dávno profláknutú metaforu, pochybné je aj to, že ten autor z Oidípusa dělá kladnú postavu, kterou bysme snad aj měli litovat. Jako by ten Oidípus nebyl vrah, kterému je jedno, že zabil, dokavád to nepraskne, že zabil otca, a dokavád mu to nezačne překážat v kariéře. Jako by to nebylo fuk, koho zabil, a jako by neměl mít už dlúho výčitky. A aj tu Iokastu, jako svoju ženu, teda matku, si bezpochyby vzal jenom z vypočítavosti, když si představíte, jaká to mosela být bréca stará, aby byl králem. A ke všemu na konci ten Sofokles udělá tlustú čáru a ani Oidípusa nepotrestá a nenechá súdit. Naopak: nechá ho odejít, jako by slepota byla dostatečným způsobem, jak se vypořádat s minulostí! Měli bychom se podívat na životopis toho Sofoklesa!

Nemyslím, že by v tej knize bylo zase všecko úplně špatné. Kdyby se toho námětu chopil skutečný a morálně čistý pisatel, který by nepoklonkoval pochybnému vkusu mas, jistě by v něm objevil aj věci, co by pak mohl pěkně psychologicky sepsat. Jenže to by pak asi nemohl vymustrovat takovéto vykonstruované a autentickému životu nepodobné „drama“, ale spíše deník, který by si jako psal ten Oidípus a kde by se mohla fakt vykreslit všechna ta jeho traumata a vyřešit všechny společenské problémy. A pak už by tam nemoseli být ty konvenční vymyšlenosti, co nepatří do hodnotnej literatury, jako sú ta detektivka, otcovražda nebo aj ten incest.

Toto jsem napsal do referátu svojej dceři, aj na češtinu a pravopisné chyby jsem si dával tentokrát pozor, jenže ona, že prý to nemože ve škole takto přednést, že chce dobrú známku. Tož se zdá, že všichni chcú být klamáni a dobré kritické slovo už nikdo nechce slyšet. Tož jsem jí poslal za Jurou Juráňú.

Však aj on je její otec.

Rozhovor s Jiřím Rambousekem

Jiří Rambousek se narodil 26. 12. 1927 v Jihlavě. Absolvoval Filozofickou fakultu Karlovy univerzity (obor čeština - filozofie), poté působil jako učitel a středoškolský profesor. Od roku 1962 byl odborným asistentem Pedagogického institutu v Jihlavě a pak (od r. 1964) Pedagogické fakulty brněnské univerzity, odkud musel v roce 1973 odejít. Poté pracoval jako skladník, vrátný, topič a účetní. V roce 1990 byl rehabilitován a vrátil se na Pedagogickou fakultu Masarykovy univerzity, kde na část úvazku učí dodnes (v současné době externě; přednáší též na Filozofické fakultě). Je spoluautorem slovníku *Česká literatura 1918 - 1945* (1970), jehož náklad byl zničen, autorem publikace *Jiří Mahen a Českolipsko* a editorem díla Josefa Palivce.

Jak se ti podařilo přežít 70. a 80. léta?

Na začátku 70. let jsem ještě působil na fakultě, ale nesměl jsem přednášet a zkoušet u státnic. Únavnou, ale někdy i tak trochu zábavnou činností bylo v roce 1973 hledání nového pracovního zařazení. Obdobné zkušenosti mělo i dalších téměř třicet pracovníků Pedagogické fakulty brněnské univerzity, kteří byli tehdy vyhozeni ze svého působiště. Získat jakékoli místo ve školství, třeba i na vesnické dvouřadce, bylo vyloučeno. V institucích, jako byly knihovny, muzea či památková správa, byli odpovědní pracovníci velmi vlídní, vyptávali se na rodinu a nabízeli kávu, ale i když volná místa byla, přijmout nikoho z nás nemohli. Nemohl jsem dostat ani místo dispečera dopravy v brněnské továrně Sfinx. Prý bych přišel do těsného kontaktu s dělníky - a to nebylo možno připustit.

Nakonec jsem až do důchodu zakotvil v družstvu Dlačba jako skladník, pak vrátný a topič a posléze skladový účetní. Setkání s výrobním prostředím nebylo pro mne ničím novým, už na konci války jsem byl totálně nasazen v jihlavské autokarosárně a na vojně jsem zblízka poznal činnost stavební firmy Armastav.

Od roku 1977 jsem také externě upravoval rukopisy pro brněnský časopis *Věda a život* a asi tři čtvrtě roku jsem vedle vrátničení dokonce na cizí jméno působil jako redaktor. Díky přátelům z České Lípy, manželům Vojtíškovým, jsem mohl uveřejnit pár literárněhistorických článků ve sborníku *Českolipsko literární*. Vděčně vzpomínám také na pana profesora Vladimíra Šmilauera, který mi umožnil jednou až dvakrát ročně přednášet v pražském Kruhu přátel českého jazyka, kde tehdy vystupovalo více lidí, kteří upadli v nemilost, např. Jiří Pechar, Alexandr Stich a Josef Čermák; ze starších třeba Jan Blahoslav Čapek. Bylo to pro mne, člověka nepříliš pilného, velmi důležité, poněvadž mne termíny přednášek nutily alespoň něco dělat ve svém oboru.

Nejsmutnější osobní událostí černých normalizačních let bylo pro mne v roce 1986 úmrtí mé ženy Soni, profesorky češtiny na brněnské strojínské průmyslovce. Do důchodu jsem odešel 1. ledna 1988 a pak jsem necelý rok pár hodin týdně učil vietnamské učně češtinu.

Ale ty máš asi na mysli spíš to „přežití“, ne nudné životopisné údaje. O něčem z to-

ho, co jsme v Brně dělali (kazeta k sedmdesátinám Oldřicha Mikuláška, sborník věnovaný památce Olega Suse aj.), jsem se už zmínil jinde. Dnes bych chtěl z věcí, jež pomáhaly přežít, připomenout programy rakouské televize (v tom jsme měli v Brně výhodu - v Praze se programy z Rakouska ani SRN běžně sledovat nedaly). Ti, kdo o to požádali propagační službu rakouského rozhlasu a televize ORF, dostávali dokonce po celé roky zdarma podrobný programový věstník. (Když pak i ORF musel začít šetřit, byly zasluky s omluvou zastaveny.) Druhým zdrojem informací o programu bylo sobotní vydání listu Komunistické strany Rakouska *Volksstimme*, po němž byla vždy v Brně ohromná sháňka. V kancelářích se programový dvojlístek dokonce průklepem opisoval na stroji.

Sledovali jsme výborně redigovanou zpravodajskou relaci *Zeit im Bild*, měli jsme možnost podívat se na filmy, které se u nás nehrály (třeba *Doktor Živago*), občas jsme zahlédli Pavla Kohouta, Jiřího Pelikána nebo Eduarda Goldstückeru, viděli jsme Jasněho film podle scénáře Jeleny Mašínové *Nápady svaté Kláry*, televizní inscenaci Kohoutovy hry *EVOL* a tu a tam se z Vídně dokonce ozvala čeština - ORF zařadil do programu např. bytovou inscenaci Pavlíčkovy *Zprávy o pohřbívání v Čechách* s Vlastou Chramostovou v hlavní roli. Snad ještě není pozdě za to Rakušanům poděkovat.

Když jsem někdy nemohl usnout, představoval jsem si, že učím v roce 2070 na gymnáziu a zkouším studenty ze znalosti našich dějin druhé poloviny 20. století. Žák stojí na stupínku a vypravuje o smrti Jana Masaryka a Milady Horákové, o vězných spisovatelích, o poměrech v koncentračních táborech na Jáchymovsku, o PTP, měnové reformě, cenzuře, nákladních autech plných knih odvážených do sběren starého papíru, mladých lidech zastřelených na ulicích v srpnu 1968 a o devizových příslibech. Napadá mě, že kdyby se onen student-kritik dostal přes sametovou revoluci až k 90. létům, měl by také o čem mluvit: mohl by se rozpovídat o Viktoru Kozeném a jeho londýnských večerech, Poldovce, prodeji karlovarského hotelu Thermal, tunelování privatizačních fondů a bank, stěhování archivů, vědeckých a léčebných ústavů či muzeí kvůli restitucím, vraždách Romů a jiných stínech naší současnosti. Snad mi rozumíš: nekladu mezi ty dva systémy rovnítko, jen mě některé věci prostě štve.

Ortega y Gasset kdysi vyslovil moudrou myšlenku, že to, čeho se lidé jednou domohli a co se osvědčilo, jim už nelze natrvalo vzít, nelze to zakázat nebo zrušit. K takovým vymoženostem určitě patří např. svoboda přesvědčení a vyznání, shromažďovací a tisková svoboda, volnost pohybu, politická pluralita, rovnost ras atd., ale na druhé straně třeba i možnost dostat se ze své vesnice hromadnou dopravou pohodlně do nejbližšího města nebo během produktivního věku zaplacená a státem garantovaná, pro všechny v zásadě stejná lékařská péče.

A co literatura? Je v ní něco, co tě v 90. letech zaskočilo?

Věřím, že nové tisíciletí přinese větší kázeň a vázanost

Nevim, zda „zaskočilo“ je to nejhodnější slovo, ale skutečně mi poměrně dlouho trvalo, než jsem přijal volnost, s jakou si postmoderní autoři počínají, bourající poslední tabu morální, fabulační i jazyková a otevírající dveře do prostoru ničím nevázané svobody, v němž se text šíří jako bující tkáň či pěnová struktura (jak píše v jednom svém románu Daniela Hodrová). Ale pak jsem pochopil, že moderní próza vlastně jenom následuje poezii, která si tuto volnost vydobyla už v časech dadaismu, poetismu a surrealismu. Věřím však, že nové tisíciletí přinese opět větší kázeň a vázanost. V básních už ji mnozí hledají a nalézají.

Tak raději, co tě zaujalo?

Velmi mne v poslední době upoutaly verše a básnické prózy krajana z Vysočiny Zbyňka Hejdy v torstovské knize *Básně*. Nedoceněný básník je po mém soudu Jaromír Hořec, o němž na naší fakultě nedávno jedna studentka napsala obsáhlou diplomovou práci. Až jednou vyjde výbor jeho nejlepších básní (zdůrazňuji: výbor), budou čtenáři překvapeni, jak významně svědectví o naší době Hořec přináší. Z dalších básníků mám rád Antonína Brouska a už od konce 70. let také Lenku Chytilovou, o níž jsem se teprve z Janouškova *Slovníku českých spisovatelů od roku 1945* dověděl, že je absolventkou brněnské univerzity. Celkem vzato, mám ve sledování současné literatury velké nedostatky a mezery. Soustavněji vlastně čtu jen memoáry a beletrizované vzpomínky, svědectví svých vrstevníků, ale i příslušníků pokolení našich otců o tom, jak prožívali dobu od konce 30. let, kdy moje generace začala obhlížet svět. Považuji za velké a nečekané štěstí, že jsem se dožil časů, kdy lze psát bez jakýchkoli ohledů na vnější zábrany a bariéry. Teprve budoucnost docení, jakou sumu zkušeností z kritické etapy českých dějin přináší knihy autorů, jako jsou Jan Hanč, Jan Zábrana, Josef Jedlička, Ivan Jelínek, Ivan Diviš, Josef Hiršal a Bohumila Grögerová, Lubomír Dorůžka, Jaroslav Putík, Zdeněk Urbánek, Ota Ornest, Ludvík Vaculík, Sergej Machonin, Pavel Kohout, Eva Kantůrková, Jiří Suchý, ale i Václav Černý, Julius Firt, Prokop Dřtina a Adolf Branald - a třeba i trochu upovídáná Nezvalova přítelkyně Lilly Hodačová. Mnohé z knih těchto autorů by bylo třeba vydat znova s poznámkovým aparátem opravujícím nepřesnosti a omyly, jež jsou vždy nechtěným průvodním jevem rozsáhlejších vzpomínkových prací. To se týká např. Urbánkových *Zvláštních případů*, Zábranova *Celého života* a *Pamětí* Václava Černého. Například kritik a překladatel, o němž Černý neprávem píše jako o kolaborantovi, který prý po válce zmizel kdesi v Palestině, byl v 50. letech uvězněn jako „slovenský buržoazní nacionalista“ a po návratu z kriminálu žil celkem v poklidu v Bratislavě, překládal Hanse Sachse, Goetha a Heina, psal kritiky a odborné studie a zemřel až v květnu 1989.

Velmi rád čtu angloamerické humoristické romány a povídky z univerzitního prostředí, např. Davida Lodge, Kingsleye Amise nebo Malcolma Bradburyho. Ale i naši autoři - třeba exulant Viktor Fischl, Miro-

slav Skála, Vladimír Macura, Radoslav Nenadál a Michal Viewegh - se umějí humorně a s ironickým nadhledem podívat na intelektuální prostředí. Nemluvil bych o tom, nebýt nutkavého pocitu, že chytrý humor je na vymření a je zatlačen jakousi obhroublou pseudovtipností. (Příklad z nedávné doby: jeden z našich televizních humoristů pokládá za výborný vtip natisknout samolepky s textem *Interrupce levně. Diskrétní ošetření ve vámi zvoleném termínu. Nadstandardní péče na soukromé klinice. Holandské diagnostické přístroje*, připojit telefonní číslo svého kamaráda a vylepit tyto letáčky na pražských dámských záchodech.)

Jakou změnou prošlo univerzitní prostředí, do něhož ses po téměř dvacetileté přestávce na počátku 90. let vrátil? A jakí jsou dnešní studenti?

Na šedesátá léta mám dobré vzpomínky - tehdejší kulturní ruch a zápas s dogmatismem se přenášel i do vysokoškolského prostředí a úloha spisovatelů v tomto zápase pozitivně ovlivnila i zájem o studium české literatury. Rostlo sebevědomí mladých, v seminářích se diskutovalo o mravních hodnotách a občanských svobodách, znovu se mohlo mluvit o Masarykovi, legiích a dalších dříve tabuizovaných tématech - a v závěru dekády se objevila naděje, že bychom se snad mohli stát první zemí, kde by se socialismus spojil se skutečnou demokracií, jak o tom uvažoval Edvard Beneš ve svých amerických přednáškách o demokracii „dnes a zítra“. Nezáleží teď na tom, zda to byla naivní iluze, či nikoliv; důležité je, že tato vize kladně působila na morálku a společenské vědomí a že její stimulující vliv přesáhl i do prvních let normalizace.

Porovnávat generace studentů si netroufám. Dobří i slabší studenti byli vždycky - a v každém ročníku bývá několik vynikajících posluchaček a posluchačů, kteří se sami pídí po nových poznatcích, se zaujetím pracují na seminářních pracích a dokážou své učitele překvapit obsáhlými znalostmi. Zdá se mi, že studenti prvních polistopadových ročníků byli cílevědomější a více dychtěli dovědět se to, k čemu dříve neměli přístup. Mnohokrát už připomínaná potíž je v tom, že dnešní studenti málo čtou - zvláště málo se čte klasická literatura minulého století. Ale nejde tak docela o nový jev - Oleg Sus si v článku „Pláč docenta“ na něco podobného stěžoval už před více než třiceti lety.

Z psychologie víme, že při učení zajímá studujícího především to, co nějak rozhojňuje jeho dosavadní znalosti, přidává něco k tomu, co už adept vědy zná. Dnešní studenti bývá obtížné zaujmout, protože o autorovi, o kterém s nimi mluvíš, vědí málo nebo nic. Malý důkaz, že svět knih je pro nynější maturanty bílým místem na mapě jejich zkušeností: do letošních písemných přijímacích zkoušek (na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity) jsme zařadili i několik přejatých slov, jejichž význam měli uchazeči o studium oboru český jazyk objasnit. Slovo *debut* vysvětlovali mnozí jako „první veřejné vystoupení zpěváka nebo zpěvačky“.

To jsou studenti, ale vadí ti i něco jiného?

Ve vysokoškolském prostředí mi v poslední době vadí, že se usilovně, ale mnohdy na nepravém místě šetří - nejsou peníze na telefony, sborníky ani služební cesty. Řečí o tom, že investice do vzdělání jsou důležité a mají nejspolehlivější návratnost, jsou jen prázdná slova. Mladým kolegům, kteří mají rodiny, nemohou dnešní platy stačit. Proto si tyto učitelé hledají druhé zaměstnání např. v redakcích časopisů, v nakladatelstvích a jinde. Ze strany vedení vysoké školy je to však přijímáno s nelibostí, a to i když jde o zaměstnání v oboru a služební požitky na fakultě by byly omezeny např. na 60 procent. Výsledkem je, že talentovaní mladí učitelé z vysokých škol odcházejí. Naši katedru např. před lety opustil kolega, který se zabýval počítačovou analýzou novočeského verše a první výsledky své práce už publikoval v odborných časopisech. Nyní se věnuje obchodní činnosti ve

firmě svého bratra - nemýlím-li se, prodává výrobky a tělesa veřejného osvětlení.

Jsi editor, interpret, pedagog, ale tvé hlavní profesní zaměření, aspoň se mi tak zdá, je literárněhistorické. Přitom literární historie je disciplínou, se kterou si dnes příliš nevíme rady. Možná je to strach ze syntéz v době, kdy více než kdykoli předtím bereme za vlastní neúplnost poznání, jeho nezavršitelnost. Možná také nevíme, jakou funkci by měl tento žánr mít: mělo by jít o utříděný souhrn poznatků, nebo o metodologicky jednotně vedený výklad?

Vždycky jsem o sobě prohlašoval, že jsem především kantor - češtinář, nikoli vědec. Ale beru-li v úvahu své články pro *Československo literární* a jihlavský *Sborník Muzea Vysociny*, pak máš asi s tou převahou literární historie pravdu. Nikdy jsem však nebyl postaven před úkol řešit obecně literárněhistorické problémy. Studijní příručka *Česká literatura 1918 - 1945*, kterou jsem spolu se dvěma přáteli redigoval před víc než třemi desítkami let, měla sice přehledové tabulky kulturních událostí a literárních směrů, ale byl to slovník s obsáhlými hesly v abecedním uspořádání.

Blízké je mi Jakobsonovo přesvědčení, že literární historik musí být také tak trochu lingvista, aby viděl do toho, jak jsou „udělaná“ díla, o nichž píše. Z tvé pojmové dvojice je mi bližší „utříděný soubor poznatků“ než „metodologicky jednotně vedený výklad“. Ale i metodologicky jednotný výklad může přece obsáhnout utříděnou sumu poznatků, ne? Staré akademické *Dějiny české literatury* jsou myslím do značné míry metodologicky jednotné a vyhovují i jako vysokoškolská studijní příručka. Jejich krucifální problém tkví v oddělení samostatných kapitol o významných autorech od obecných výkladů. Některé z monografických kapitol jsou navíc slabé úrovně, nemluví ani o nevyvážené volbě autorů, kterým jsou věnovány. Tato koncepce stála pod neblahým vlivem sovětských prací, které si také libovaly v obsáhlých monografických pojednáních o velkých nebo domněle velkých autorech a mnoho jiných ponechávaly stranou.

Kdybys měl napsat dějiny české literatury řekněme posledního půlstoletí, jak bys na to šel? Podél jakých os bys svůj výklad vedl?

Když jsem se před časem pokoušel napsat sylabus dějin české literatury po roce 1945, pokládal jsem za nanejvýš přirozené, že periodizačními mezníky jsou události, které se hluboce vryly do našeho vědomí, roky 1939, 1945, 1948, 1956, 1968 a 1989, a to i přesto, že vím o námitkách proti umělému parcelování literárního procesu historickými předěly. V rámci těchto etap se mi při přednáškách osvědčilo řadit autory podle generací (4 - 5 generací za století, v době zrychleného dějinného pohybu i víc, jak o tom kdysi psal Albert Pražák). Pojetí generace jsem přejal od Václava Černého - příslušníky generace nemusí spojuvat společné názory a postoje, rozhodující je působení týchž dobových vlivů a kolektivních zážitků. Například u básníků Ortenovy generace samozřejmě nelze řadit Josefa Kainara či Jiřího Koláře do téže příhrádky jako Ivana Slavíka a Zdeňka Rotekla, ale společné zdroje nepochybně prokazatelné jsou.

Názorové shody se někdy naopak prozrazují i napříč generacemi: do „poezie všedního dne“ bych řadil nejen tvorbu autorů kolem časopisu *Květen*, ale i Kainarovu sbírku *Lazar a píseň*, tvorbu textařů, jako jsou Jiří Suchý, Pavel Kopta a Jaroslav Jakoubek, a také Závadovo *Polní kvítí*.

Pavla Kohouta či Ivana Klímu pokládám za reprezentanty mladší vlny Ortenovy generace. A stojí za pozornost, že mezi autory další generace, narozenými zhruba v dekádě 1932 - 1942, kteří už válku pamatují jen jako dávný zážitek z dětství, jsou přesvědčení marxisté a obhájci socialismu vzácnými výjimkami, ačkoli tito spisovatelé prošli od školních let Pionýrem, svazáckou výchovou a marxistickým školením.

Ptal se JIŘÍ TRÁVNÍČEK

Vídeň

– Pohřeb vévodkyně Kateřiny Zaháňské Helena Sobková

V závěru knihy *Babička* od Boženy Němcové se dočítáme o úmrtí babičky Magdaleny Novotné a o pohřebním průvodu, který se ubíral kolem ratibořického zámku a byl odtud sledován vévodkyní Zaháňskou, nám známou jako „paní kněžna“.

Realita však byla jiná a úprava skutečnosti posloužila spisovatelce pouze k dosažení literárního záměru. Ve skutečnosti přežila babička vévodkyní Zaháňskou téměř o dva roky a obě, jak vévodkyně, tak babička, zemřely ve Vídni.

Právě letos 29. listopadu uplyne 160 let od úmrtí Kateřiny Vilemíny vévodkyně Zaháňské, kterou tak půvabně a živě vykreslila Božena Němcová ve své knize. Kateřina Zaháňská byla žena, která v době vídeňského kongresu vedla v Palmovském paláci v Schenkenstrasse ve Vídni snad nejuspěšnější a nejvyhledávanější protinapoleonský salon a která pro svůj šarm a duchaplnost byla ozdobou kongresových plesů a slavností v letech 1814 a 1815.

Její zvláštností bylo, že celý život procestovala a že nikdy nepobyla dlouho na jednom místě. Svou první velkou cestu absolvovala již jako tříletá, kdy doprovázela rodiče z Kuronska, země ležící u Baltského moře, až do daleké Itálie. Jak se dále dovíme, necestovala vévodkyně jen za svého života, ale i po smrti. Po rozblácených nebo zasprašných silnicích projížděl její kočár sem a tam krajinami a městy střední Evropy a Itálie.

Nejinak tomu bylo v roce 1839, v posledním roce jejího života. V březnu zaznamenáváme její návrat z Itálie, kde si léčila dnu a stále se opakující migrény. Krátce se zdržela ve Vídni u svých sester Paulíny a Johany a pak ujížděla do Zaháně, kterou v posledních letech spíše zanedbávala. Za ní sem přijeli její dvě bývalé schovanky, Emilie von Gerschau, provdaná von Binzer, a Marie von Steinach, nyní paní von Dohna. Obě mladé ženy chtěly potěšit vévodkyni, která jim kdysi byla dobrou vychovatelkou a starostlivou matkou a která se v poslední době stávala stále zádušnějším a cítila se unavená a nespokojená.

Vévodkyně zestárla a trpěla hlubokými depresemi. Doléhala na ni samota, opuštěnost, ale i zhoršující se zdraví. Emilie o tom později napsala: „Byla tak smutná, tak bez nálady, vším znechucena. Její charakter se očividně změnil. Mívala stavy úplné bezradě.“

V Zaháni se zdržela toho roku od července do září, ale její nálada se nezlepšila. Emilie a Marie se domnívaly, že na ni nepříznivě doléhá nezabydlenost a rozlehlost zámku a tíživé vzpomínky, a nabádaly vévodkyni, aby se přemístila do příjemnějších Ratibořic. Kateřina Zaháňská však nenašla tentokrát ani zde uklidnění. Podzim pokročil a přiblížil se čas návratu do Vídně. Začátkem listopadu, den před odjezdem, sezvala kněžna několik přátel na posezení. Když se podával čaj, vzdálila se, a jak prozradila Emilii, sespsala v té chvíli, zřejmě pod vlivem zlé předtuchy, svou poslední vůli. Slibovala si, že se zjara do Ratibořic vrátí, rozhodně to bylo i její upřímné přání, ale zároveň odhadla, že její budoucnost je nejistá. Zimu chtěla přečkat v milované Itálii.

Prosila Marii, aby ji na této cestě, jako dříve tolikrát, doprovodila. Avšak Marie musela nabídku odřici a vrátit se k muži a dětem. Loučení bylo těžké. Sychravým listopadem unášel kočár vévodkyni Zaháňskou do Vídně. Zde ji očekávaly sestry.

Dne 14. listopadu napsala Kateřina z Vídně Marii:

„Milé dítě, - stále jsem se ještě nerozhodla, jestli tu mám zůstat nebo zda se mám na těch několik zimních měsíců odebrat do Itálie. Sestry mě zdržují, jinak bych již seděla v kočáře. Je zde temno a nuda a má touha mě stále táhne přes Alpy. Tam je přece ta země, kde se cítím ve vzpomínkách nejšťastněj-

ší a to znamená nekonečně mnoho na sklouknutí života.“

Den poté ji přepadl záchvat dny. Přidal se pásový opar, otoky v obličejí i na nohou a pichlavé bolesti v rukou.

Vévodkyně poslala do Kapucínského kláštera na Novém rynku pro kněze Františka, jemuž se již mnohokrát svěřila se svým trápením. Odpočívala na lůžku ve svém bytě v ulici Wollzeile blízko chrámu sv. Štěpána a cítila se velmi unavena. Bolesti však začaly posléze ustupovat a 29. listopadu se zdálo, že se vévodkyni ulevilo. Náhle ovšem nastal zvrát. Zhroutil se do peřin a dostavil se záchvat dušnosti. Byla přivolána sestra Johana, vévodkyně z Acerenzy, a opět páter František. Sestra Paulina nepřišla. Ležela doma v nedaleké Annengasse nemocna. Vévodkyně nemohla dýchat. Kněz odhadl situaci a dal jí poslední pomazání. Pak se srdce zastavilo. Kateřina Zaháňská zemřela ve věku nedožitých 59 let.

Ve Vídni zavládl smutek. Dojat byl každý, kdo vévodkyni znal.

Johana napsala nejmladší sestře Dorotheji do Paříže: „Všichni, kteří ji znali, pro ni truchlí a po právu vyzdvihují její klady. Vykonal mnoho dobrého a byla zajisté krásným a vzácným zjevem. Zda se cítila se všemi přednostmi, kterými ji obdařilo nebe, šťastna, se neodvažuji tvrdit a tato pochybnost mi působí bolest.“

Filip Neumann si poznamenal ve svém deníku:

„Vévodkyně Zaháňská zemřela dnes dopoledne ve čtvrt na jedenáct na »apoplexii« [mrtvici]. V roce 1809 jsem ji potkal poprvé. Byla tehdy jednou z nejkrásnějších žen své doby. Bohatá, elegantní, vtipná. Zůstala dlouho přitažlivou a ztratila svůj půvab teprve v posledních třech nebo čtyřech letech... Zpráva o její smrti, i když nebyla tak nečekaná, vzrušila nadmíru knížete Metternicha, v jehož společnosti prožila zesnulá vévodkyně mnoho času.“

Metternich byl zprávou o skonu vévodkyně Zaháňské tak rozrušen, že jeho mladá choť Melanie se obávala o jeho život. Také v Ratibořicích a v Náchodě byli smutnou zprávou zasaženi. Kovové věžní hodiny s letopočtem 1703, uložené na půdě ratibořického zámku a převezené sem ze zámku v Chvalkovicích, se prý „mátly“, když měl někdo z vrchnosti zemřít. Před smrtí vévodkyně ručičky špatně ukazovaly a hodiny byly nepřetržitě, ač stroj nebyl porouchán. Tak to napsal Karel Pleskač v Ratibořické idyle.

V kostelích náhodského panství vyzváněly zvony po tři dny smuteční rekviem. Výlohy byly hrazeny z vrchnostenských renty. Také na Štědrý večer rozdělili ve všech zdejších kostelích 1000 zlatých mezi chudé.

Tělo vévodkyně bylo přechodně uloženo v postranní kapli chrámu sv. Štěpána ve Vídni. Tam setrvalo necelé čtyři měsíce. Za každý den muselo být kostelu zapláceno 10 zlatých. V polovině měsíce března roku 1840 se ostatky vévodkyně Zaháňské vydaly na cestu, aby dočasně spočinuly v sakristii zámecké kaple v Náchodě. V Zaháni v zámeckém parku se dostavovala hrobka v kostele sv. Kříže. Zde měla Kateřina Zaháňská najít svůj trvalý odpočinek.

Na hranice náhodského panství byly ostatky přivezeny 18. března 1840. Pohřební vůz táhlo šest vrchnostenských vraníků. U Jaroměře se v 9 hodin ráno shromáždili úředníci, písaři a místní rychtáři na koních. Duchovenstvo z Hořiček a Chvalkovic připravilo na vůz obvyklé pohřební osvětlení. Vůz doprovázeli rychtáři, písaři a šestnáct smutečních vozů s úředníky. Hrálá smuteční hudba, zvonily zvony, duchovní a učitelé tvořili špalír. Osvětlený vůz doprovázely od Skalice až do Náchoda cechy se svými prapory a korouhvemi. Podél cest se shromáždily tisíce poddaných. Představitel náhodského magistrátu očekávali smuteční průvod u Vysokova. Na předměstí stáli mladíci s pochodněmi. Toto vše se dovídáme ze vzpomí-

nak očitého svědka, důchodního Jana Müllera, který byl ve službách vrchnosti v té době plných 48 let. Dále ve svých vzpomínkách píše:

„Povoz jel přímo k náhodskému městskému kostelu. Když tam dojel, byla rakev se stříbrnou schránkou, kde bylo uloženo srdce v líhu, a měděná schránka s uloženými vnitřnostmi, sneseny měšťany z pohřebního vozu a opět umístěny na nádherný katafalk v kostele. Na rakev byla položena koruna s panskými erby a vše bohatě osvětleno svícemi. Oltář byl pokryt červeným sukem a církevními insigniemi. Pak následovalo smuteční rekviem a více tichých mší u postranních oltářů. Po ukončení kostelních obřadů byla rakev opět z kostela přenesena na smuteční vůz a průvod jel v předchozím pořádku na zámek. Zde byla rakev uložena na připravené místo v zámecké kapli. Na zámeckém dvoře stál myslivecký sbor a horníci se smuteční hudbou.“

Správy panství se dle závěti ujala sestra Paulina Luisa kněžna von Hohenzollern - Hechingen.

Když byla krypta v katolickém kostele v Zaháni připravena, mohly být ostatky Kateřiny Zaháňské převezeny do Zaháně. V Náchodě odpočívaly od 18. března 1840 do 21. ledna 1841. Toho dne se vévodkyně Zaháňská vydala na svou poslední cestu.

Pohřební vůz se ubíral přes Skalici, Hořičky a Trutnov a dále směrem severním po stejné cestě jako před jedenačtyřiceti roky pohřební vůz s jejím zesnulým otcem Petrem Bironem, vévodou Kuronským. Všude, kudy smuteční vůz projížděl, zvonily zvony, duchovenstvo a školní učitelé s mládeží stáli podél cest, zněla smuteční hudba. Vůz doprovázeli stejní úředníci na 26 saních až k městu Trutnovu. Odtud jel až do Zaháně jako doprovod v poštovním voze zámecký správce Augustin Hoch. (Byl to ten, u něhož byla na zámku v Chvalkovicích v letech 1830 - 1833 vychovávána Barunka Panklová.)

Neméně slavnostně byla zesnulá vévodkyně Zaháňská přivítána v Zaháni a dne 27. ledna 1841 uložena k věčnému odpočinku. Její rakev spočívá v bílé mramorové hrobce v postranní lodi nevelkého gotického kostela sv. Kříže, hned vlevo od hlavního oltáře. Ke kostelu doléhá jako ukolébavka šumění řeky Bobru tekoucí v těsné blízkosti zámeckého parkem. Náhrobek zdobí bílý mramorový reliéf s portrétem Kateřiny Zaháňské. Stříbrná tumba s jejím srdcem byla uložena do niky ve zdi vedle hrobky. V roce 1862 bylo do obdobné hrobky vpravo od oltáře uloženo i tělo její nejmladší sestry vévodkyně Dorothej Talleyrandové. Ostatní členové rodiny Kuronských, kteří nepřestoupili do katolické církve, jsou uloženi v hrobce zaháňského evangelického kostela.

Božena Němcová o pohřbu vévodkyně v Babičce nepíše. Naopak nechala vévodkyni přežít svou babičku Magdalenu Novotnou. Kniha *Babička* končí slovy:

„Třetí den ráno, když se pohřební průvod, záležející z velkého množství lidstva, neboť každý, kdo babičku znal, chtěl ji doprovodit k hrobu, ubíral okolo zámku, rozhrnula bílá ruka těžké záclony u okna a paní kněžna se mezi nimi objevila. Jak dlouho bylo průvod vidět, tak dlouho smutný zrak její ho provázel, až pak záclonu spustila a hluboce si vzdechouc zašeptala: »Šťastná to žena!«“

Vévodkyně Zaháňská ovšem nemohla z oken ratibořického zámku sledovat babiččin pohřební průvod, neboť, jak jsme již uvedli, zemřela před babičkou. Babička naopak žila v době úmrtí paní kněžny také ve Vídni, kam se odstěhovala za svou nejmladší dcerou Johankou, provdanou za vídeňského slanečkáře Fräntzela. Jestli se šla poklonit zesnulé Kateřině Zaháňské do chrámu sv. Štěpána, se už nikdy nedovíme. Sama zemřela 27. 3. 1841 ve Vídni.

Božena Němcová však chtěla svým smyšleným, citově silně působivým závěrem zdůraznit, že lidské štěstí nespočívá v šlechtických titulech, hmotném bohatství a pomíjivé slávě, ale v jiných, cennějších hodnotách. U babičky to bylo její sepětí s lidmi a s přírodou a pocit osobní prospěšnosti. Tak to alespoň chtěla vyjádřit spisovatelka a tato myšlenka se stala i mementem její Babičky.

Petr Poslední

Conradovská věrnost

Kdo v loňském roce sledoval mickiewiczovské oslavy nebo viděl filmovou adaptaci dalšího dílu Sienkiewiczovy Trilogie a kdo si už stačil povšimnout, jak v Polsku rychle přibývají literárněhistorické práce, jež přehodnocují vzdálenou minulost, aby bylo zřejmé, kam směřuje dnešní tvorba (M. Zaleski, *Formy paměti*, 1996; A. Mencwel, *Předjaří nebo Potopa*, 1997; L. Burská, *Obtížné dědictví*, 1998; M. Janionová, *Generálův pláč*, 1998 aj.), snadno by mohl dojít k názoru, že Poláci jsou nenapravitelní tradicionalisté, kteří se nedovedou odpoutat od vlastních dějin. Jako kdyby je neustále provázelo vědomí, že smysl každého literárního díla vyplývá ze širších souvislostí a především z předchozího vývoje národního písemnictví. Ale záleží na tom, jak si vykládáme Norwidův výrok „přítomnost je jen nepřetržitá minulost“. Nepřekvapují nás polské postoje protože sami teprve obnovujeme kontinuitu poválečných dějin? A čím se liší naše a polské chápání literárních tradic?

Po roce 1989 v polských úvahách o kulturním dědictví získává převahu idiografický směr. Badatelé tím reagují na skeptický vztah značné části kulturní veřejnosti k hodnotám minulosti, na slábnoucí étos Solidarity i nedůvěru vůči romantickému modelu národních tradic. Například Jan Prokop odmítá v souboru studií „Polská univerzálie“ (Universum polskie, Krakov 1995) módní propagování vzoru „světoobčana“ nebo „člověka vůbec“, poněvadž vede k nezakotvenosti lidského bytí a zbavuje literární tradice tří základních funkcí - kulturní paměti, obsahující znaky společného rodokmenu, dále symbolického spojení různých sociálních vrstev a nakonec i matrice jednání, vycházející z ověřeného scénáře historických zkušeností. Připomínat „polská univerzálie“ - píše Prokop - ovšem neznamená podléhat myšlenkovým a citovým stereotypům, tvořícím živnou půdu nacionalismu. Kulturní dědictví symbolizuje „duchovní vlast“ jako výzvu k plnějšímu bytí.

Prokop spolu se Zaleským, Mencwalem, Burskou nebo Janionovou vymezuje literární tradice dvojrovně. Tradice pro všechny tyto badatele znamenají jednak zobecněné významy minulých děl, závislé na povědomí o kontinuitě literárního vývoje, jednak opakující se estetický prožitek minulých obsahů, který zobecněné významy prověřuje a posouvá je k aktuální situaci - k hledání lidštějších verzí světa. První rovinu - zobecněné významy - tvoří úvahy o minulosti, opírající se o kulturní paměť anebo o vzpomínky, a nesou je hotové znaky, podřízené pojmu „totožnosti“ nebo „analogie“, druhou rovinu - opakující se estetický prožitek - naproti tomu zakládají intuitivní představy, odrážející předpojmové vnímání skutečnosti, a nesou ho znaky teprve vznikající, podřízené chaotickému proudu „různosti“. Jestliže první rovina odpovídá ilokuční stránce každé výpovědi, stránce přenášející minulé jevy z původních okolností do objemnějšího časoprostoru lidského bytí vůbec, pak druhá rovina odpovídá lokuční stránce každé výpovědi, stránce ztvárňující naše bytí v přítomném „zde“ a „nyní“. První rovina vybízí vnímatele k interpretaci minulosti, druhá k „rozumění“ aktuální situaci.

Užitečnost tohoto pojetí potvrzuje literárněhistorický výzkum. Připomeňme třeba, jak díky idiografickému zaměření inter-

pretace a „rozumění“ lze rozkrýt problematiku přehodnocování vývoje v Polsku v letech 1944-1948. Tehdy vyvstává jako jeden z klíčových problémů poválečné doby problém nového postavení inteligence. Ať její představitelé podporují právě vznikající režim, nebo se staví proti němu, a stejně tak ať emigrační kruhy ve Spojených státech, Argentíně, Anglii, Francii a Itálii, pocházející z předválečné kulturní elity, volí návrat do vlasti, nebo hodlají zůstat v cizině, všichni musí řešit jedno společné dilema. Mají být dále „svědomím národa“, jak to chtěl kdysi Żeromski, mají prostřednictvím literatury posilovat národní identitu, jak to dávno činili romantičtí básníci, mají vystupovat v roli duchovních vůdců staletého úsilí o samostatnost Polska, jakou jim vyznačovala existence národa na území rozděleném mezi velmocemi? Anebo mají po krizi mravních hodnot vyvolané záříjovou porážkou v roce 1939 a poznatky o holocaustu plnit jinou funkci - formovat ideál „nového člověka“?

Dilema provází literární život ve třech tematických řadách - účtování s minulostí, zachycování přechodného stavu a formování vize budoucnosti. Každá řada představuje vlastní „sémiotický vesmír“, naplněný známými topiky i topiky teprve vznikajícími, obrazy fungujícími v nezměněné podobě nebo v jiných souvislostech i obrazy novými, majícími zastoupit kontroverzní znaky. I když hranice mezi „sémiotickými vesmíry“ jsou plynulé a některá topika postupují všemi tematickými řadami, neobsaženější je řada první - účtování s minulostí. Celé generace v ní shromáždily literární motivy ukazující šlechtický rodokmen většiny polské inteligence - postavy „hulána“, „kaplana“, „povstalec“, „sibiřského štvance“, znaky přejímané v podobě stereotypu, bez hlubší reflexe. Řekne-li se kterýkoliv z nich, vyvstávají charakteristické vlastnosti, známé syžety, daná místa, a to od „sarmatských“ časů 16. a 17. století přes období záborů až po dějiny doby nejnovější. Vyvstávají schémata právě tak odkazující k původnímu smyslu literárních děl, jako žijící životem legendy a mýtu, životem vzdáleným od historických událostí a tvořícím vlastní fikce. Jestliže se například postava „hulána“ váže k původně literárnímu obrazu síly polských paží, mávajících šavlemi proti Turkům při obraně pouštního místa Jasná Hory u Czestochové, symbolu polského katolictví (Sienkiewicz, Trilogie), váže se stejně tak k legendárním postavám národních dějin (Jan III. Sobieski u Vídně), ožívá v souvislosti s představou „boje za vaši a naši svobodu“ během napoleonských válek (Somosierra) i v řadách spojenců na západní frontě za 2. světové války (píseň „Rudé máky pod Monte Casino“) nebo v podzemní armádě (akovci). Méně obsažená je naproti tomu třetí tematická řada - formování vize budoucnosti. Staré motivy, třeba postava „doktora Judyma“ ze Żeromského románu „Lidé bez domova“, lékaře obětujícího soukromí službě dělníkům, mají dostat jiný smysl, zdůraznit sepětí inteligence s lidem. Nové motivy, třeba postava soudce Kosseckého z Andrzejewského prózy „Popel a dým“, mají zase poskytnout příklad nutného vyrovnávání se s vlastním svědomím.

Poválečné představy o minulosti uvádějí do pohybu nejdříve představitelé kulturní levice, zejména marxisté soustředění kolem krakovského časopisu „Kuznica“ (Wazy,

Jastrun, Kott, Żolkiewski). Chtějí-li ale přehodnotit topika vyjadřující „polská univerzálie“, musí se vrátit ke klasikům - do romantismu, pozitivismu a „Mladého Polska“, musí zaujmout stanovisko k literatuře meziválečného období a okupace. Jejich přístup k historické látce je selektivní. Například z romantické tvorby Mickiewiczovy volí raději „Pana Tadeaše“, idylický obraz národního svérázu a „šťastné Arkádie“ mládeže, jemuž připisují i přes zjevnou pohádkovost rysy realistického zobrazení obyčejného života, vyhýbají se však rozervaneckým a zádušním „Dziadům“, v jejichž později dopsaném III. dílu a na rozdíl od folklorně laděných částí II. a IV. se hlavní hrdina dramatického poematu Konrad v novém vtělení mění z nešťastného milence v bojovníka proti carismu. Podobně z literatury na přelomu 19. a 20. století volí raději Prusův pozitivistický román „Loutku“, kde Wokulski reaguje na prohrané povstání „organickou“ prací a obchodními zájmy, pomíjejí ale Wyspianského drama „Listopadová noc“, oživující v národní paměti tragický osud povstalců a jejich sibiřská strádání.

Příznačná topika kulturního dědictví ovšem selektivně chápou i představitelé konzervativních katolických kruhů v čele s knězem Janem Piwowarczykem. Ústy svých publicistů sice podporují společenské reformy, současně ale nemíní rozejít se s ideály předválečného „národního“ hnutí Romana Dmowského (endecja), zdůrazňujícího polskou jedinečnost, roli „trpitele“ vykupujícího hříchy Evropy. Proto nejraději připomínají topos „kaplana“, prostředníka mezi sacrum a profanum, bránícího daný pořádek světa v zátiší polské rodiny, zároveň však proroka - vlastence, vyzývajícího v mesianistickém duchu - jako kněz Piotr ve IV. části Mickiewiczových „Dziadů“ nebo titulní kněz Marek ve Slowackého dramatu - ke vzkříšení vlasti a tím splnění Božího příkazu.

Zcela jinak vnímají minulost představitelé demokratického středu, ať už příslušníci laického křídla (Dabrowská, Nalkowska, Wyka), nebo křídla katolického (Turowicz, Kisielewski). Typická topika vyjadřující „polská univerzálie“ jsou v jejich pojetí mnohoznačná a rozporuplná, nutící ke kritickému pohledu na společenský vývoj. Vracejí-li se představitelé demokratického středu k literárním tradicím, připomínají Norwidovy sentence o slovech, která neprovázejí činy, nebo o volbě šavli místo reflexe, navazují na Wyspianského „Veselku“ a četné převleky skrývající pravdivou tvář jednajících osob, dovolávající se Wierzyńskiego předválečné básně „Chocholí vlast“, v níž se autor vysmívá prázdným gestům, zatímco země potřebuje novou perspektivu, parafrázuje Stempowského esej ze třicátých let „Malá Apokalypsa pro varšavskou inteligenci“, pranýřující postoje „proroků“ odvozené z romantismu, mýtus „humanity“ pohrdající mnohotvárnou životní skutečností: „Nikdo nechce narazit, nikdo se nechce dostat do jeskyně lvů“ (in Antologia polskiego esaju literackiego, Katowice 1998, s. 39).

Spor o literární tradice není jenom sporem ideovým, ale také stylistickým. Problém postavení inteligence souvisí s otázkou tvůrčí subjektivní, představující protiváhu „objektivních historických zákonitostí“. Obrana umělcovy svobody otevírá pole výrazových možností, týká se samé podstaty „literárnosti“ a společenských funkcí pí-

semnictví. Probojována subjektivita, odpovídající postavení intelektuála jako toho, kdo usiluje o prověření souvislostí smyslu, zajišťuje hledání lidštějších verzí světa, dovoluje zpochybňování estetické normy a překračování literárních konvencí. Díky subjektivitě se poválečná tvorba vymyká tolik zdůrazňované publicistické poezii i tak prosazované tendenční próze. Literatura je sice „svědomím národa“, ale také uměleckým „sebevyměření“. Proto se ze zdánlivé tříště topik dostává brzy do popředí topos „conradovské věrnosti“, dostání závazkům vůči sobě samému a svému pojetí cti bez ohledu na vnější okolnosti. Ne náhodou začíná v diskuzi o postavení inteligence dominovat spor o Conrada.

V Conradově románu „Lord Jim“ z přelomu 19. a 20. století se čtenáři seznamují s hlavní postavou zprostředkovaně, díky vyprávění Marlowa, narátora většiny Conradových próz a porte parole samotného spisovatele. Poznání pravdy o tom, co hrdinu potkalo a jak se později s tragickou událostí vyrovnává, včetně závěrečné smrti z rukou domorodého náčelníka na cizokrajném ostrově, kde napravljuje někdejší pokles prací pro barevné, je mnohovrstevné, vyžadující nelitostnou sebereflexi. Navíc polemicky míří na vyprázdňenost nebo stereotypnost mnohých gest, vycházejících z „polských univerzálií“, z postojů „hulána“ i „kaplana“, bojovníka i trpitele. Tradiční postoje mají smysl jen potud, pokud nezbavují jedince skutečné odpovědnosti, pokud nevedou ke skrývání rozporuplné individuality za zájmy kolektivní nebo soukromé tužby. Podmínkou opravdové „věrnosti sobě samému“ je kritický odstup, uplatňovaný ve vztahu k druhým i k vlastnímu „já“.

Conradův vypravěč mluví z duše zejména mladé inteligenci, tvořící donedávna početné řady „akovské“ mládeže - příslušníků podzemní armády a účastníků varšavského povstání. Věren odkazu nejvýznamnějších básníků pokolení „Kolumbů“ - Baczyńskiego a Gajcyho, umírajících v situacích hlavního města - i díky vlastní vůli k pravdě přichází s novou poetikou Rozewicz, autor sbírky „Neklid“ (1947). V příznačné básni „Lamentace“, adresované „Kaplanům, učitelům, soudcům“, opakuje odmítavý výraz „nejsem mladý“, vyjadřuje zkušenost člověka zabývajícího i milujícího, který v závěrečné pointě dospívá ke skepsi: „Nevěřím proměně vody ve víno / nevěřím odpuštění hříchů / nevěřím zmrtvýchvstání //“. Verše oproštěné od emocí a složitých metafor provokují čtenáře nahými kontrasty, mnohoznačností vědomí zasaženého válkou. Neméně radikálně vyjadřuje vlastní vůli k pravdě Borowski v povídkovém souboru „Rozloučení s Marií“ (1948). Proti národní martyrologii staví subjektivně pohled koncentračníka - člena vězeňské samosprávy -, vnímajícího s hemingwayovskou věcností všední dny tábora jako život podle pravidel, která dovolují přežít. Teprve čtenář si má z vyprávění zbařeného komentáře domyslet, jakou cenu platí člověk, jemuž pokoutní obchody a pochybné zábravy mezi baráky smrti zastírají vědomí odpovědnosti.

Spor o Conrada se osobně dotýká i autorů starších, debutujících ještě před válkou. V první Miłoszové sbírce po osvobození „Záchrana“ (1949) čteme báseň „Ve Varšavě“, váhající mezi protestem proti ožívání paměti se všemi mrtvými, paměti odvozené od kolektivního názoru na utrpení, a nutným vědomím mravních závazků, z nichž se nemůžeme vyprostít. Lyrický subjekt musí slyšet „pláč Antigony“, i když touží po shakespearovských „hájích plných slavností“. Významové kolísání naznačují přítom verše dvojího typu - apostrofy s opakující se intonací a reflexe s prozaickými větami. Miłosz uvolňuje vzácnost básnického slova na rytmickou strukturu, aby sémanticky zatížil sentence. Podobná váhání přechodné doby vyjadřuje Andrzejewského román „Popel a dým“ (1948), příběh soustředěný do několika dnů. Autor se v knize přiklání ke kritice předválečné inteligence, odhaluje masky místní smetanky se zjevnými narážkami na „Chocholův tanec“ z Wyspianského „Veselky“, klade proti

Norwidovu pojetí tragismu - „buď popel, nebo dým“ - mnohoznačnou perspektivu „popel i dým“. Nechává-li pak představitel „akovské“ mládeže Macka Chelmickeho zahynout, poněvadž mladík nedovede najít smysl života v poválečné skutečnosti, odsuzuje tím setrvání u „conradovské věrnosti“ sanačním ideálům, odmítá tím dřívější Polsko. Podstatnější je však proměna spisovatelovy metody. Andrzejewski nahrazuje psychologickou analýzu postav „objektivním“ pohledem vřevdouceho vypravěče, umožňujícím uplatnit tendenci „realistické“ schéma příběhu s výhovným závěrem. Myšlenky přechodné doby nakonec ztvárňuje i Kruczkowského hra „Němci“ (1949). Přestože dramatik shodně s dobovým povědomím o „kolektivní vině“ Němců ukazuje hlavní postavu - profesora

biologie Sonnenbrucha - jako člověka měřícího svět dvojím metrem, občana „vnitřně“ nesouhlasícího s fašisty, ale „navenek“ je podporujícího, psychologicky přesvědčivěji kreslí postavu profesorovy dcery Ester. Právě ona díky dívčí intuici tuší, jaký význam má „pravda srdce“, a nachází sílu pomoci pronásledovanému, jakkoli za to musí zaplatit nejvyšší cenu.

Diskuse o „věrnosti sobě samému“ je diskusí o podstatném rozdílu mezi předem danou pravdou a hledáním pravdy, mezi vědomím „historických zákonitostí“ a vědomím rizika možných omylů. Linie sporu běží podél publicistického optimismu poezie těžící z konvenčních veršových forem, tendenční epiky pracující se vševdoucím vypravěčem a iluzivního dramatu vyhraněných postojů na jedné straně a nové věc-

nosti básnického výrazu, křížících se narátních perspektiv a „divadla v divadle“ na straně druhé. Takový je i hlubší smysl střetnutí některých kritiků se spisovateli, provázejícího nejvýznamnější pokusy o aktualizaci „conradovské věrnosti“. Sem míří marxista Jan Kott, když ve stati „O laickém tragismu“ (v souboru „Conrad a Malraux“, 1945) spolu s kritikou „heroismu smrti“ volá po veliké epice vyjadřující „heroismus myšlenky“. Sem směřuje odpověď Marii Dabrowské, když v eseji „Conradovské chápání věrnosti“ (1946) hájí individuální etiku, nevypomáhající si míněním kolektivu. A nakonec sem míří emigrant Gustaw Herling-Grudzinski, když ve fiktivním rozhovoru „Lord Jim a soudruh Jan“ (v souboru „Živí a mrtví“, Řím 1945) chválí takového člověka, který

i v situaci životní zkoušky dovede zůstat sám sebou.

Zmíněný příklad stačí. Ukazuje pragmatickou stránku ideografického přístupu k dějinám, spočívající v ozřejmování souvislosti literárních tradic se „sémiotickými vesmíry“ určité doby, s mechanismy literárního povědomí a úlohou topik, která umožňuje aktualizaci minulosti. Ideografický přístup je podnětný i pro nás. Zatímco dnešní polské úvahy znamenají přirozené vyústění výzkumu rozvíjejícího se systematicky už přinejmenším od poloviny padesátých let, nás takovéto přehodnocování poválečných sporů o literární tradice teprve čeká. Až tehdy, kdy se o ideografický přístup pokusíme s podobnou otevřeností, budeme moci mluvit o tom, že literární tradice představují živou součást dneška.

PACIFIC - LETTER (8)

Volby a demokracie

Domníváme se, že náš životní úděl závisí především na tom, co nám příroda dala do vínku. Naše zdraví, náš zjev, naše inteligence a talent se zdají rozhodovat o tom, zda se nám život vydaří či ne. Málokdo zdůrazňuje, že neméně důležité, ne-li důležitější je, v jaké zemi žijeme, jaká vláda nám vládne. Ani Einsteinovi by se býval život nevyvedl, kdyby se narodil v Rwandě nebo ve Východním Timoru.

Volební den je tedy vždy důležitou událostí v životě občanů svobodných zemí.

Dne 27. listopadu se na Novém Zélandu budou konat volby do parlamentu. Momentálně tu vládne koalice centristických a pravicových stran, vedená Jenny Shipleyovou, první ženou, která se v historii Nového Zélandu stala ministerskou předsedkyní. Ženy teď dominují zdejší politické scéně, vedoucí opoziční labour party je rovněž žena, Helena Clarková. Ať už tedy volby dopadnou jakkoli, je jisté, že příštím ministerským předsedou bude zase žena. Ještě před měsícem průzkumy veřejného mínění předpovídaly drtivé vítězství labouristů. Teď se karta trochu obrátila díky schůzce APECU, které předsedala Shipleyová jako jediná žena mezi hlavami 21 států a vedla ji brilantně. Její popularitě napomohl také Bill Clinton, který po bilaterálních jednáních udělal novozélandské vládě několik důležitých ústupků. Nejdůležitějším výsledkem je to, že americká vláda po patnácti letech přestáváky je znovu ochotna navázat s Novým Zélandem vojenskou spolupráci. (V roce 1984 se Nový Zéland sám vyřadil z vojenského společenství ANZUS, neboť nebyl ochoten ve svých přístavech přijmout americké lodě s jadernými zbraněmi nebo jaderným pohonem. Ačkoli nemá práve v lásce Billa Clintona ani jeho politiku, musím uznat, že se mu podařilo celý Nový Zéland okouzlit obrovským šarmem a společenským taktem. Viděli jsme tu na vlastní oči politický um, který mu pomohl udržet popularitu navzdory skandálům jeho prezidentství. Svou neformálností, otevřeností, humorem a demokratickými zvyky ostře kontrastoval především s prezidentem Číny, zapšklým a mrzutým státníkem, který si okamžitě nepřátelil novozélandskou veřejnost tím, že se odmítl zúčastnit vládní hostiny, neboť před hotelem demonstrovalo asi dvacet lidí za nezávislost Tibetu. Policie je musela odehnat a teprve potom se Číňan milostivě dostavil, s devadesátiminutovým zpožděním. Publiku se nemohlo dostat názornějšího důkazu rozdílu mezi americkou demokracií a čínskou komunistickou totalitou.

Popularitě Jenny Shipleyové napomohl také vývoj ve Východním Timoru. Referendum povoleno indonéským prezidentem Habibim dopadlo jednoznačně ve prospěch odtržení od Indonésie. Poprvé po čtyřech letech byla jakási naděje, že tato bý-

valá portugalská kolonie, okupovaná v roce 1975 Indonésií, získá samostatnost. Ihned po volbách vypukly nepokoje vedené odpůrci nezávislosti za tiché podpory indonéské armády. Když už bylo jasné, že bez cizí vojenské pomoci bude země stejně zdemocovaná jako Kosovo, po pohrůžce ekonomických sankcí Habibi svolil k tomu, aby vojska OSN udělala ve Východním Timoru pořádek. Vedoucí úlohu tu hraje Austrálie, jejíž vztahy s Indonésií okamžitě ochladly pod bod mrazu. Ale také Nový Zéland posílá svůj kontingent lodí, letadel a vojáků. Jenny Shipleyová, stejně jako Margaret Thatcherová za Falklandské války, prokázala, že není žádná pacifistka, a to jí přineslo příliv sympatií mezi obyvatelstvem. (Zatímco dopisují tyto řádky, propukly nepokoje v Indonésii. Prezident Habibi musel odstoupit a jeho místo připadlo proti očekávání nikoli populární Megawati Sukarnoputri, dceři bývalého prezidenta Sukarna, ale poměrně neznámému Abdurrahmanovi Wahidovi, slepému vůdci muslimů. Slepote přikládá islám zvláštní význam, je příznakem svatosti. Bouří se hlavně stoupenci Megawati. Nepokoje se rozšířily z Jakarty i na ostrov Bali, přesně den poté, co australské a indonéské cestovní kanceláře začaly prodávat drasticky zlevněné turistické zájezdy s tím, že žádné nebezpečí nehrozí. Situace v Indonésii je znepokojivá, je to čtvrtá nejlidnatější země na světě, a z vojenského hlediska vzato, náš velmi blízký soused.)

Jak válečná výprava do Východního Timoru ukázala, máme velmi špatně vybavenou armádu, díky desetiletí nízkých vojenských rozpočtů. Jenny chce přikoupit několik válečných lodí a letadel, kdežto pokud se dostanou k moci labouristé, bude vojenský rozpočet ještě snížen, což by znamenalo zánik funkčního námořnictva i letectva.

Tyto volby jsou druhou zatěžkávací zkouškou nového volebního systému, který Nový Zéland před několika lety adoptoval.

Když se rozhledneme po politickém obzoru, je na první pohled patrné, že států s benevolentními vládami, kde občané prosperují, není tak moc. Už Platon poukázal na to, že většina voličů jsou lidé politicky hloupí a nezodpovědní. A tak nejdůležitějším problémem dokonalého státu je vybrat systém, který by zaručoval, že nejschopnější lidé se dostanou k moci, hloupým voličům navzdory. Tento systém byl jedním ze šťastných rozmarů historie vynalezen v Anglii, která ho předala svým koloniím. Je to westminsterský volební systém, a ten fungoval i na Novém Zélandu až do 6. 11. 1993, kdy se novozélandští voliči špatně vyspali a v celostátním referendu zaměnili tento nejdokonalější ze všech volebních systémů za poměrný, jehož chyby se ukázaly hned v prvních dnech po volbách. Tak jen potvrdili Platonovu tezi o hloupých voličích a zranitelnosti demokracie, která na nich závisí.

Westminsterský systém, kterému se kolokviálně říká FFP (first past the post, neboli první v cíli), je založen na tomto principu: Stát je rozdělen do volebních okrsků. V případě Nového Zélandu jich bylo 99. V každém okrsku se volí přímou volbou jeden poslanec, který bude region zastupovat v parlamentu. Novozélandský parlament má jen jednu komoru, neexistuje tu senát.

Každá strana jmenuje jednoho kandidáta, a ten vede v okrsku svou vlastní volební kampaň tak, aby se s ním voliči pořádně seznámili. Nevolí se tedy zajíc v pytlí. Kandidát, který v den voleb dosáhne největšího počtu hlasů (pozor, nemusí to znamenat absolutní většinu ze všech hlasů z daného okrsku), se dostane do parlamentu. Ta strana, která má největší počet členů parlamentu, pak vytvoří vládu. V praxi to vypadalo tak, že se do parlamentu dostávali jen kandidáti dvou největších stran - labouristů a konzervativní národní strany. Tyto dvě strany se posledních šedesát let střídaly u vlády. Voliči rychle pochopili, že hlas pro některou z menších stran je v podstatě hlas ztracený, protože i kdyby se jejich kandidát do parlamentu dostal, nemá nikdy šanci ovlivnit vládu. Systém fungoval perfektně a vláda byla stabilní. Tlak na změnu volebního systému tedy vyšel především z malých stran, které prohlašovaly, že FFP je nedemokratický systém, a to ze dvou důvodů: 1. Je možné, aby vládu vytvořila strana, kterou nevolila absolutní většina voličů. To se ve skutečnosti několikrát stalo. Bylo totiž možné vyhrát padesát míst v parlamentu a tedy vytvořit vládu za pomoci pouhých 45 % hlasů. 2. Názory představované voličstvem malých stran byly oslyšeny.

Podívejme se tedy, jak to s demokracií dopadlo, když byl westminsterský systém nahrazen systémem poměrným. Tady si dovolím trochu zauvažovat o tom, co tvoří pravou podstatu demokracie. Ta, kterou jsme poznali v její ideální aténské podobě přímé účasti plnoprávných občanů, je v dnešní době neproveditelná. Ale westminsterský systém aspoň představoval reprezentativní demokracii v její nejlepší podobě. Každý občan měl zaručeno, že jeho názor bude vyslechnut. Člen parlamentu musel trvale bydlet v okrsku, který zastupoval, a protože jeho znevuzvolení záleželo na tom, kterak uspokojí jak zájmy svých voličů, tak zájem celého okrsku, musel si dávat velký pozor, aby svým voličům dostatečně naslouchal. Měl v okrsku svůj vlastní úřad, ve kterém trávil všechny dny, kdy ten parlament nezasedal, především všechny víkendy, kdy ho občané navštěvovali se svými osobními žádostmi o pomoc. Zúčastňoval se všech oslav, důležitých svateb i pohřbů svého okrsku, prostě musel být přístupný a viditelný. Práce to byla vysilující a zodpovědná, svůj velký plat si zasloužil. Zodpovědnost a přístupnost zmizela jako mávnutím kouzelného proutku v novém

systému. Počet poslanců se okamžitě zvýšil na 120, ale to neznamená, že nový parlament je efektivnější, spíše naopak. Šedesát pět poslanců je nadále voleno podle starého systému, ale volební okrsky se natolik zvětšily, že poslanec nemá čas vyslechnout přání občanů. Zbylých 55 poslaneckých míst bylo obsazeno podle počtu hlasů, které ve volbách vyhrála ta která strana. Pro takto zvolené lidi nikdo přímo nehlasoval. A nikdo, kromě stranických byrokratů, je osobně neznal. Byli jmenováni předsednictvem strany podle předem připraveného seznamu a jsou odpovědní jen předsedovi strany. Reprezentativní demokracie tak utrpěla ránu.

První volby podle nového systému se konaly 12. 10. 1996. Ihned poté bylo zřejmé, jak je nový systém nedemokratický ve srovnání se starým, jak vede k nestabilitě vlády. Celkově šest stran se dostalo do parlamentu. Protože žádná z obou velkých stran neměla většinu potřebnou k vládnutí, musely si najít koaličního partnera. NZF (Nový Zéland první) se stala třetí nejsilnější stranou. Ačkoliv dostala jen 13,5 %, rozhodovala o budoucí politice státu. Tu je tedy druhý prohřešek proti demokracii - malé a podřadné strany se najednou stanou určující politickou silou. 13,5 procenta diktuje zbytku, jakou cestou se země bude ubírat. Lídr NZF Winston Peters, který je Maor, vedl volební kampaň ve jménu toho, že chce zbavit zemi navždy konzervativců a cizinců. Očekávalo se tedy, že Peters okamžitě po volbách vytvoří vládní koalici s labouristy. Druhý den po volbách jsem se vsadila se svými kolegy politiky o několik lahví whisky, že Peters přijde do koalice s konzervativci. Odhadovala jsem totiž, že panu Petersovi nejde o blaho země, ale o blaho pana Peterse, že si bude klást tvrdé podmínky a jednou z nich bude funkce ministra financí pro pana Peterse. Odhadovala jsem také, že se labouristé nebudou příliš namáhat jeho přehnané požadavky splnit. Tak se také stalo, labouristé naivně předpokládali, že Peters nemůže úplně podvést své voliče a že mu nezbyvá nic jiného, než vytvořit koalici s nimi, a křeslo ministra financí mu odmítní dát.

Peters se „rozhodoval“ po šest týdnů, s kým vytvoří vládu. Pak vytvořil koalici s konzervativci, kteří mu křeslo ministra financí dali a navíc ho udělali místopředsedou vlády. Peters tak podal názorný příklad, že i malá strana může úplně ignorovat přání svých voličů. Prokázal ale ve svých dvou vládních funkcích takovou neschopnost, že se koalice brzy rozpadla. Jenny Shipleyová ho z vlády vyhodila.

Co se týče Peterse, mám smíšené pocity. Na jedné straně jsem mu vděčná, že mi dopomohl k zásobě té nejlepší whisky na několik let, na druhé straně musím plazit za ostatní zboží o mnoho více, protože jako ministr financí zruinoval ekonomiku. Petersova zrada voličů a zmíněných 6 týdnů bezvlády stačilo Novozélandanům, aby se nebažili nového systému, a devadesát šest procent se chtělo ihned navrátit k starému dobrému westminsterskému. Ale ouha! Podle zákona je změna možná nejdříve za deset let. Platon měl pravdu, hloupost voličů je vždy po pravdu potrestána.

JINDRA TICHÁ
Dunedin, Nový Zéland

Veletřh „U černých růží“

Robert Alohim

Bylo, nebylo...

NA SVĚTĚ EXISTUJE JENOM MÁLO PEVNÝCH BODŮ, s nimiž lze spojovat povědomí o tom, že chci-li být ve své profesi viděn, pak právě zde nemohu chybět. Alespoň příležitost k přemýšlení na dané téma dává každoročně největší světová přehlídka knižní kultury - FRANKFURTER BUCHMESSE, mezinárodní knižní veletrh zaznamenávající letos na podzim již pořadové číslo 51. Přetrvává sice každoroční celý cyklus podobných setkání, nicméně převažující hlas z řad těch, kteří skutečně rozhodují o tom, co bude vycházet, říká, že stačí jezdit do Frankfurtu...

KDYŽ SE ŘEKNE NEJVĚTŠÍ, přijede do hessenského velkoměsta, s nepřehlédnutelnou demonstrací prosperity v podobě stále nových a nových mrakodrapů a také stále rostoucích cen (třeba hotelů), 6643 vystavovatelů ze 113 zemí a přiveze 385 275 expozit. Ta přesná čísla jdou jistě na vrub pověstnému smyslu pro detail německých statistik, čerpáno alespoň z oficiálních *Ausstellerstatistik*. Ověření prakticky nemožné.

Z TOLIKA ZDROJŮ ZŘEJMĚ POUCHÁZÍ SOUČASNÁ TVORBA - alespoň její hlavní proud; pokleslejší vykázána zcela anebo prezentována jako okrajová. Na první pohled zde v tom existuje pořádek. Ačkoliv... přítomný pan Petr Litoš, počítačový expert z Prahy, na veletrhu více v roli nakladatele zvláště komiksů, říká: *Tady nemohu chybět, ale jsou firmy, které tu okázale absentují.*

PŘIJELY CELEBRITY, TAKOVÁ MÍRA HODNOTY... pojednaly o tom alespoň veškeré agenturní zprávy. Přijeli nositelé Nobelových cen za literaturu, lesk dodala účast Toni Morrisonové, Josého Saramanga, Wole Soyinky a samozřejmě i letošního laureáta Güntera Grasse. Svůj kontroverzní opus *Mé srdce bije vlevo* přijíždí prodat domácí expolitik Oskar Lafontaine. Dobře zviditelněný Grass mu vzkazuje mimo jiné: *Drž hubu! anebo: Takhle politik neodchází!* Jinak na „presskonferenci“ v největším sále Congress Centru v 11.30 hodin 13. října tohoto roku je plno, možnost mediálně vytřískat z očekávaného ostře sledovaného hitu je patrně univerzální. Nicméně Lafontaine mluví a mluví... když někdo vhodí do hlediště velký červený nafukovací balon ve tvaru srdce, má nastat oživení v sále, ale veselá proprieta záhy mizí, i malé „řežby“ o mikrofon zviditelňujících se převážně oponentů jsou brzy nudné. Celkem nic moc. Prý zvláště proto, že se tu hlavně mluví o morálce a zase o morálce, koho to dneska zajímá... přemýšlí vedle mne nahlas

výjimečně pěkná holka s hlubokým módním dekoltem a jmenovkou významně se pohupující na samotném hrotu levého řádra.

NECHYBÍ TRADIČNÍ UDÍLENÍ MÍROVÉ CENY NĚMECKÝCH KNIHKUPCŮ - letos ji převzal historik polského původu, nicméně americký občan Fritz Stern. Při předání pronáší příslušné laudatio polský ministr zahraničních věcí. Ostatně třeba národní expozici Maďarska, které tu vystupuje letos v dominantní roli - každý ročník takto zvláště výrazně prezentuje předem určenou národní produkci - uváděl maďarský prezident. Paní z tiskového střediska, jež pamatuje, preluduje: *A víte, že v osmdesátémdevátém, v nepřítomnosti, dostal tuhle cenu pan prezident Havel. Ten k nám ještě nezavítal. Ten, ten - jak byl potom ministerským předsedou - ten, Bože já si nevzpomenu na jméno, tak ten tady byl.*

PŘÍCHÁZÍ, KAŽDOROČNĚ UŽ, NA 300 000 NÁVŠTĚVNÍKŮ Z CELÉHO SVĚTA. Z dosud nevyřešeného se řeší zpravidla: Má kniha dnes šanci vůči jiným, největším nosičům sdělování? Odpověď je tu nasnadě, konec tisíciletí, alespoň zde, mluví ještě pro knihu. Snad jenom Dick Brass, viceprezident žravého giganta Microsoft, ze své pozice na čele technologického vývoje to tak pochopitelně nechce nechat: vyhlašuje literární cenu za nejlepší původní text v elektronické podobě, tu za 100 000 dolarů, mává i desetitisícovými prémie za jednotlivé překlady. Tradičně se hovoří i o tom, zda může existovat vědní disciplína na podporu knihy? Asi ano, aplikovaná výchova ke čtenářství, méně vzletně řečeno, osvěta a podpora prodeje, zde má v podobě desítek doprovodných akcí svůj skoro festival. A konečně, jde i o zásadní problematiku ve věci: je kniha jenom svébytný kulturní statek či také jenom zboží? I v tomto případě je zdejší odpověď, zdá se, nekompromisní. V existenčním řetězci tvůrců je zřejmě tím nejdůležitějším článkem, s prominutím, obchodník. Praktické řešení přináší veletrh i pro ty, kteří se například ptají: Je výroba knihy v převážné míře záležitostí ekonomických vlivů? Fakta jsou i zde ověřitelná. Většina produkce již pochází, navzdory často až ortodoxním zaujetím pro jednotlivé opusy i jazykovým bariérám, z národních center a sdružení firem. Extrém sice může existovat, může i spasitelsky v tom smyslu působit, ale podstatou je řád s poznávacím znamením většinové prosperity. *Konec! Už nepišu!* prohlásil na tomto místě František Nepil, spisovatel, zde v roli návštěvníka: *Už je všechno napsáno!* Ale psal dále. Také letos

bylo uvedeno, alespoň dle protokolu, 89 440 nových publikací...

ČESKÁ REPUBLIKA PATŘILA LETOS K 87 ZEMÍM, KTERÉ INSTALOVALY NA BUCHMESSE SVOJI NÁRODNÍ EXPOZICI. Nikoliv poprvé; také dle dochovaných svědectví se vždy lamentovalo: Proboha? Proč právě tak! To vše prakticky až do loňského roku, kdy byl takto do světa uveden nesporně působivý interiér pojednaný jako stylizovaná pražská literární kavárna z přelomu století, původní produkce i sponzorská káva zde k dispozici, jiná pak, pod značkami přítomných firem, v přílehlých satelitních stáncích. Nebylo příliš nač si stěžovat. V zájmu přesnosti výpovědi o letošní české účasti 1999 lze říci: do světa byl již podruhé uveden nesporně působivý interiér pojednaný jako stylizovaná pražská literární kavárna z přelomu století, původní produkce i sponzorská káva zde k dispozici, jiná pak, pod značkami přítomných firem, v přílehlých satelitních stáncích. Lze si snad stěžovat?

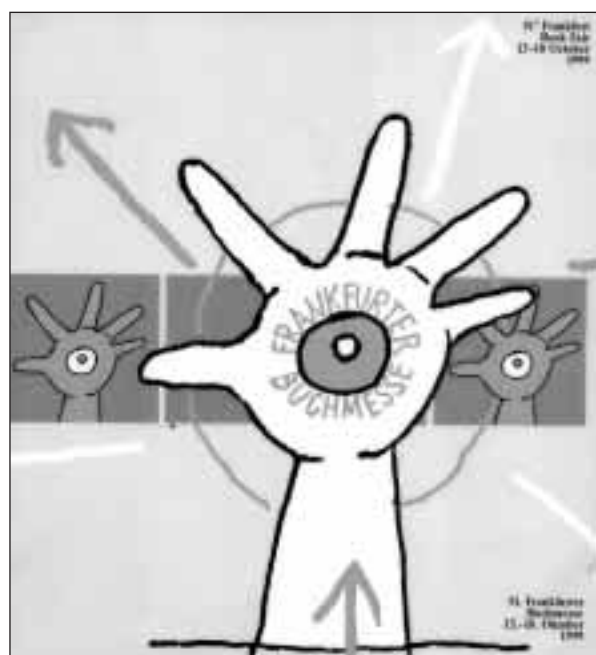
PŘIJELI AKTÉŘI - za režii odpovědná Eva Kantůrková z ministerstva kultury například, pořadatelskou organizaci „Svět knihy“ zastupovala PhDr. Dana Kalinová, mimochodem, a pak že ženy není vidět tam, kde je to vidět! Přijeli nakladatelé, vydavatelé, ředitelé tiskařských závodů - celkem 59 subjektů. O nedostatečné účasti, tradičně, hovořili zvláště ti, kteří absentovali. Konečně - byla tu i delegace tvůrců. Nutno říci, tentokrát, řečeno módně, ve vyváženém složení: Zdeněk Rotrekl, jedna z mála spisovateckých legend. Jana Červenková, autorka se vzácnou vlastností dělat více pro druhé než pro sebe. A také Pavel Kolmačka; když se nechal slyšet, mimo jiné, že jedním ze tří rozhodujících proudů v současné poezii je také okruh básníků kolem časopisu Tvar, nemělo, zajisté, ani jeho účinkování chybu. Dva výtitky Tvaru se ostatně zde, na kolbišti skutečně světovém, již pohupovaly v půvabném kavárenském rámu na věšáku k volnému použití. A k tomu ještě taková dobrá řeč. Oko nemohlo zůstat bez slzy.

NĚJAKÝ MALÉR, SKANDÁLEK ALESPON požaduje nesporně náš konzument, náročný čtenář. Něco sladkobolného na téma někdejšího Jiránkova textu: Intelektuálku do postele? Proč ne... Dobrá, o lesku, ale raději o bídě. Nevím. Snad jenom: v improvizované kavárničce dostávám kávu přímo od přítomného majitele, letošního sponzora. *Ta je jako u vás, v Kafirně u svatého Omara, aspoň za osmdesát, myslím u vás na Malé Straně.* Špatná řeč, pán, vrchní se zlobí:

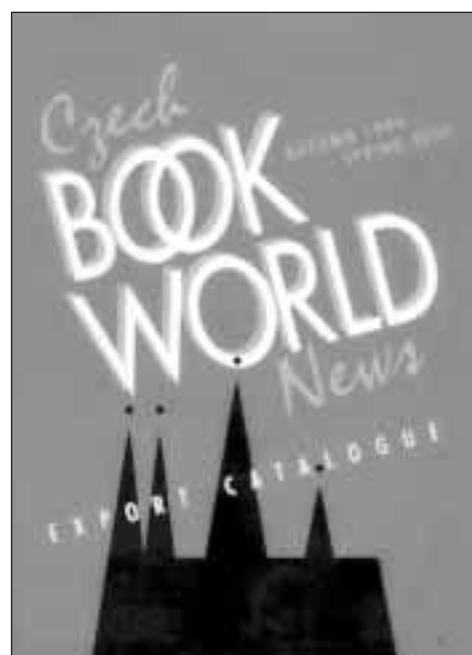

Takto...

...nebo takto se propagují německé knihy...

Oficiální propagační materiál veletrhu: varianta A

...a takto se propagují české

Oficiální propagační materiál veletrhu: varianta B

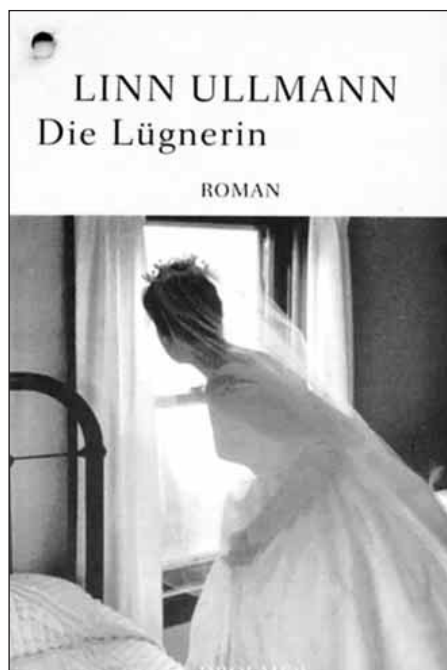
U nás, pane, máme kafe za dvacet! Anebo přece jenom možná. Dobře míněná prezentace - ostatně potřebná jako sůl - prostřednictvím tiskové besedy v Press-centru 15. 10. v 15.30 hodin za účasti excelentní delegace veřejně proslulých osobností, která má ozřejmit projekt Czech Books in Print, také smysluplnost pražského veletrhu Svět knihy a zvláště pak prestižní akce Praha - evropské město kultury 2000 a jiných aktivit, proběhla jako skoro okrajová. Škoda. I když, vždy se dá najít něco pozitivního, chceme-li - jeden z hovořících tu vystoupil ve velice slušivém motýlku veskrze módního trendu.

Dokumenty

FRANKFURTER
BUCHMESSE

I. Je to jenom nepsaná soutěž, ale zdá se, že němečtí výstaváři se ve svém řemesle vyznají. Zřejmě nejen podle čísel - BUCHMESSE je pouze jedním z 48 veletrhů, které se konají ve Frankfurtu nad Mohanem za účasti téměř jednoho a půl milionu návštěvníků. Další se pořádají v neméně proslulých veletržních městech - Düsseldorf, Kolín nad Rýnem, Mnichov, Lipsko, Norimberk, Berlín, Essen, Hamburk, Stuttgart - a mezi jinými také na největším výstavišti světa, v Hannoveru. Německý výbor pro výstavy a veletrhy (AUMA) pak dokonce očekává, že v letošním roce padne rekord v návštěvnosti, má přijít více než 10,35 milionu návštěvníků, počet, který představuje dosavadní rekord z roku 1995. Důvody? Klíč lze hledat i třeba v takových postupech: v oficiálním logu se letos, v roce výročí J. W. Goetha, objevuje i jeho tvář. Ostatně Němci mají co prezentovat, jejich subjektů vystavovalo na veletrhu 2449. Myslí jistě zvláště na sebe, ale přitom dokáží překročit vlastní stín: oficiální loga vydali dvě, druhé s více méně nezávaznou kresbou, obě posílají do světa ... viz naše reprodukce.

Otvor není od kulky, byla v něm vetknuta umělá černá růže

Moje srdce bije „links“ (vlevo) nebo „link“ (fašně)?

FRANKFURTER
BUCHMESSE

II. Základy kouzla marketingových dovedností měly z třisetisícové jistiny exemplářů udělat hity zvláště ze spisu Oskara Lafontaine *Das Herz schlägt links*. Zda se masivní kampaň setkala s patřičným efektem, nebylo bezprostředně známo. Stejně jako při prezentaci velkoknihy o rozměrech 50 x 70 cm, váze 30 kg a 480 stranách fotografií dnes již žijícího klasika Helmuta Newtona, na BUCHMESSE přítomného osobně a rozdávajícího celkem neochotně svoje autogramy - jeden z nich je na obálce inkriminované knihy v pravém rohu nahoře na naší reprodukci. Zcela bez výhrad však tentokrát zvítězil na místě nápad, se kterým byla prezentována kniha Linn Ullmanové *Die Lügnerin* - její letáček byl vetknut na umělou černou růži a ty pak rozdávány po tisícovkách. Málokdo si tu to pozornost nechal ujít. Jistá bizarní poznámka, že se tak vlastně jednalo letos o knižní veletrh „U černých růží“, byla věcně správná.

FRANKFURTER
BUCHMESSE

III. Zvláštní kapitolu na veletrhu tvoří produkce propagačních tiskovin. Mantinely tvoří rámec od pokud možno extrémních až po, řekněme, klasiku. Ty prvé představuje dvojice z produkce jednoho z netypických německých nakladatelských domů - ty druhé naše jistěže dobré české produkty. Vše na našich snímcích, aneb cokoli chcete.

FRANKFURTER
BUCHMESSE

Na místě jsme hovořili s paní PhDr. Danou Kalinovou, ředitelkou s. r. o. Svět knihy, společnosti Svazu českých knihkupců a nakladatelů - půvabnou dámou vybavenou patřičnými dovednostmi, neboť jinak by ve

Frankfurtu n/M nemohla stanout v čele české reprezentace:

Měla být expozice České republiky na Buchmesse reprezentační výkladní skříň naší knižní kultury?

A nejenom. Měla by upoutat pozornost návštěvníků tím, že knihy své země představí v rámci určitého kontextu - vystavením oceněných knih, představením spisovatelů, předvedením grafického a tiskařského umění, překladů, upozorní na významná díla z oblasti lingvistiky a podobně. Výkladní skříň by byla nedostačující a statická.

A stalo se tak?

Myslím, že v rámci daných možností se expozice vydařila. Ale to bych neměla posuzovat právě já.

Domníváte se, že u nás jsou specialisté na důstojnou prezentaci?

Těto otázce nerozumím. Co je to specialista na důstojnou prezentaci? Snažíme se o ni, to je vše a domníváme se, že víme, jak by především prezentace vypadat neměla.

Jak chápáte naši účast?

My propagujeme účast nakladatelů a dalších firem. Komerční efekt posuzují oni.

Jaké jsou změny v expozici 1999 proti té z roku 1998?

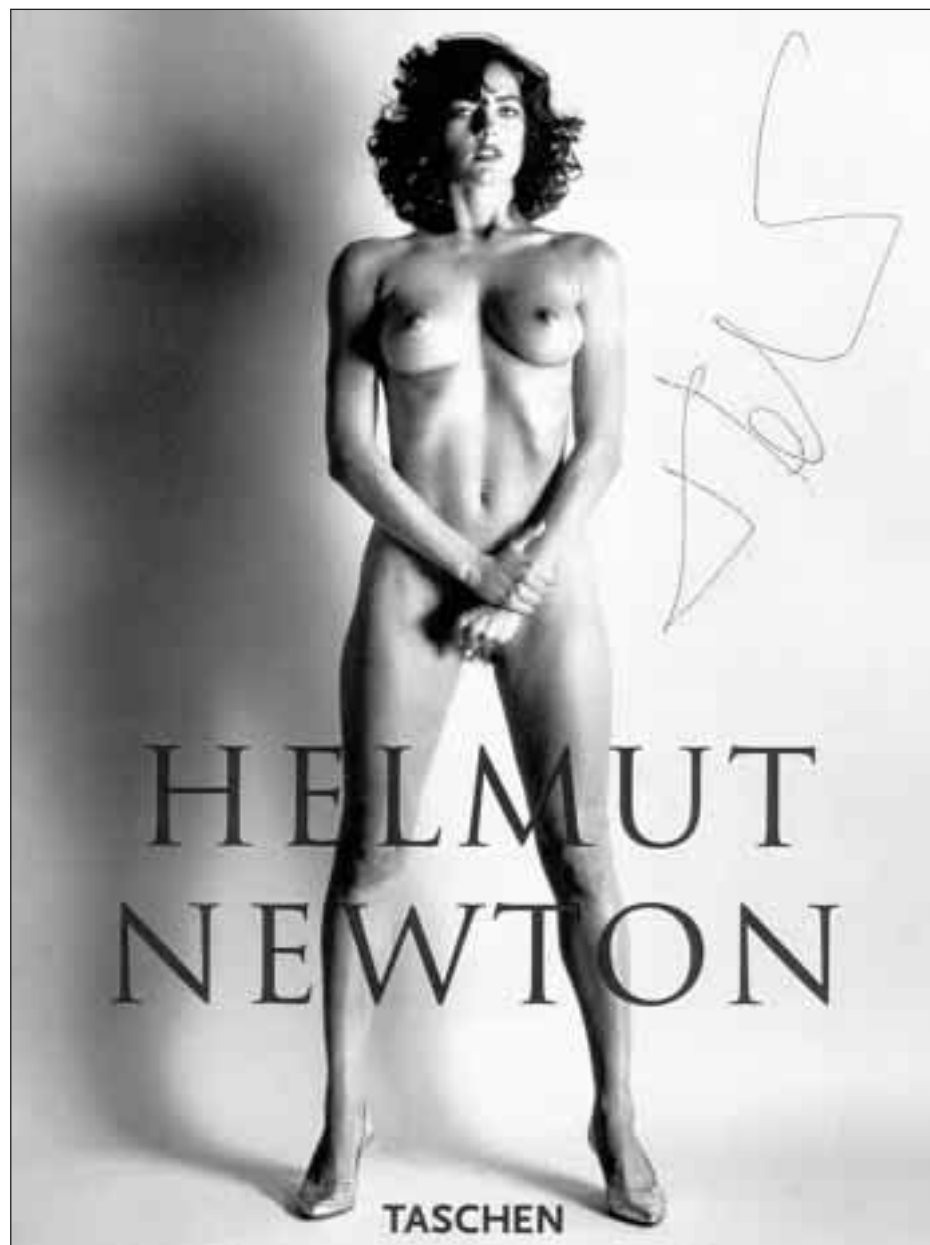
Větší prostor, více doprovodných a doplňujících prvků, nová témata v rámci public relations.

Nemělo by se přece jenom jezdit každým rokem na Frankfurter Buchmesse - jako na nejprestižnější světovou událost ve světě knihy - vždy s novou expozicí?

Poradíte-li mi, jak financovat nákladně atypické stánky?! Přesto si myslím, že nevádí, je-li úspěšná stavba realizována vícekrát. Mnohé zahraniční expozice to tak dělají. Ostatně si nemyslím, že letošní expozice je identická s tou loňskou. Konečně můžete si ověřit, že v polské národní expozici instalovali letos rovněž kavárnu...

Můžete uvést některé výstupy z dosavadních jednání?

Veškeré informace budou zveřejněny v Nových knihách. Prezentují zde také veletrh Svět knihy v Praze a myslím, že dosavadní jednání jsou velmi přínosná. Uvidíme.

HELMUT
NEWTON

TASCHEN

Podepsaných 30 kg Helmuta Newtona

Deset let POTÉ

Coby dup zde bude výročí, které převrátilo, vyvrátilo, obrátilo a odvrátilo mnoho a mnohé. Jeden člověk mně dokonce řekl, že ho 17. listopad zachránil. Zachránil od něho samotného (nejen jeho, zdá se). K oslavám se například ustavila nějaká společnost (se sponzory; bez sponzorů ani vrk). A tak jsem se iniciativně (od toho slova je odvozeno být „in“) nabídl, že napíšu článek. Já si totiž dodnes pamatuji, jak jednou, na výročí 21. srpna, vykládal Erazim Kohák na Hlasu Ameriky, že „slaví“ ten den právě tím, že sedí doma (tam v amerických lesích) u ohně. Nějak jsem tomu pořád dlouho nemohl a nechtěl rozumět, že nespí, nepráporuje nebo nediskutuje... No tak já si vymyslel, že sklenou takový ten oblouk, že se vyjádřím k situaci popisem toho, kterak se změnila ulice Na můstku, kterou denně několikrát procházím. A ten popis pak ukončí forte, jakýsi mimořádný jinotaj, a moje oblíbené PS - jako coda. (A používat budu slova „retuš“, „okorat“ a „chiropraktik“.) Jenže ta ulice - ta je na román: pět směnárna a mezi nimi beznoží žebráci, houslista, co to mydlí na jednu strunu, prodavači v lavórech se máchajícími natahovacími lachtanů, polykač mečů (který, kdyby měl správného manažera, tak zastíní svou slávu všechny pražské paláce nacpané voskovými figurami Leony Machálkové a Slávka Boury) a ruština. To si budu muset nechat na příště. Pak mě napadlo, že napíšu dle vzoru Vodňanského a Skoumala přímý přenos ze soustředění rytířů v mezaninu Blaníku, jak ti mladí volají na staré, že už je čas, že hrdlička už řekla, a ti staří zase volají na mladé, že prdlajs pamatují, že za Pasovských to bylo horší, a mladí zase kontrovali, jestli myslí ty tiskaře - Bohužel se to všechno nečekaně zkomplikovalo. Musel jsem jít do Máje (já tomu tak říkám pokrytecky dál) koupit hmoždinky osmičky. Žena naznala, že je čas k rotaci obrazů („Abychom si tak nějak sebe zase více vážili“). Nejdřív jsem vyjel do nejvyššího patra a pak se vracel po jednotlivých etážích níž a níž. V přízemí jsem se chtěl podívat na výprodej krásné literatury (mně to vždycky úžasně zvedne náladu, jak jsou ta slavná jména ponížena nízkými cenami), prošel jsem detekčním rámem a cosi začalo zvonit. Jako o pozdvihování. No - jdu dál a v tu chvíli se ke mně přidal nějaký místní mašinfira s vysílačkou a hned lišácky vyzvídal, co jsem si u nich koupil. Inu, tady hmoždinky. Osmičky. Asi jsem ho moc neuspokojil - musím s ním. Šel jsem jako s eskortou, lidi koukali (hele, chytli ptáčka lapáčka) do místností ochranky. Tam nastoupili další dva a čtvrtý to vše pozoroval od řídicího velínu. Tak co pak tam máte, v té tašce... Já tam nic nemám... Ale máte... Ale nemám... (A dáš... A nedám ... A proč bys nedala!) Pak jsme skončili s říkadlami, chlapi čapli tašku a vyklopili ji na stůl. Mimo nějakých chlapských volovin (i my chlapi máme svoje dny) nic. Přišla na řadu bunda, džíny, boty, košile. Franto, von tam vopravdu nic nemá, hlesl ten mašinfira na šéfa u velínu. Možná že nemá, ale mně to pořád zvoní. Tak něco musí mít. To by nezvonilo, né? V té chvíli jsem si vzpomněl na Arnolda Schwarzeneggra. Když se ho ve filmu Pravdivé lži zeptala manželka, která celých deset let vůbec netušila, že její manžel je vrcholovým agentem: A zabil jsi už někoho?, on suše odpověděl: Jenom ty špatně. Ochranka v Máji se začala navzájem přesvědčovat, co komu kde zvoní, a já jsem špitl: No a co já jako teď mám dělat? A capo di tutti těch chlápků řekl: Já vím, že je vám to teď k hovnu, ale promiňte, omlouváme se! Svátky trapnosti a ponížení a tak daleko od klobásy!

Musím to prostě vzít jako fakt: Deset let POTÉ zvoním. A v ruce žádné klíče. Sakra, sakra, sakra, to se mně to nějak vymklo... Co jsi nám to, Štěpánko, udělala!

JAKUB ŠOFAR

Z literárního
archivu

PNP

LITERÁRNÍ
PNP
ARCHIV

Jednání SČS o činnosti Fedora Soldana za okupace

Jednání Syndikátu českých spisovatelů v letech 1945-47 o chování Fedora Soldana za okupace

Fedor Soldan byl ze Syndikátu českých spisovatelů vyloučen na výborové schůzi dne 15. 5. 1945 bez předchozího vyšetřování. Za vinu mu byly kladeny kolaborantské články otištěné v Českém slově, především Jasně politické slovo státního tajemníka K. H. Franka (5. 11. 1941), Učíme se německy (11. 9. 1942), K narozeninám říšského ministra dr. J. Goebbelse (29. 10. 1942), Výchova národa (30. 5. 1943), Říše brání evropskou kulturu (22. 6. 1943) a další. Na obvinění reagoval Soldan následujícím prohlášením.

Mým přátelům a známým.

Ve čtvrtek 17. května vyšla v některých novinách zpráva, že Syndikát českých spisovatelů dne 15. května na schůzi svého nového, samovolně ustaveného výboru, v němž předsedou vyšetřující komise je známý můj osobní nepřítel a konkurent, kritik Dr. Václav Černý, vyloučil mne zároveň s několika jinými mně cizími členy ze Syndikátu spisovatelů, a to s všeobecným potvrzením „pro spolupráci s Němci“.

Proti tomuto přehmatu jsem podal protest na příslušná místa, kromě toho, že jsem 22. května protestoval i na Syndikátu spisovatelů. Poněvadž můj případ nebyl vůbec zkoumán a protože ani nevím, z čeho jsem vlastně obviňován, žádám se vši rozhodností, aby výbor Syndikátu spisovatelů předložil mou věc řádně volené a objektivní vyšetřující komisi a aby mi byla dána možnost se hájit. Pokládám to za nutné také proto, že pod verdiktem Syndikátu, jímž jsem byl vyloučen, jsou v novinových zprávách podepsáni lidé, kteří ani nebyli na oné schůzi Syndikátu přítomni.

Pro informaci připomínám, že nevím, jak mám rozumět obvinění ze spolupráce s Němci. Nebyl jsem členem žádné česko-německé společnosti, nepřijal jsem žádné funkce od Němců, ani halíř německých peněz, a s Němci jsem se nestýkal. Naopak byl jsem od Němců vyšetřován pro sabotáž a pro Němcům nepřátelský způsob psaní, byl jsem i na čas suspendován v době, kdy jsem byl - od jara 1940 do jara 1943 - redaktorem kulturní rubriky Českého slova. Němci mi zastřelili švagra a mou sestru, zatčenou s ním, odvlékli do koncentračního tábora v Ravensbrücku, kde je od r. 1941 dodnes. Zastřelení nebo dlouholeté věznění v koncentračním táboře bylo údělem i jiných mých příbuzných, na př. mého bratrance Dr. Ivana Sekaniny, s nímž jsem spolupracoval před válkou v Levé Frontě. Podobným osudem bylo vyhrožováno i mně při výsleších na pražském Gestapu, i v redakci Českého slova, když se tam stali po Dr. Houdkově šéfredaktory postupně známí exponenti aktivismu, K. Lažnovský, pak F. J. Prokop a pak Dr. Črha. Odejít z redakce, kam jsem přišel za zcela jiných okolností, kdy tam byl básník Josef Hora, mezitím onemocnělý, a spisovatelka Marie Majerová, později pensionovaná, nebylo již možné bez svolení německé Pressegruppe, která takové svolení nedávala. Vedle toho, jakmile byla r. 1941 zatčena a pak odsouzena má sestra se švagrem, byl by můj samovolný odchod z Českého slova vykládán jako demonstrace a provokace. Poněvadž má radikální levicová orientace a dřívější činnost literárního vedoucího Levé Fronty byla Němcům známa, byl jsem po zatčení mých příbuzných vydán mimořádnému

teroru ze strany šéfredaktorů, kteří se tím chtěli zajistit. Tehdy už šéfredaktori vymáhali na všech svých podřízených redaktorech aktivistické projevy a upravovali i doplňovali v tomto směru jejich články. Několik těchto terorem vynucených, zmračených a doplněných nebo vůbec podstrčených článků vyšlo v Českém slově také pod mým jménem, než se mi podařilo na jaře 1943 odejít z redakce, když jsem našel lékaře, který mne uznal nervově chorým a pomohl mi projít lékařskými prohlídkami až k pobytu v sanatoriu. A těchto několik vynucených a zmračených článků, jimž podobné se objevovaly v té době s podpisy všech redaktorů a jejichž nedobrovolný ráz byl zřetelný každému čtenáři, je mi dnes kladeno za vinu, jako by byly projevem „spolupráce s Němci“.

Syndikát českých spisovatelů si všímá sice několika mých vynucených a nepůvodních článků, ale přezírá úplně mou skutečnou spisovatelskou činnost, mé bojovné, za války vydané knihy: „Tři generace“, „Nová česká čítanka“, „O literárním braku“ a sborník „Nový realismus“, mnou redigovaný. Pokroková a vlastenecká orientace všech těchto knih je nesporná. Ti, kdo mne v Syndikátu bez vyšetření odsuzují, nevěšili si ani toho, že ještě loni Arijský boj na mne pětkrát útočil právě pro můj odpor k Němcům a k aktivismu. Nežádám nic, než spravedlivé vyšetření mého případu. O to žádá za mne také Jednota umělců výtvarných, kde jsem od 15. XI. 1943 tajemníkem. Jestliže jsem neváhal postavit se v neděli 6. května s puškou v ruce mezi obránce Staroměstské radnice, budu, doufám, umět obhájit i svou čest. Řada mých přátel mi tu nabízí svou pomoc. Neodmítám ji. Jste-li členem Syndikátu, pište tam, že si přejete, aby můj případ byl Syndikátem spravedlivě vyšetřen. Jinak můžete informovat aspoň své známé mezi spisovatelé.

Proti vyloučení Soldan protestoval a o jeho provinění v době okupace se jednalo znovu. Na výborové schůzi konané dne 13. 10. 1945 k jeho odvolání byl trest změněn na 4 roky distance. (V protokolu je Soldan chybně uváděn jako Soldán.)

Protokol

o výborové schůzi Syndikátu českých spisovatelů konané dne 13. října 1945 v Praze II., Ječná 6.

Přítomni: Scheinpflug, Mathesius, Dr. Černý, Pujmanová, Tilschová, dr. Lesný, Halas, Zaorálek, Včelička, Drda, Nový, Sílová, Faltis, Nor, Pober, dr. Lacina, Rezáč.

jako hosté: dr. Feldstein z ÚRO a jako svědek dr. Valja

Nejprve konala se schůze čistné komise, na níž dr. Feldsteinovi, který intervenoval za dr. Soldána, byl vyložen stav věci. Po té přikročeno k výborové schůzi. Předsednictví ujmá se prof. Mathesius, který podává vysvětlení celého případu dra. Soldána. Dr. Černý referuje za čistnou komisí a oznamuje, že tato komise trvá na svém původním návrhu.

Na to pozván dr. Soldán, který je v místnostech přítomen. Dr. Scheinpflug čte článek Jasně politické slovo státního tajemníka K. H. Franka z 5. XI. 1941 otištěný v Českém slově. K tomuto článku vyjadřuje se dr. Soldán a uvádí, že článek byl značně pozměněn, že on sám psal články musel, ježto jeho přibuzenstvo bylo zatčeno a on sám byl vyšetřován Gestapem. Ve všech jeho článcích bylo vpisováno nebo měněno šéfredaktorem a jemu byl zakázán přístup do sazárny, aby nemohl změny odstranit.

Nato čte dr. Scheinpflug písemné doklady drem. Soldánem předložené. Po té ujmá se opět slova dr. Soldán, který konstatuje, že vstoupil 1. VI. 1940 do Českého slova a vystoupil 15. VII. 1943, hned jakmile bylo to možné. Před tím nebylo možné z Českého slova vystoupit, ježto mu v tom bránil pracovní úřad. Prof. Mathesius referuje o svě-

dectví Svatoplukovu, podle něhož dr. Soldán vyzýval, aby věnoval svoji knihu Lažnovskému, řekl dr. Soldán, že Lažnovský je možná lepší socialista, než Svatopluk. K tomu vysvětluje dr. Soldán, že Lažnovský knihu žádal a poněvadž dr. Soldán nechtěl mu dát exemplář svůj, obrátil se na Svatopluka. Zájmu na věci neměl. Mimo to je prý divné, že Svatopluk přichází s tímto tvrzením, když on dr. Soldán, daroval Svatoplukovi pro jeho bratra, který byl za války pronásledován K 5.000.- a do poslední chvíle stýkal se s ním Svatopluk bez námitek. Prof. Mathesius se ptá dr. Soldána, zda si přeje, aby byly čteny také ostatní jeho články. Upozorňuje na to, že články byly již čteny, že jejich obsah je znám. Dr. Soldán prohlašuje, že čtení článků je zbytečné, že články byly psány za těžké podmínky, jako článek čtený. K dotazu prof. Mathesia prohlašuje dr. Soldán, že jeho obhajobě bylo dáno plně místa, že nemá dalších návrhů, ani výtek řízení. Odchází na to z místnosti.

Na to pozván p. dr. Valja, který dotazován na osobní poměry v redakci, na vztah svůj, Horův a Lažnovského k dr. Soldánovi, podává informaci. On sám přišel do redakce za Hory po Majerové. Uvádí, že nebyl Soldánovi nadřazen. Soldán si pracoval zcela samostatně a on vedl rubriku technicky. Ježto v technické stránce se Soldán nevyznal. Podotýká, že sem tam potlačil Soldánovi některý článek s odůvodněním, že není pro něj místa; když dr. Soldán napadal autory, jež neměl rád. Dr. Soldán vyzýval v člancích, aby mladí autoři formulovali své stanovisko k sociálním otázkám, což bylo za války nebezpečné. Při politických rozhovorech mluvil s dr. Soldánem otevřeně bez obav, že by ho udal. Po stránce politické ho pokládá za spolehlivého. Výzvy dr. Soldána k mladým autorům byly naivní, ale nebyly myšleny nepřátelsky. Vztah mezi dr. Soldánem a Lažnovským byl rovněž napjatý. Prof. Mathesius se ptá znovu, zda mají být čteny články Soldánovy, načež přítomní uvádějí, že s články se seznámili již jiným způsobem. Hlasováno o této otázce a rozhodnuto, že čteny být nemají.

Na to podává prof. Mathesius referát o celém případě a zahajuje debatu o vině a trestu. Drda navrhuje, aby bylo hlasováno lístky tajemně. Položeny byly otázky, zda dr. Soldán má být vyloučen, distancován nebo osvobozen. O provedení hlasování zjišťuje se, že odevzdáno bylo od 16 přítomných (ostatní opustili již schůzi) 16 lístků, z nichž 5 bylo pro vyloučení, 10 pro distancování a 1 odevzdán prázdný. Na to zahájena debata o výši trestu, době distancování. Jsou dva návrhy, jeden na 10 let, druhý pro 4 leta. Po provedeném hlasování odevzdáno 7 hlasů pro 10 let a 8 hlasů pro 4 leta. Tím pokládá se případ za vyřízený.

O tomto výsledku informoval SČS Soldana následujícím dopisem ze dne 16. 11. 1945.

Výbor Syndikátu českých spisovatelů usnesl se ve své schůzi konané dne 13. X. 1945, že svými články uveřejněnými v časopisech, zejména pak svým článkem „Jasně politické slovo státního tajemníka K. H. Franka“ uveřejněným 5. listopadu 1941 v Českém slově dopustil jste se činu nečestného ve smyslu 12 stanov Syndikátu a zapovídá Vám po dobu čtyř roků počínaje dnem 5. května 1945 literární díla vlastní uveřejňovat, rozmnožovat, odbývat, užívat jich k přenesení na nástroje nebo jejich zařízení, určené k mechanickému přednesu, jakož i veřejně je přenášeti takovými nástroji, znázorňovat obsah děl kinematografií nebo podobným postupem, šířiti je rozhlasem nebo jinými technickými prostředky, veřejně je přednáseti a díla divadelní a kinematografická veřejně provozovati, jakož i dávat i takovýmto nakládáním Vašimi díly svůj souhlas.

V případě, že byste se tomuto zákazu nepodvolil a kterékoli Vaše dílo v uvedené době se kdekoli objevilo, ať podepsané pravým jménem, ať pseudonymem, či bez podpisu, budete ze Syndikátu vyloučen. Původně usnesené vyloučení se zrušuje.

Důvody:

Svým článkem „Jasně politické slovo státního tajemníka K. H. Franka“ uveřejněným v Českém slově z 5. 11. 1941 postavil jste se jasně do služeb německých okupantů proti českému národu. I když snažil jste se ve své obhajobě prokázat, že na tomto Vašem článku bylo jinými osobami měněno a že byl přepracován bez Vašeho souhlasu, jest výbor Syndikátu přesvědčen, že změny nemohly být tak podstatné, aby úplně změnily jeho smysl a to vzhledem k tomu, že tento článek jest psán takovým způsobem, že jak svým stylem, tak celkovou koncepcí usvědčuje Vás jako autora. Navštědčují tomu i ostatní Vaše články, v nichž třebaže způsobem mírnějším projevujete stanovisko podobné. Výbor Syndikátu uvážil však, že v době, kdy článek byl psán, byl jste velmi stísněn svými výslechy u Gestapa a pronásledováním členů své rodiny, že marně jste se pokoušel opustiti redakci Českého slova a že konečně soukromě projevoval jste vždy protiněmecké smýšlení, takže článek nepokládá za projev Vašeho vlastního názoru, nýbrž pouze za ústupek nátlaku, který byl na Vás vykonáván. S ohledem na tyto polehčující okolnosti rozhodl se výbor upustiti od vyloučení, na němž se původně usnesl. Naproti tomu nelze Vaše zmíněné projevy plně omluvit nátlakem, který byl na Vás vykonáván, neboť převzítí riziko spojené s odmítnutím jest nutným důsledkem zvýšené mravní odpovědnosti českého spisovatele vůči národu. Bylo proto rozhodnuto, jak shora uvedeno.

Soldan se rozhodl opět protestovat dopisem, který adresoval výboru Syndikátu českých spisovatelů (datum poštovního razítka je 24. 11. 1945).

Včera dne 22. listopadu jakož i dnes vyšla v různých novinách Vaše zpráva pod záhlavím „Čistka Syndikátu českých spisovatelů“, kde se veřejnosti mimo jiné oznamuje, že Syndikát spisovatelů „změnil trest vyloučení, vyslovený pro dr. Fedora Soldána v trest jiný“ (Svobodné noviny) nebo, že Syndikát „změnil trest F. Soldánovi, kromě něhož distancoval dalších 11 členů na 1-4 léta“ (Právo lidu). Podobná zpráva v stylisaci stejně nebezpečné byla rozšířena i rozhlasem.

Naproti tomu o této věci vydal Syndikát českých spisovatelů již jinou zprávu, otištěnou po prvé v deníku Práce 23. října a v Svobodných novinách 28. října a pak i v jiných listech v tomto znění:

„Syndikát českých spisovatelů oznamuje, že ve své výborové schůzi zrušil usnesení o vyloučení dr. Fedora Soldána. Dr. Soldán zůstává tedy i nadále členem Syndikátu českých spisovatelů.“

Žádám o vysvětlení, proč Syndikát spisovatelů vydal v intervalu necelého měsíce o jednom svém rozhodnutí dvě tak odlišné zprávy a proč vůbec tuto jednu věc oznamoval dvakrát. Nejde mi však jen o vysvětlení: podivná stylisace nejnovejší zprávy Syndikátu o „jiném trestu“, mně určeném, nutně svádí čtenáře k domněnce, že „jiný trest“, v němž mi Syndikát „změnil trest vyloučení“, je trestem horším než vyloučení. I při nejlepší výkladu Vaší zprávy, jak mi byla uložena distance - Právo lidu to píše naplno - což je tím podivnější, že jména dalších jedenácti distancovaných nejsou uvedena. Za těchto okolností je nutno v každém případě pokládat tuto zprávu Syndikátu při její nadbytečnosti a vědomé náznakovosti za dodatečné zosřtení trestu, neboť věc už jednou oznámena byla a Syndikátem samým, takže jiné důvody než trestná sankce by se pro její nové oznámení těžko našly. Uveřejnění distance je, pokud vím, dodatečným trestem za její porušení. Já však si nejsem vědom, že bych se dopustil něčeho, čím by se takové dodatečné zosřtení trestu dalo ospravedlnit. Protestuji proti němu a žádám nápravu, stejně jako ohlašuji tímto dopisem odvolání proti čtyřleté distanci, o níž mi teprve dnes bylo doručeno Vaše písemné vyrozumění.

Od 15. května výbor Syndikátu spisovatelů nebo jeho předsednictvo připomnělo ve-

řejnosti různou formou již čtyřikrát mé vyloučení ze Syndikátu, které se nakonec ukázalo nesprávným a bylo dne 13. října zrušeno. Objektivní pozorovatelé si jistě všimnou tohoto opakování. Včerejší neodůvodněná obměna říjnové zprávy Syndikátu o zrušení mého vyloučení mne však poškozuje ještě více než zprávy dřívější, protože se jí v očích čtenářů suspenduje říjnová zpráva a nahrazuje záhadnou větou o „změně trestu vyloučení v trest jiný“. Opakované slovo „trest“ v této nové zprávě dává podnět k fantastickým dohadům o mé domnělé vině a o mém nejasném osudu. Nikdo z rozhlasových posluchačů a z čtenářů této zprávy neví, jaké domnělé provinění se skrývá za trestem, jímž bylo nahrazeno původní vyloučení. Tím je veřejnost znovu zneklidněna a popuzována proti mně.

Poněvadž ve Vaší včerejší zprávě jde o neoprávněné zhoršení trestu, žádám o restituci v tom smyslu.

aby Syndikát spisovatelů poslal všem novinám, které Vaší včerejší zprávu otiskly tuto dodatečnou opravu:

Ze Syndikátu spisovatelů. K nedávné zprávě očištění komise dodáváme, že dr. Fedor Soldan je nadále členem Syndikátu a že v jeho případě jde o zmírnění původního rozhodnutí výboru.

Domnívám se, že stylisace, kterou navrhuji, nevytváří ve spojitosti s Vaší přestřelující zprávou nebezpečí, že bych snad byl rehabilitován nadbytečně. Žádám jen o to nejménší, co mohu od Vás očekávat po Vašem porušení loyálního postupu prozračením mé distance i Vašimi nebezpečnými náznaky o jakýchkoli trestech místo vyloučení. Očekávám, že tato oprava bude rozeslána příslušným novinám ihned a že mi bude zároveň sdělena, kterým novinám byla doručena, abych mohl urychlit její otištění.

Distancování neznamenalo zákaz jakékoli činnosti Fedora Soldana, což sdělil Syndikát českých spisovatelů závodní ra-

dě ministerstva zahraničních věcí dne 21. 2. 1946: „Tato distance nezabraňuje ovšem tomu, aby distancovaný zastával jakékoliv zaměstnání jiné, než publicistické.“ **Další dopis SČS této radě následoval dne 18. 3. 1946 a končil touto formulací:** „Z celého jednání o této věci, jakož i z jinaké literární tvorby p. dra F. Soldána za války, nenabyl výbor Syndikátu dojmu, že pochybnosti, které rozhodly o distanci, určené dru Soldánovi, by byly toho druhu, aby ho nekvalifikovaly pro jakoukoli činnost ve státní službě.“ **Stejná zpráva šla i na ministerstvo informací 21. 8. 1946 po dotazu z této instituce:** „Poněvadž distanční doba uložená p. Dr. Soldánovi dosud neuplynula, nesmí p. Dr. Soldán svoje díla zatím publikovat. Naproti tomu nemá Syndikát žádných námitek proti tomu, aby byl zaměstnán jakoukoliv činností jinou, třeba i ve vydavatelství Světa v obrazech, pokud nejde o publikaci jeho vlastních literárních výtvorů.“

Soldan si stěžoval na publikování svého jména v souvislosti s očistou SČS vícekrát, též 16. 4. 1946. Na tuto stížnost dostal 16. 5. následující odpověď: „K Vašemu dopisu z 16. dubna 1946 oznamujeme, že Syndikát nedal podnět k otištění výsledku očištění akce, nýbrž že zpráva zemské rady osvětové byla publikována bez vědomí Syndikátu. Máte-li po ruce nějaké nové skutečnosti, které kdyby byly známy, v době, kdy bylo řízení v první instanci prováděno, byly by vedly k jinému rozhodnutí, pak je Vaší věcí, abyste se domáhal obnovy řízení a tyto nové okolnosti uvedl a jejich význam odůvodnil.“

Záležitostí Fedora Soldana se zabývala dokonce i valná hromada SČS dne 19. 5. 1946, protože Soldan podal této valné hromadě odvolání proti čtyřleté distanci podle rozhodnutí výboru 13. 10. 1945. Zde byl po seznámení s případem poskytnut Soldanovi prostor pro obhajobu; zástupcem žaloby byl Václav Lacina.

Na to přednáší Dr. Soldán svoji obhajobu, v níž poukazuje na to, že on i jeho rodi-

ci byli persekvoáni, že byl vykonáván na něho nátlak, že v člancích bylo mu měněno, že byl podpisován pod články, které nenapsal, a žádá, aby výrok výboru byl zrušen.

Na to pronesl svou řeč zástupce žaloby p. Lacina, který konstatuje, že jeho povinností je uvést vše, co svědčí pro i proti žalobě, uvádí, že potvrzení Prokopovo konstatuje pouze, že bylo v člancích měněno, nepraví však, ve kterých člancích, ani že to bylo ve všech člancích Soldánových, ani nemůže bezpečně potvrdit, že to byl článek „Jasně politické slovo K. H. Franka“. Navrhuje, aby rozhodnutí výboru bylo potvrzeno valnou hromadou.

Na to hlásí se k slovu kapitán Plicka, který doporučuje, aby bylo vyhověno oběma stranám a aby Soldánovi byl trest snížen na dobu jednoho roku.

(...)
G. Seifert žádá, aby dr. Soldán uvedl, jak ten článek původně napsal.

Pan Papica se ptá, co tomu říká Svaz novinářů, ježto jde o činnost spíše novinářskou. Dr. Soldán uvádí, že komise Svazu novinářů ho odsoudila k jednomu roku distance, proto, že u 5 článků zjistila nedostatek odvahy.

Na to vyzývá předsedající p. Řezáč dr. Soldána, aby oznámil, jaké bylo původní znění článku. Dr. Soldán oznamuje, že napsal normální referát o výstavě německé knihy. Předsedající konstatuje, že odpověď tato není jasná, a žádá, aby dr. Soldán oznámil, jak původní znění článku vypadalo, a konstatuje, že nikdy dr. Soldán původní znění článku očištění komisi nepředložil. Dr. Soldán brání se tím, že je věcí žaloby, aby podala usvědčující důkaz.

Pí. Papoušková poukazuje k tomu, že jiní redaktoři si kopie svých článků uschovali a dávali si je dokonce ověřovat, že to mohl udělat také dr. Soldán, že bylo věcí dr. Soldána, aby riskoval i persekuci, a uvádí případ svého manžela. K tomu připojuje se p. Haišman, který poukazuje na případ svůj, Peroutkův a jiných, kteří byli denunciováni,

byli v koncentráku, bylo jim slibováno propuštění a přesto se nepodrobili. Žádá, aby bylo potvrzeno rozhodnutí výboru. K tomu uvádí pí. Papoušková, že dr. Soldán by měl uvést, zda mu byl také podvržen anebo změněn článek o Čapkovi, napsaný v době, kdy byl provozován „Loupežník“, kdy Karel Čapek byl mrtev a Josef Čapek v koncentráku a kdy článek silně zaváněl denunciací.

Pan Beneš žádá, aby dr. Soldán uvedl, v které ilegální skupině pracoval a jak osvědčuje, že pracoval o převratu.

Pí Höslová-Přímá poukazuje na vězně, kteří trpěli v koncentráku a umírali, než by se podvolili.

P. kapitán Plicka činí na to návrh na ukončení debaty. Předsedající konstatuje, že je zde návrh výboru, který zní na 4letou distanci, a návrh kapitána Plicky na jednoroční distanci, a dává o nich hlasovat. Pro 4letou distanci, t. j. pro návrh výboru, je 127 hlasů, pro návrh na zkrácení distance na 1 rok 81 hlasů. Ostatní zdrželi se hlasování. Tím byl výrok Syndikátu potvrzen.

Soldanova záležitost byla otevřena na výborové schůzi dne 9. 4. 1947 s tímto závěrem (o uzavření případu přesto nelze hovořit, neboť se o něm znovu jednalo v březnu 1948, když se Soldan stal ředitelem nakladatelství Melantrich, což je druhá kapitola projednávání Soldanova provinění): „Výbor SČS uvážil na své schůzi dne 9. dubna 1947 nové okolnosti, které vyšly na jevo a na jejich základě snižuje Vám proto čtyřletou distanci, uloženou Vám usnesením výboru SČS ze dne 13. října 1945 tak, že se končí dnem 5. května 1947. Výbor SČS činí tak v očekávání, že ve své budoucí literární práci se ukážete hodnou tohoto projevu jeho důvěry, pramenícího z dobré vůle umožnit Vám další literární činnost; přijímá Vaše prohlášení, že s tímto řešením souhlasíte a pokládáte je pro sebe jako pro spisovatele za konečné a závazné.“

Připravil MICHAL BAUER

Z VERNISÁŽNÍKU PATRIKA ŠIMONA

Národní galerie v Praze pořádá v hradní Jízdárně dlouho očekávanou výstavu **JULIUS MAŘÁK A JEHO ŽÁCI**. Jde o náročný a vyvážený koncipovaný projekt, který je provázen také pozoruhodně zpracovaným katalogem mapujícím životní a tvůrčí rozpětí nejen Mařákovy uměleckého génia, ale též jeho některých žáků. Od chvíle, kdy první Mařákův životopis zpracoval jeho obdivovatel Jan Dotřel, uběhlo devadesát let, naskytá se proto vhodná příležitost pro nové přehodnocování, resp. další doplňování. Mařák obvykle charakterizovaný jako svébytný český krajinář oscilující mezi pozdním romantismem a nastupující epochou realismu, jako umělec, který se ještě stačil dotknout generace Národního divadla, zanechal po sobě nejen velké množství kvalit-

Julius Mařák, „Tábor“, olej

ních obrazů s typickými lesními náměty, ale i mnoho svých žáků: Jména jako Antonín Slavíček, Otakar Lebeda, Ferdinand Engelmüller, František Kavan, Alois Kalvoda jsou dnes pojmem stejně jako jméno jejich profesora. Právě oni připravili půdu pro nadcházející moderní směry.

Samozřejmě že na tak velkém prostoru je kontinuita tvorby Julia Mařáka dobře patrna. Expozice je pojata klasicky, s chronologickým členěním. Citlivý výběr prací dává vyniknout dominantám na pozadí miniaturních děl, bez jejichž přítomnosti by ovšem takový obraz, jako je *Ptačí sněm*, postrádal svoji logiku. Je to možná jediný obraz, kde si Mařák dovolil společenskou a politickou karikaturu své doby. Další Mařákův vývoj byl řekněme konzervativní a prosazoval se především proměnami formy a světla.

Mařákova cesta od lesních víl a bukolických zákoutí, jelenů v říji a srnek napájících se ze studánek k osamocným krajinovým vizím a národním monumentům ukazuje stabilní a kompaktní svět náruživého a přírodou posedlého malíře, pro něhož je typická především technická dokonalost. Malíř, jak píše hlavní autorka výstavy Naděžda Blažíčková, „nereagoval na znepokojivé otázky století, obracející svůj zájem k zachycení světelných a barevných okamžiků, později k vystižení melancholických duševních nálad či střetnutí reality a snu, jeho virtuozita naopak mizí ve chvíli, kdy se pokoušel v posledních pracích držet krok s nastupující generací“.

Žákům Julia Mařáka je věnován menší prostor. Někteří z nich na výstavě nejsou zastoupeni dokonce vůbec. Poměrně reprezentativně je ukázáno dílo Antonína Slavíčka a Otakara Lebedy, ačkoli některé zásadní Lebedovy práce představeny nejsou. Zajímavě je koncipována ukázka fantastických prací Jaroslava Panušky. Pro mnohé bude možná překvapením komorní, ale přesvědčivá grafická tvorba Stanislava Lolka, ale i Jana Honsy či Antonína Kalvody.

Grafické a kresebné ukázky jsou jako obvykle předváděny v přílehlých chodbách Jízdárny a působí velmi vyváženě a svěže stejně jako horní balkon s mimořádně působivými uhly Julia Mařáka. Postrádám však velmi důležitý Mařákův lept *Duby v Rakovci*.

Přítomná výstava se stává v jistém smyslu výzvou: Jedná se o klasickou retrospektivu, které se v čase výstav zabývající se nejrůznější problematikou a tématy jaksi nedostává místa. Výstava je rovněž důležitá, neboť ukazuje, že existují velcí čeští umělci, k nimž se lze vracet i sto let po jejich smrti.

Zdařilost expoziční je podpořena dobře připraveným obsáhlým katalogem, který zachycuje maximum informací, byť inter-

pretaci konkrétních děl možná mohlo být věnováno více místa.

K výstavě byla vyrobena též populárně naučná videokazeta, Praha je polepena billboardy, z nichž svítí mlha a bouřlivá atmosféra Boubínské pralesa. V televizi občas pustí reklamní spot zvoucí k návštěvě. Vše jak se sluší a patří na tak významnou kulturní událost. Jen je trochu smutné, že když přijdete ve všední den do Jízdárny, v sálech jste sami, jakoby v nějakém Mařákově ponurém lesním zákoutí, kde jen tichý a mocný hlas přírody vybízí k zamyšlení. Ano, to je, bohužel, neovlivnitelná realita naší země, u našich západních sousedů byste se s něčím podobným nesetkali. Výstava snad ještě zaznamená příliv návštěvníků o Vánocích, neboť potrvá až do začátku roku 2000.

Julius Mařák, „Blaník“, olej

Jaroslav Dewetter

Ponty

Pointa pro prezidenta, šavle a podle Garpa

Trochu jsem zavzpomínal a rázem si připadám jako ve snu. Je mi znovu devatenáct. Ač rodilý Pražák, přijíždím z venkova, kde jsem maturoval, zajdu na fakultu, na děkanátu si vyzvednu tiskopis, skočím do trafiky pro kolek na imatrikulaci, podávám přihlášku k řádnému studiu a dostávám seznam vypsaných přednášek spolu s prázdným indexem.

Od té chvíle jsem posluchačem filozofické fakulty a mám právo vybrat si svůj obor a své profesory, čemuž se s rozvahou a v klidu věnuji v nedaleké restauraci. Prohlížím si nabídku školy a porovnávám ji se svou představou o tom, co bych chtěl studovat a u koho. Nejprve zapisuji jména, která již trochu znám, a k tomu pár dalších. Já vím, je to sen, dokonce sen o době mladosti, ale nic podstatného v něm nechybí, možná nějaké bezvýznamné lejtro jako maturitní vysvědčení, fotografie, potvrzení o něčem nebo o ničem, nějaký detail. Univerzita Karlova slaví kulaté výročí, fakulty jsou po válečné pauze narvány, přednáší se i v cirkuse a v biografech, duch akademické svobody ještě nebyl vyhnán plánovací mánií.

Než se rok s rokem sejde, bude mnohé jinak. Duch kamsi vyvane, vlády se ujímají postupně akademičtí úředníci a s nimi nastupuje permanentní reorganizace, která je bude žítit příštích padesát let. Vysokoškolský styl studia je nahrazen středoškolským pololetním známkováním, povinnými předměty, povinnou docházkou. Z kateder mizí jména, zato se množí funkce, nějaký Nečásek bez studu přebírá seminář Václava Černého, fakulta je stažena z kůže, vykostěna a přežívá v poddajné úpravě. Jmenovanému dobývá anekdota možná křivdila, když pravila, že *profesor Dolanský, dříve Heidenreich, přijel do Gottwaldova, dříve Zlína, a pozdravil Čest práci, dříve Nazdar*, ale nebyla špatně vymyšlena. Ovšem to všechno patří dávné minulosti, mohlo by to zajímat leda specializovaného štoupa, který by si kladl otázku, kamže zmizely katedry marxismu-leninismu a kdeže se vzaly katedry religionistiky a kdože projektoval tu hvězdokupu **úřadujících** kateder, jejichž osazenstvo by vyžadovalo časem budoucí zvici Svatovítské katedrály a už dnes, jak vzápětí doložím, vyhání posluchače i přednášející na střechu budovy s pověstným překrásným výhledem na Hradčany. Mne tyhle drobnosti nezajímají a ani by mne neměly překvapit od chvíle, kdy se na filozofické fakultě v padesátých letech instalovaly zvonky, ohlašující začátek a konec **vyučování**, začátek a konec každé **vyučovací** hodiny a každé **nevyučovací** přestávky. Byť vyučenec této školy, dávno jsem však na podobné trapnosti zapomněl nebo spíš jsem předpokládal, že se dávno propadly do nenávratna i se svými vynálezi. Proto jsem se zděšením hleděl na pozvánku, kterou se mi nabízela přednáška jisté celebrity, jež konána bude dne toho a toho **od 12.30 hod. do 14.05 hod.**, a to (což se zdá neuvěřitelné) ale věrně opisují, **ve „Velké posluchárně“, č. 131, na hlavní budově Filozofické fakulty**. Nevzdělala mě ani tak ta prestižní pravopisná originalita, ani vyhlídka, že budu musit za celebritou lézt někam na střechu, ale dech mi vyrazil ten precizní *tajming, dříve terplan vulgo planírovka*. Ono to funguje! Oni to vypíplali, to kukaččí jácno náš vzor kasárenské donucovací školitelny, do ideální podoby. Padesát let vane vysokými školami revoluční cugluft, jednou od Kolína,

jindy odjinud. Pokaždé především pořádně zamíchá tituly, aby bylo veřejně a jaksepatří vidět, že se tu cugluft nevláká, ale vane. Trochu zruší a trochu ponechá tituly historicky zavedené, ale k zavedeným zavede nezavedené, vedle profesorů posadí učitele a jinde zas nějaké insolventní absolventy, vedle doktorů promované ledacos, ale pak zase doktory filozofie, tedy něčeho, k čemu ani nepřičichli, vedle kandidátů dokončení studia také aspiranty na kandidáta a kandidáty věd, mezi starého předreformního i mladšího postreformního obyčejného doktora ještě doktora vševěda, a když se ten cug obrátí, přidá k tomu nezbedné bakaláře, magistry nad mistry a nadějené doktorandy. V takovém zmatku se už nějaký ten trouba lehko ztratí, což snad není přímý účel reformy, ale jistá výhoda.

To císař pán měl trochu vybranější smysl pro humor, ten toliko nutil akademické hodnostáře, aby k jistým příležitostem oblékali slavnostní uniformu. Bohuš Záhorský s dojetím vzpomínal na svého tatínka, profesora na technice, jak se v takový černý den plížil postranními ulicemi, přes uniformu i v létě navlečen do zimníku a v buňce. Klobouk s pěrem a šavli si nesl v kufru. Ale jinak za císaře pána ty šavle byly jen taková legrace, žádná execírka, žádný tajming ani vyučování. Ostatně Masaryk si tehdy **přednášel** na vídeňské univerzitě Marxe. Inu nevím, jestli ho dnes někdo **vyučuje** v Praze; že by na té religionistice? Někdo, nějaký „marxácký“ vyučenec by se tam asi našel, ale nevím, nevím, on Marxův materialismus a Humova skepse korigovaly kdysi v Masarykovi platonika, jak alespoň tvrdil. Někdy takováhle korektura dnes a zrovna tady?

Mám slabost pro netušené celebrity, o nichž v Praze zpravidla nic nevíme, přestože některé z nich ještě mluví česky, ale píší již a příležitostně nás pak vyučují v některém světovém jazyce. Pro našincovy provinciální uši je velmi dobrý trénink poslouchat, jak plynne a poučeně melou cizím pantem o Husserlovi, kterého jsem si v pohodě přečetl jako ostatní provinciálové před třiceti lety česky v Patočkově překladu. Je určité chvalyhodné, že kromě ojetých automobilů importujeme v nevídané míře také spolehlivé ojeté a prověřené duchovní poklady ze světových antikvariátů. Porovnáním s naším současným duchovním exportem dospíváme k bilanci, která nás uchrání před hříšnou pýchou.

Ani tentokrát jsem nechtěl ohlášený trénink propást a kromě toho jsem šel na fakultu s nadějí, že se po létech znovu nadechnu kdy si důvěrně známé atmosféry. Nenadechl jsem se, setkání s kdysi důvěrně známou atmosférou ze mne málem vyrazilo dech. Nikoli obrázek. Málem jsem byl ušlapán už ve vratech, jimiž se sveřepou neústupností chvátaly protisměrně davy posluchačů, ve tvářích vepsán strach, aby něco nezmeškali. Někteří hned za vraty, stále v chvatu, hladově vytahovali cigarety a v chvatu ji na chodník zapalovali. To my jsme si kdysi pokuřovali svobodně na chodbách, Václav Černý hulil i za katedrou během přednášky, kouřit na ulici byla neslušnost, na ulici kouřit jen kurvy a vojáci, říkával už můj dědeček.

S dobou mění se i mrav, dnes je naopak zakázáno kouření v celé budově. Kdysi tam panoval klid, v posluchárnách se občas scházelo pár přednášejícím zvláště oddaných duší, na chodbách jen sem tam tiše přeběhl chodbou někdo, kdo byl vytržen z meditací nebo ze spánku naprosto neodkladnou záležitostí a rychle zmizel na toaletách. To všechno je pryč, nastěhovali tam blázinec.

Chodbami pochodovali zástupové a po schodech se valil celou jejich šíří dav jako kdysi Branou borců na Strahově. Nedalo se projít, musel jsem použít zadního schodiště, proklíčovav prvním patrem a shora se spustit ke vchodu do velké posluchárny v mezipatře. Sotva bych tam pronikl, kdybych si nepomáhal lokty a příležitostným klením.

„Kdo vás sakra takhle honí!“ obořil jsem se na mládence, který by určitě vzal s sebou rukáv mého saka, kdybych ho nezabrzdl o futro vstupních dveří.

„Hlad po vědění!“ opáčil mi ten sympatický drzoun, vyšklubl se a zmizel. Ale můj rukáv zůstal na původním místě.

Nakonec jsem přece jen zasedl v *auditoriu zestárlém ozvěnami řečí, které nikdo neposlouchal* (John Irving: Svět podle Garpa, Odeon 1990, str. 451) a nepřilíhš rušen nevzrušivou přednáškou oddal jsem se mimoděk kontemplacím, inspirovaným duchem místa, velice osobními vzpomínkami, Irvingem, ale především debatami s Milošem Jůzlem, v závěru života proděkanem téhle školy a předsedou vědecké společnosti přes estetiku. Dlouhou to vypadalo, že kvůli politice odejde do důchodu jako asistent, ještě snad v devětaosmdesátém jsme ve společnosti sestavili a odhlasovali text, něco mezi suplikou a výhružným dopisem tehdejší ministryni; že něco takového se nehodí, že je to ostuda. Nevzpomínám si na její odpověď, asi to nestihla, v listopadu jsem ji slyšel slibovat z tribuny studentům, že uskuteční rozsáhlou reformu vysokých škol. **Ty už ne!** skandovali studenti a alespoň v tomhle měli pravdu.

Jůzl ze z asistenta na doživotí málem náraz stal rovnou profesorem a proděkanem. Jenomže zároveň zase zavál revoluční průvan a začal cirkus, o jakém se nezdálo ani Chárlí-chaplínovi, jak říkával Fanda Mrázek. Jůzl jako proděkan měl velkou část té pohromy na hřbetě; věřím, že se taky podílela na skutečnosti, že to vzal tak zkrátka. Jeho respekt ke svobodě sváděl těžký zápas se stereotypy dlouholeté pedagogické praxe, která se bez respektu ke svobodě docela dobře obešla a vystačila si s primitivní kupecskou matematikou vstupů a výstupů v procesu, který vyrábí pracující inteligenci podle objednávky státního plánu.

O nutnosti změnit tento slabomyslný plánovačský světový názor se vědělo a psalo celá desetiletí, ale nepodařilo se dosáhnout žádné podstatné změny, protože byl politickým nástrojem státní kontroly nad přístupem ke vzdělání jako legální příležitost nelegálního teroru proti potenciálně vždy rebelující inteligenci. O tom nebylo třeba Miloše Jůzla přesvědčovat, měl to zažité. Věděl také dobře, že nelegální teror přivolává nelegální obranné praktiky, věděl o nečistém systému nultých ročníků, odvoláček, intervencí, tlačenek a úplatků. Ale určitě si nedovedl představit, že tržní ekonomika spojí tento nelegální **politický** teror a nečistý systém jeho obcházání a přemění ho s takovou rychlostí v nové odvětví **ekonomické** kriminality, proti kterému vytáhnou do boje (předem prohraného) magnificence za podpory útvarů kriminálky a agentů či udavačů ekonomické kontrarozvědky.

Do mých kontemplací během přednášky postupně pronikalo *vědomí, že se tu konaly i významné přednášky; byla to místnost, v níž si stovky lidí dělaly poznámky* (c. d. tamtéž). Ale stále jsem se v duchu zabýval především Jůzlem. Disputace s mrtvými nemívá konce, protože začíná pověstný jeden bod za koncem. Nebo za nekonečnem? Ne, v kabale nikoho nemám. S Jůzlem se dalo mluvit bez okolků a rovnou k věci. Proč nezrušíte numerus clausus? Kvůli Klausovi, jako ekonom by na numerus - a ještě k tomu Klausův, nedovolil sáhnout. Neřekl jsem clausiensis, já to myslím vážně! Já vím. To „já vím“ se pak opakovalo mnohokrát.

Univerzita je něco jako chrám vědy a do kostela je vstup volný, dokonce s právem azylu. „Já vím.“ Vzdělání není v první řadě otázka existenční, jak to dnes vypadá, ale existenční, neurčuje, kde a za kolik jsem, ale co jsem. „Já vím.“ Nikdo rozumný se v dnešním světě nebrání „nadprodukcí“ inteligence. Platí přímá úměra s kvalitou společnosti. „Já vím.“ Nevzdělanost našeho úřednictva mohla být tolerována jen vzhledem k nevzdělanosti vedoucích kádrů. „Já vím.“ Reformy pravopi-

su jakbysmet. „Já vím.“ Němci jsou hrdí na to, že i na počtách už mají vysokoškoláky. „Já vím.“ Cestu ke vzdělání nelze naplánovat, nutno ji otevřít. „Já vím.“ Váš systém přijímacích zkoušek někde devadesát procentům uchazečů cestu alespoň formálně zavírá. „Já vím.“ Institut školy jako hodnotitele zákových schopností je tradičně a právem zpochybnován: Jaroslav Krombholc odcházel například z konzervatoře s odřenými ušima (dostatečný) v předmětu dirigování. „Já vím.“ Jsou známy desítky či stovky podobných křiklavých případů. „Já vím.“ Když se pedagogové snaží být u přijímaček objektivní, chovají se jako examinační a podle nynějších pokynů rektora budou klást otázky, které nejsou v osnovách středních škol ani u maturit. Uchazeči ale mají na univerzitě studovat a zrát teprve příštích pět let. „Já vím.“ Začíná to být pěkný nesmysl. „Já vím.“ Není tedy už načase obnovit v Praze univerzitu jako otevřenou vysokou učení a zpátky ji přebudovat na chrám, či spíše dílnu myšlenek a objevů? Přístupnou každému, kdo má odvahu a prokáže **při studiu** vůli a talent? „Já vím, Václav Havel s námi o tom mluvil a taky si to takhle nějak představoval. Škoda, ale nejde to.“ Proboha proč? **„Vždyť my bychom ty studenty neměli kam posadit.“**

Přednáška spěla ke konci, což potvrdil pohled na hodinky (výhoda tajmingu, pokud jinak o nic nejde). Posluchači se teprve zvedali z lavic, když se rozléty dveře a dovnitř se vřít dav vědychtivé mládeže, asi hnán předčasnými obavami, že nebude kam se posadit. V staříckém auditoriu došlo opět k poněkud hektickému střídání směn, snažil jsem se vyhnout generačnímu konfliktu, dalším bojům o židli, o místo na slunci, o právo na omyl, prostě blbostem, které mne už nebaví. Chodby kypěly životem jak přeplněný blázinec.

Vážený pane prezidento, po někdejších debatách a poslední meditatívni konzultaci s výše zesnulým, ale jinak bezúhonným vysokoškolským pedagogem dospěl jsem k závěru, že zdárnou budoucnost vysokých škol můžete zajistit jen vy vyhlášením všeobecné amnestie, již zbavíte studenty povinného vysedávání v učebnách a pobíhání po chodbách. Jako zdůvodnění lze uvést kritický nedostatek budov, škamen a jiných sociálních zařízení, jejichž množství zdaleka neodpovídá intelektuální kapacitě našeho národa. Studenti tak konečně získají čas a klid i na studium. Vysokoškolské studium bude v rámci amnestie prohlášeno za vysoce výběrové s vysvětlením, že se obnovuje staletými u nás i ve světě ověřená praxe: **Student si vybírá** školu, na které chce studovat, na té škole si vybírá obory, jimž se chce věnovat, a na těch oborech si vybere pedagogy, u nichž bude studovat a skládat zkoušky. Pedagog bez studentů bude pro školu nepoužitelný. Navrhovaná opatření lze snadno provést, protože to bude jen naruby obrácená naše současná praxe. Ve výjimečných návalech na špičkové školy nebo v jiných výjimečných okolnostech mohou být uchazeči podrobeni zkušebnímu testu o obecných předpokladech pro zvolené studium (psychika, zdravotní stav apod.), nikoli o odborných znalostech. Pak už nebude muset naše vědychtivá mládež Irvingovu Garpovi závidět, že *věděl, co si má zapsat a které učitele si má zvolit. V tom je totiž často ten rozdíl mezi úspěchem a neúspěchem na škole* (c. d. str. 68). Závidět by snad mohla už jen to, že v té chvíli vstupoval Garp nikoliv na univerzitu, ale teprve na obyčejnou střední školu.

K tomuto svému návrhu si dovoluji připojit ještě dva doplňky. Za protiústavní a habnebné nechť jsou prohlášeny všechny pokusy o zavedení školného, protože by odrazovalo mladé lidi od cesty za vzděláním. Za pět let jen vysokoškolského studia ztrácí student řádově půl milionu na ušlém zisku a slušná společnost (nikoli naše) se snaží tuto ztrátu občanovi nějak kompenzovat, ne ji zvětšovat. Periklový Athény například uhrazovaly ušlý zisk i návštěvníkům týden trvajících dionýských slavností.

Jako druhý doplněk navrhuji registrovat a zřídít v duchu historických tradic Studentskou legii, obléknout ji do odložených uniform Hradní stráže a vyzbrojit ji šavlemi, vyhrazenyí kdysi jen akademickým hodnostářům. Posláním legie bude chladnou zbraní zabezpečovat zejména ohrožené transporty velkých peněz do fakultních pokladen.

Čítanka

Václava Kahudy

Haló, haló, ...tady tajga. Tady pestrý svět... Tento slabikář šamanismu, tuto knihu doporučuji těm, kteří se chtějí stát skutečnými duševními lovci. Kdo se odhodlá podstoupit tento iniciační zážitek, nechť zkombinuje četbu Lesních novin s Jedním dnem Ivana Denisoviče, ať si současně otevře Běsy a Rudou Jízdu, zároveň ať jedním okem kouká do Mistra a Markétky a listuje v básních Sergeje J. G. Rasputina... Ať vzpomene Jana Kronštadského, všechny ty jurodivé v kozlích kůžích. Ať nechá ve své mysli ožít jejich obrazy, ikony hanbářů, již dělali ostudu pro větší slávu Boží. Nechej Vasila Blaženého a Gríšku Nahatce vesele pustošit do tvé hlavy po léta vtoukané, naučené školní fráze. Alespoň na chvíli... když skřípne tě život. Věz, že největší moc má šílený smích. Ten divnej smích, ten divnej řev, při kterým v žilách tuhne krev, ...divnej smích, ...uááá! Chichichí! Jajáá! No, a pokud ti po tom všem nevybouchnou v hubě zuby, potom se můžeš nazývat celým člověkem.

V. K.

Vitalij Bianki:

Lesní noviny

(překlad Petr Denk
a dr. Jitka Křesálková)

DRUHÝ TELEGRAM Z LESA (Od našich zvláštních dopisovatelů)

Přiletěli špačci a skřivánci. A dali se do zpěvu. Už nás omrzelo čekat, kdy medvěd vyleze ze svého doupěte. Napadlo nám: Kdo ví, zda tam nezmrzl!

Najednou se sních pohnul. Zpod sněhu však nevyšel medvěd, ale nevídané zvíře, velké jako pořádný vepřík, celé pokryté srstí, s černým bříškem a dvěma tmavými pruhy na bělavé hlavě.

Ukázalo se, že to nebyl medvědí brloh, ale jezevčí nora, a vylezl z ní jezevec. Teď už neusne a bude v noci sbírat po lese hlemýžďe, larvy a brouky, okusovat kořínky a lovit myši. Prohledali jsme celý les a našli jsme medvědí doupě, tentokrát skutečné. Medvěd dosud spí. Voda vystupuje na led.

Sních se tratí, tetřeví hluchci tokají, datlové bubnují. Přiletěl bílý konipas, ptáček, který láme ledy. Sanice se pokazila, kolchozníci místo saní vytáhli povozy.

NOVINKY Z MĚSTA

Na půdách

Spolupracovník „Lesních novin“ obešel v těchto dnech mnoho domů ve vnitřní části města, aby poznal životní podmínky obyvatel půd.

Ukázalo se, že ptáci, kteří tyto kouty obývají, jsou se svým obydlím velmi spokojeni. Ten, komu je chladno, tlačí se ke komínům a má topení zadarmo. Holubi už sedí na vejcích, vrabci a kavky sbírají po celém městě stěbla slámy na hnízda a chmýří i peří na měkké peřinky.

Ptáci si stěžují pouze na kočky a na chlapce, kteří jim plní hnízda.

Ospalé mouchy

Na ulicích se objevily velké zelenavé modré mouchy s kovovým leskem. Vypadají ospale jako na podzim. Dosud nelétají a sotva lezou po zdech domů, kolébající se na tenkých nožkách.

Celý den se vyhřívají na slunci, ale na noc zase zalézají do skulin a šterbin ve zdech a plotech.

Mouchy, chraňte se pavouků!

Na leningradských ulicích se objevili pavouci slídiči. Každý prý se žije, jak umí. Tihle pavouci rovněž. Netkají důmyslná tenata jako pavouci křížáci, ale přepadávají mouchy i jiný hmyz: vrhají se na ně skokem z úkrytu.

Poplach mezi ptáky

U špaččích budek se rozléhá křik a zuří pranice. Ve vzduchu lítá chmýří, sláma i peří. To se navrátili domácí páni - špačci - a vyhazují vrabce, kteří se tu usadili v jejich budkách; vykázali je na ulici a za nimi vyhodili i jejich peřinky, aby tu zkrátka po vrabcích nezůstalo ani smítko!

Fasádník na lešení zamazává díry pod střechou. Vrabci poskakují po kraji střechy, jedním očkem mrknou pod římsu a s křikem se vrhnou řemeslníkoví rovnou do tváře. Ten se po nich ožene lžící. Ani mu totiž nenapadne, že jak zamazával trhlíny, zardil hnízdo, kde už mají vrabci nakladená vajíčka.

Proto je tu kolem dokola tolik křiku a takový rozruch. Proto tu lítá ve větru chmýří i peří.

Lesní dopisovatel N. Sladkov

Chrostíci

Trhlinami v ledu na řece vylézají z vody neohrabané šedé larvy. Škrábou se na nábřeží, zbavují se kůže, kterou jsou obaleny, a mění se v okřídlený hmyz štíhlého, vzhledného těla; nejsou to ani mouchy, ani motýli, jsou to chrostíci.

Mají dlouhá křídla a jsou lehcí, ale nemohou dosud létat, protože jsou slabí. Potřebují slunce.

Pěšky přecházejí vozovku. Chodci po nich šlapou, koně je zašlapávají kopyty, auta je drtí svými koly. Vrabci je hltavě zobou. Oni však stále jen jdou a jdou - jsou jich statisíce.

A ti, jimž se podaří přejít ulici, lezou po zdech domů za sluncem.

Pozorování v Lesném

Uplynulo osmdesát let ode dne, kdy proslulý znalec přírody profesor D. N. Kajgorodov začal konat v Lesném soustavná fenologická pozorování.

Nyní řídí práci fenologů v Sovětském svazu zvláštní komise při Vsesvazové zeměpisné společnosti nazvaná Kajgorodovovým jménem.

Fenologové amatéři posílají této komisi z různých oblastí a republik státu svá hlášení. Soustavně dlouholeté zaznamenávání příletu a odletu ptactva, rozkvétání a odkvétání rostlin, objevování a mizení hmyzu umožňuje zjistit takzvaný „střední kalendář přírody“. A ten pak pomáhá při sestavování předpovědí a určování termínů pro různé zemědělské práce.

V Lesném byla nyní vybudována ústřední fenologická stanice pro celý stát. V celém světě jsou pouze tři takové stanice, kde se konají pozorování už přes padesát let.

¹ Fenologie je nauka o životních projevech rostlinstva a živočišstva v jistém ročním období.

USNESENÍ prvního leningradského oblastního sjezdu kolchozních dětí

Vyhlašujeme válku škůdcům zemědělství: myším, krysám, pilousům, zavijecům řepnému atd. Sestavíme 1200 čet, které budou bojovat proti škůdcům polí, sadů, zahrad, krechtů a sýpek. V rámci boje proti škůdcům polí a zahrad rozvěsíme 30 000 špaččích budek.

USNESENÍ leningradského oblastního sjezdu mladých přírodovědců

Milé děti!

Na našich polích dozrává obilí, sady rozkvétají, socialistické hospodářství každým dnem mohutní a bohatne.

Společně s dospělými jsme pracovali i my, mladí přírodovědci, výzkumníci v zemědělství. Po vzájemné výměně zkušeností z naší práce obracíme se my, účastníci oblastního sjezdu mladých přírodovědců a výzkumníků v zemědělství, ke všem pionýrům a žákům oblasti s výzvou, aby ještě více rozvinuli přírodovědeckou činnost.

Na školních pozemcích založte květinové záhony a vysaďte ovocné stromy a keře. Ať každý z vás zasadí aspoň dva ovocné stromy nebo keře! Zkoušejte ve větším měřítku šlechtění zemědělských plodin, pěstování nových hodnotných druhů rostlin, zkoumejte a uplatňujte všude pokrokovou agrotechniku!

V době letních prázdnin se všichni zúčastníme výroby názorných pomůcek pro vyučování botanice, zoologii a mineralogii. Budeme rovněž pracovat na kolchozních polích a v zelinářských zahradách, v dobytčích farmách a pomůžeme při ošetřování včelínů. A aby naše užitečná práce byla úspěšnější, budeme se častěji obracet o radu a o pomoc k našim učitelům, agronomům, zootechnikům, pěstitelům zeleniny i včelařům, budeme se obracevat na úspěchy vzorných pracovníků na kolchozních polích, učit se od mičurinců novým způsobům boje o zrno.

Připravte byty!

Kdo chce, aby se mu v zahradě usídlil špaček, ať mu co nejrychleji připraví byt. Byt musí být čistý a musí mít tak malý vchod, aby jím prošel špaček, ale ne kočka.

A aby kočka nemohla na špačka dosáhnout ani tlapkou, přibijte z vnitřní strany hranou pod vchodem dřevěný trojúhelník.

Komáři tančí

Za slunných, teplých dní už tančí ve vzduchu malí komáři. Neboj se jich: tihle komáři neštípou, jsou to tzv. pakomáři. V lehkém houfu se drží ve vzduchu jako sloup, strkají se a krouží. A tam, kde je jich mnoho, je vzduch samá skvrna, samá piha.

Nové lesy

Konala se celostátní porada o zakládání lesů. Sešli se na ní hajní a vzdělání lesní a zemědělské inženýři. Porady se zúčastnili i Leningraďané.

Již přes sto let se vědecky zkoumá i prakticky provádí vysazování lesů ve stepních oblastech Sovětského svazu. K výsadbě bylo vybráno 300 druhů stromů a keřů, které v různých stepích nejvíce vydrží. V doněckých stepích například nejlépe odolávají duby vysazované střídavě s čičovníkem, zimolezem a jinými keři. Naše závody vyrobily nový stroj, jímž se v krátké době osadí velké lesní prostory. Tak už bylo zalesněno mnoho set tisíc hektarů. V nejbližších letech má být v celém státě vysazeno ještě několik milionů hektarů nových lesů. Tím se zvýší i úrodnost polí.

LenTASS

První motýli

Na slunci si větrají a suší svá křídélka motýli. První se objevili ti, kdo přezimovali na půdách: černohnědé babočky žahavkové, s červenými skvrnami, a bledě žlutí žlutásci citrónoví.

V parcích

V parcích a zahradách zvonivě vyzpěvují samečkové pěnkav v šedomodrých čepičkách a s nachově hnědou hrudí. Drží se v hejnech a čekají na své samičky, které vždy přilétají později.

Jarní květy

V zahradách, v parcích i na dvorech už rozkvetly žlutoučké kvítky podbělu.

Na ulicích se prodávají kytičky prvních jarních květů z lesa. Prodáváči jim říkají „podsněžné fialky“, třebaže se fialkám nepodobají ani barvou, ani vůní. Jejich pravé jméno je jaterník nebo také podléška.

Také stromy se probouzejí. V břizách už začala proudit míza.

Kdo to připlul k hrázi?

V parku v Lesném ženou se přes výmoly jarní potůčky. Naši lesní dopisovatelé postavili na jednom potoku hráze z kamení a hlíny. A čekali, kdo k jejich přehradě připluje. Dlouho se nic neobjevovalo, proud sem zanesl jen nějaké třísky a větvičky a točil jimi u hráze. Pak připlavala po dně potoka zdechlá myška, ale ne obyčejná domácí, šedá, s dlouhým ocáskem, nýbrž ryšavá, s krátkým ocáskem. Ukázalo se, že je to hraboš rudý. Asi ležel mrtvý celou zimu pod sněhem. Teď se sních proměnil ve vodu a potůček vlekl zdechlého hraboše do neznáma.

Potom přinesl proud k hrázi černého brouka. Třepal se, kroužil po hladině, ale vylézt z vody nemohl. Děti si zprvu myslely, že je to nějaký vodní brouk, ale když ho vytáhly a prohlédly si ho, zjistily, že je to zcela obyčejný chrobák. I on se tedy už probudil. Do potůčku ovšem nezamířil schválně.

A potom - žbluňk, žbluňk dlouhýma nožkama a k hrázi připlul - co myslíte, kdo-pak? Inu, skokan. Všude kolem je dosud sních, ale on už je tady. Vylezl na hráze - hop, skok - a už byl pod keřem.

Konečně připlavalo i hnědé zvíře podobné kryse, jen ocas mělo mnohem kratší. Byl to vodní hraboš. Ten se na zimu vždy dobře zásobí zrním, ale k jaru už zřejmě všechno spotřeboval, a tak se tedy vypravil na lov.

Podběl

Na kopcích se už dávno objevily kupky podbělu. Každá kupka tvoří rodinku. Starší stonky jsou urostlé, drží hlavu vysoko a k nim se tisknou ty maličké, tlustoučké a nevzhledné. Je to zrovna směšné, jak si tu stojí shrbené se sklopenými hlavičkami, jako by se ostýchaly a bály se rozhlédnout po širém světě. Každá rostlinka vyrostla z podzemního oddenku. V něm byla od podzimu uložena zásoba potravy. Teď postupně mizí, musí však vystačit na celou dobu květu. Brzy se každá hlavička promění ve žlutý paprskovitý kvítek, vlastně nikoli v kvítek, ale v květenství, v celý shluk drobných, těsně k sobě přitisknutých kvítek. A když začnou odkvétat, z oddenku vyrostou listy a ty si vezmou na starost naplnit oddenek opět novou zásobou živin.

N. Pavlovová

Troubení z nebe

Obyvatelé Leningradu jsou překvapeni troubením, jež zaznívá jako z nebe. Ráno za svítání, dokud se město ještě neprobudí a na ulicích není ruch, je tyto zvuky slyšet zcela zřetelně.

Kdo má dobré oči a pozorně se zadívá, zpozoruje až pod oblaky hejna velkých bílých ptáků s dlouhými rovnými krky.

To táhnou divoké labutě zpěvné. Každého jara přelétají nad naším městem a křičí zvucným hlasem připomínajícím troubení: „Kruuu-rúúú! Kruuu-rúúú!“ My je však v hřmotu pouličního ruchu zřídka slyšíme.

Labutě spěchají na svá hnízdiště - na poloostrov Kolu, do okolí Archangelska, k břehům Severní Dviny.

VSTUPENKA NA SLAVNOST

Čekáme naše opeřené přátele. Skupinová rada přikázala každému pionýrovi, aby udělal budku pro špačky.

Všichni jsme se pustili do práce. Máme truhlářskou dílnu. Kdo ještě neumí dělat špaččí budky, v dílně se tomu naučí.

V naší školní zahradě jsme rozvěsili mnoho domečků pro ptáky. Ať si u nás žijí a chrání nám jabloně, hrušně a višně před škodlivými housenkami a brouky. Až bude škola slavit Den ptactva, každý pionýr přinese na shromáždění budku pro špačky. To jsme si domluvili. Ptačí budka bude vstupenkou na slavnost.

Lesní dopisovatelé Voloda Novyj,
Žeňa Korjagin

Radek Špirhanzl

Životopis

Narodil jsem se 11. 11. 1963. Za 11 dní byl zavražděn prezident J. F. Kennedy. (Robert Kennedy zavražděn 6. 6. 1968.) Okupaci 1968 jsem prožil s dědkem na chatě, takže jsem v Praze ani tanky neviděl. Bylo mi tehdy necelých pět let. Bátl jsem se, že na nás Rusové svrhnou atomovou bombu, a ptal jsem se, zdali i mě by zabila, když jsem dvacet kilometrů od Prahy.

Do školy jsem začal chodit k „Jezulátku“ do Karmelitské ulice. Četli jsme slabikář a Honzíkovu cestu. Učili jsem se násobilku a v kamnech na uhlí praskal oheň. V družině jsme si hráli na Čtyři z tanku a pes. Chvilka jsem byl rytíř a před odchodem do bitvy jsem líbal jednu slečnu na čelo. Její maminka si pak stěžovala učitelkám. Bylo to vlastně velmi nevinné, uvědomíme-li si, že kluci mezitím pobízeli holky, aby jim v koutku ukazovaly poklady, co schovávají pod kalhotkami.

Protože jsem bil děti, ve třetí třídě mě přefadili do školičky na Kampě, kde se učily děti, které neuměly číst. Možná, že to byla pravda. Přesně nevím. Co vím přesně, je to, že jsem se tam miloval do jedné slečny s nádherným jménem Šárka Štemberová. Denně jsme se líbali a jednou jsem ji svlékl na dívčím záchodě a líbal ji na její klasicky tvarovanou kundičku. Měla na ní sedm cudných chloupků. Jeden žárlivec na to přišel a žaloval na nás, ale zázrakem se na to nějak zapomnělo. Nabokov se někde směje.

Po roce mě opět přefadili. Tentokrát do zvláštní školy se zpřísněným režimem pro děti, které bijí děti. Škola sídlila v Preslově ulici. Museli jsme sedět s náramky na rukou. Jednou, myslím, že to bylo v sedmé třídě, se nenáviděná učitelka dějepisu Bílková dívala z okna na bouračku. Spoutanýma rukama jsem ji chytil za kotníky a vyhodil na ulici. Jinde by to vzbudilo zájem veřejnosti, v Praze je tohle běžná rutina. Ostatní děti to povzbudilo a vyházely pak z oken celý učitelský sbor.

Na Střední průmyslovou školu grafickou mě pak rádi přijali bez přijímacích zkoušek. Spolužáky jsem bil ještě brutálněji a dívky líbal ještě náruživěji než v minulých letech. Absolvoval jsem v roce 1983 s průměrem 3 z každého předmětu.

Na střední škole jsem získal i řidičský průkaz, za což jim moc děkuji, protože řízení automobilu je má vášeň a udržuje mě při životě. Řidičské umění mě totiž chrání při častých útěcích před policií a rozběsněnými věřiteli.

Po poranění na tréninku a příležitostném docházení na různé vysoké školy jsem se rozhodl pro dráhu kavárenského povaleče, jímž jsem do dnes.

V roce 1996 jsem získal 2. až 3. cenu ve scénaristické soutěži Nadace Miloše Havla. RADEK ŠPIRCHANZL

Mraky odtáhly

*Nevědomí nezná čas.
(Sigmund Freud)*

153.1 Mýtus o Sisyfovi začíná otázkou po smyslu existence, Viditelná temnota se zabývá vztahem mezi depresí a sebevraždou. Člověk „vyšlechtil“ svůj rozum do té míry, že vymyslel slovo absurdní. Svět je a na rozdíl od člověka se neptá na smysluplnost svého existování. Svět nemá rozum. Rozum zmenšil svět (letecká doprava, média). Zároveň některým (rozumníkům) rozleptává mozek. Camus i Styron byli spisovatelé.

153.2 Konec světa by mohl znamenat to, že člověk právě překročil ono tabu, hranici,

za níž život není řetěz a kumulace vzpomínek, dojmů, těšení, očekávání, ale jakási bezčasovost, registrace existence sebe a okolí, registrace vlastní registrace, registrace registrace (pro ty z největších duchů).

154 Je mi dvacet tři. Chodím s Alexem po Praze. Stavujeme se v tržnici. V prvním patře mají bufet. Dívám se přes pult prodavače zpřímá do očí. „Dvacet deka bramborového salátu,“ cedím zle mezi zuby. Všechno je nějak veselé, máme před sebou nedozírný časový prostor. Každý akt utváří naši historii.

Stojíme s Kátou na nádraží v Černošicích. Předtím jsme se procházeli po městečku. Jednotlivé obrazy se mi míhají v hlavě jako stříhy na filmovém plátně. Vyprávím o césuře, o kinu, které jsme minuli, o našem sezení nad tratí, o mé minulosti, o tom, jak jsem do toho kina před lety chodil, o Proustovi, o osudu, o paměti... Mám ji rád a chci jí dát něco ze sebe. Moc mě nevnímá, je zaujatá svými myšlenkami, svými plány.

155 *Pozorovatel infikuje pozorované vlastní pohyblivostí. A jde-li navíc o setkání dvou osob, pak tu máme co dělat s objektem, jehož pohyblivost není pouze funkcí pohybu subjektu, nýbrž je osobní a nezávislá: dva oddělené, samy v sobě spočívající dynamismy nepropojené žádným systémem synchronizace.* (Samuel Beckett)

156 Podvádím Kátu, ale především Ilonku. Možná proto se k ní chovám tak jemně. (Nakonec jsme podvedeni všichni - dostali jsme vstupenku na představení...)

Pokud chci něco zjistit, musím ublížit. Míra ublížení nezávisí na mně, ale na citlivosti a vnímavosti DRUHÉHO... Odhalím něco, i když ublížím sobě...

157 Slunce prohřeje zemi a moji hlavu v ní. Probouzím se. Vstávám, čurám za smrkem, stavím vodu na malý elektrický vaříč, myji se, jedu na kole do vesnice na nákup. Jedu kolem pole, jako jsem jezdil v dětství. Psychoterapie. Snídám jako v dětství housky a malcao. Po snídání si lehám do postele. Z okna vidím zelenou hrušku, za ní ořech a tmavý hřeben porostlý smrkem. Opět vstávám, svlékám se do naha a rozotírám si opalovací krém po těle. Mám rád svoje tělo. Jako Klára. Skoro jako Klára. Beru si plavky, černé brýle, sandály a slaměný gondoliérský klobouk z Benátek. Když jdu po cestě, vrchní část podrážek mi pleská do pat. Slunce mě hřeje do zad. V sandálech se musí dupat, jako když jde slon. Zdravím sousedy „Dobrý den“ s důrazem na „den“.

Na konci osady zahybám po cestě doleva. Slunce mi buší do spánků. V hlavě mám tupý vír. Kouř. Úplně vymydleno. Vnímám jen krajinu, stavení, modrou oblohu. Skrz tmavé brýle hledím do slunce. Zahybám kolem statku. Napravo budou štěkat dva zběsilí psi. Přicházím k roklinám. Jsou pokryté modrými kamínky a porostlé modřínou. Dříve tu bývala skládka, jako děti jsme tu hledali harampádí, rozbíjeli lahve, vyráběli mrtvoly, zakládali požáry. Opět hledím do slunce. Jsem Sunman. Sunman miluje nejvíce ze všeho sluneční paprsky a jeho snem, cílem jeho veškerého snažení je dostat se do středu slunce.

Vracím se na křižovatku. V jejím středu stojí košatá lípa. Jdu znovu vlevo kolem dalšího statku k výběhu. Míjím žabinec, kolem kterého stála vesnička. Ta, kterou Jirka s Tomášem Linhartem rozkopali a domečky naházeli do vody. Mezi cestou a výběhem roste krátká alej třešní. Sedám si do trávy pod jednu z třešní. Pozoruji mraky plující po obloze. Vidím domky za polem, hřebeny táhnoucí se k městu. V hlavě mi stále příjemně hučí. Myslím na Kláru. Je pro mě příjemnou vzpomínkou, příjemnou skutečností. Těším se na ni. Těším se na zítřek a na to, jak se na ni budu těšit zítra. Škoda, že nepochopila, že Sunman potřebuje prostor pro těšení.

Druhý den sedím na okraji osady. Na záda mi dopadá stín živého plotu. V jedenácti jsem tu pouštěl na podzim hvězdu. Když vystoupala dvacet metrů nad zem, utrhla se jí ocas a ona spadla. Přivázal jsem ho a znovu pustil hvězdu. Zase se utrhla ocas. Jako Sisyfos... Vzpomínám na čas konce prázdnin. Tři dny před začátkem školního roku ostatní kluci odjeli domů. Cítil jsem neurčitý smutek, smutek nad dalším koncem, smutek nad

uplynulými dobrodružstvími... a přede mnou devět měsíců šedivé školy, donucovací instituce, předvoje dělnické třídy. A jen záblesky nadějí Vánoc, Velikonoc, jarních prázdnin a Prvních májů. Slunce bude chybět.

Dívám se na mraky. Plují šikmo k hřebenu v jakýchsi logických řadách. Mají zvláštní pevné tvary. Upřeně na ně hledím, závidím jim, chci být mrakem. Stoupám k nim, mé vědomí je mezi nimi. Jsem mrak. Pluji nad těmi hřebeny, nad TV věž, nad lesy a loukami, nad horami, nad dálnicemi s barevnými fleky aut, nad továrnami a lomy, vesnicemi a městy, dál a dál až ke Středomoří, kde se den co den, noc co noc převalují vlny s šumící pěnou na štítech. Přistávám, skládám křídla, usedám do písku a s úsměvem na tváři hledím na obrovskou nedozírnou vodní plochu...

To není jako v letadle, kde se ven můžete podívat jen z malého okénka. A nejsem ani ptáček - jsem čirá esence.

Miluji Tě.

158 Je chladné ráno. Popeláři rachtají popelnicema. Ulicí projíždějí osamělá auta. Někdo mě probudí. Za okny je ještě tma. Umeju se, oblíknu. Jdu nakoupit za roh do MLÉKA. Mlékařka má na sobě bílý plášť. Je dost robustní. Tmavé podkasané vlasy má pokryté silonovou sítkou. Na pultu má skleněnou vitrínu, za sklem vystavené zboží. Povídá si se mnou. Beru mlíko v lahvi a čerstvé housky. Doma to říkám mámě, jak jsem si pěkně povídal s mlíkařkou. Ale máma si na ni stěžuje. Prodala jí starý sýr, nebo kyselý mlíko, nebo co. Už přesně nevím. Nechápu to - tak hezky si se mnou povídá. Svět je divnej...

159 Odpoledne lítáme s dětma po chatě. Po schodech do pater. Hrajeme si na schovku. Je tu jedna holčička. Líbí se mi. Když spolu ležíme „schovaný“ pod postelí v pokoji se závěsem místo dveří, řeknu jí, že se mi líbí. Říká mi, že se jí taky líbím. Tedy se mi to nezdálo. Dáme si pusku. Mlask. Kde seš? Pak už jsme se neviděli. Lyžoval jsem, hrál ping-pong, chodil na snídani, na oběd, díval se na televizi. Někdy jsem proběhnul chodbou pro zaměstnance až do stáji podívat se na koně. Byl jsem dobrodruh od narození. A detektiv. Pod střechem nebyly pokoje, jenom dlouhá nocoehárna se závěsy vedle postelí. Připadalo mi to romantický.

Ústřední topení topí jako blázen. Dívám se ven k lesu. Před ním je svažující se zasněžená pláň. Děda mi ukazuje lišky na jejím konci. Nejsem schopen se soustředit, nevidím je. Možná, že má děda halucinace. Nemůžu se dočkat zítřka. Budu lyžovat, hrát ping-pong. Usínám v tom horku...

Je zataženo. Větve se ohýbají pod vrstvou napadaného sněhu. Sníh občas sjede z větve na zem - větve se zhoupne a narovná. Veverka vyšplhá po kmenu a přeskočí na druhý strom. Bruslím po cestě smrkovým lesem. Je to otrava. Už jsem na sjezdovce. Jedu. Představuju si, že jsem známý závodník, že vyhraju sjezd světového poháru. Jedu pekelně rychle. Vybírám si místa, kde je málo lyžařů. Na moment ztrácím rovnováhu. Vyrovnavám to jen tak tak. Mírnější svah, skok, sešup, kolem vleku, zatačka, objet chatu. Zastavuju až u vleku.

160 Je červenec 1992. Káta přijela ze Španělska. Roztáhl jsem spacáky, peřiny a deky na zem. Pomalu jsem jí svlíknul do prádla. V očích měla potměšilost a malinko strachu. Líbal jsem její hebký, čistý, opálený tělo s pihami jako negativ noční oblohy. Dotýkal jsem se jí klína až jí zvlhly kalhotky, sundal jsem jí bavlněný hořejšek a líbal prsa a jazykem přejížděl bradavky. Sundal jsem jí kalhotky. Roztáhla nohy. Pomalu jsem jí lízal kundu a rukama objímal stehna a hladil prsa. Hlavu si pokládala ze strany na stranu - měla přivřená víčka.

Několikrát jsme se něžně pomilovali. Bylo to s ní jako ve snu. Její dětská vášeň, náruživost, cudnost. Byli jsme jak v jiném světě.

Je to vždycky tak, že když u mě někdo je, celý byt se změní. Dostane jiné zabarvení, jiné tvary, druhý přinese svoji minulost a byt se mění podle toho, co zrovna prožívá, na co vzpomíná, jak se cítí. A Káta přivezla moře, slunce, pláže, restaurace, svojí čtrnáct dní neuskutečněnou nedospělou před matkou a sestrou utajovanou vášeň, mlsnost a zvonivý smích.

161:1 Po 22.7
Pozvání do kina. U prodávání zmrzliny je strašná nuda.

161.2 So 27.7
Telefon a noční procházka s nápadníkem č. 2.

161.3 Pá 2.8
Auto zůstalo v příkopě. Traktory jsou nedostatkem zboží.

161.4 Ne 4.8
Výlet na Máchovo jezero, návrat a pochopení toho, co jsou to přírodní pudy.

161.5 St 7.8
17:30 Ježíš
Šli jsme do kina, ale skončili jsme v posteli.

161.6 Čt 8.8
Nejdříve milování a potom cesta za nepřítomnou babičkou. SLUNÍČKO, VODA A HEJNA KOBYLEK.

161.7 Út 13.8
NICE TRIP WITH MY SISTER AND LOVER TO GRANDMOTHER IN BEROUNKA.

161.8 Čt 15.8
19:00 Ježíš.

161.9 Út 3.9
*VÝSTAVA VÁŠNIVÉ MILOVÁNÍ
Sháněla jsem pomůcky a mám všeho plný zuby.*

Pozn. pro Máru: „Víš Máro, všechno bych ti prozradila, ale hrozně se stydím.“

161.10
pozn. pro Máru: „Vím, že nedostatek sexu způsobuje krátkozrakost, ale co způsobuje přemíra...?“

161.11 Ne 15.9
Byli jsme se podívat na krásný miminko Betty a málem jsem nestihla rande, který bylo moc příjemný.

pozn. p. M.: „Nestihám, nestačím, nesnídám a nejančím.“

161.12 So 21.9
Bylo mi vyčteno, že se svým tělem zacházím jako s věcí a k milování se stavím chladně. Není to sprostárna.

161.13 Ne 22.9
*TAK JSEM SE DNESKA NESTAVILA CHLADNĚ A MUJ PARTNER MÁ ZASE POŠKRÁBANÝ ZÁDA.
ŠACHY NA BŘEHU VLTAVY A FŮRA PSŮ VŠUDE.*

161.14 St 25.9
Jsem chudinka, malá a nemocná a autoškola je pěkná nuda.

161.15 Čt 26.9
ŠKOLA JE ZASRANEJ VYNÁLEZ, ale odpoledne jsem se trošku vzpružila a vzdělala v milování.

161.16 So 28.9
*Báječná večere, hrozně dobrá a potom fůra milování a taky trocha volna...
SCHÖN TAG*

pozn. pro Máru: „Už si začínám říkat, že všeho moc škodí. I sexu.“

162 Z vášně se nedá nic naplánovat - vášně je plán světa.

163 Baba na mě vrhá zlostné pohledy. Beru si kolo z garáže. Jedu z prudkého kopce. Zatačky švihám jednu za druhou stejně jako před dvaceti lety. Projíždím městečkem. Na konci nedaleké vesnice zabočuju doleva. Jedu klidněma ulicema. Míjím hospodu, travnaté fotbalové hřiště s hospodou a betonovou terasou. Jedu po úzké asfaltce kolem řeky. Vždy tu na mne padne nostalgia, jakási existenciální smýčka... čas se zastavuje. Kulisy jsou pouze jinak nasvícené, já jsem jiný a tž. Podobný v tuto chvíli, kdy míjím na kole tytéž kulisy... Pouštím řidítka, narovnavám se, vítr mi rozčesává vlasy.

Projždím vilovou částí. Drkocám se po dlažebních kostkách. Křižovatka. Široká prázdná alej, pod ní niveau a za ním řeka. Mjím ocelovou lávku na pilířích. Smetišť. Úzká alej topolů, nalevo pole. Esíčko. Kamenná cesta k brodu, kde v dětství byla postavená dřevěná lávka a vedle budka výběřčího peněz... Už jsou vidět chaty roztroušené ve svahu.

164 Tkanivem mé duše byla v šedesátých letech samota, geometrie fotbalu - jeho tajemství, živost, fenomén, taktika, historie, osudy, momenty, herní systémy - a olympijské hry v Mexiku 1968. Nejasně tušená atmosféra, bizarní tvary stadionů, fanoušci, mnohost disciplín, exotičnost vzdáleného kontinentu. Byl jsem tím fascinován; tou záhadností a nedozírností světa, tušením ženy, dobrodružstvími, stavbami, co nebyly vidět nikde kolem, dušením neprostupných pralesů... Po široké hladině pluje tiše velká dřevěná kánoe se stříškou. Je poháněna malým pornovým motorkem. Břeh lemují tisícileté sekvoje a baobaby. Je slyšet pleskání vln do stěn kánoe, řev papoušků, vřískání pavianů, syčení hadů... Kánoe pluje dál proti proudu, zatáčí a vydává se užším ramenem řeky, břeh je blíž dráze lodi, rychlost se zdá větší...

Štíhlí etiopští závodníci běží po tartanovém ovále. Ze čtyř stran osvětlují plochu sestavy mnohawatových halogenů. Výška, střelá a flop - snad nejnádhernější disciplína: lafka je možná o půl metru vyšší než každý skokan... Valerij Brumel, Stones, Jaščenko, Vsolá, Zhu, Sotomayor, Sjöberg... Štafety, sprinty, překážky, oštěp, lukostřelba, dálka, maratón, zdvižené ruce udýchaných sportovců, stupně vítězů a hymny...

Těšil jsem se nedočkavě na budoucnost. Když jsem šel ze školky, utekl jsem vždycky předkům a běžel přes park až k betonovému podstavci pro sochu, připomínajícímu stupně vítězů. Vylezl jsem na nejvyšší stupeň, nechal se dekorovat a zvedl ruce na důkaz vítězství, na pozdrav davům. Předci mi pak museli zpívat národní hymnu. Vždycky mě nechali zvítězit. Věřil jsem, že moje síly mě dovedly na vrchol... Třeba fakt nemohli...

Orient, Čína, Indie, Japonsko, Amerika, Austrálie... Apollo 11 přistává na měsíci. Je 21.7.1969 2 hodiny 56 minut. Neil Armstrong vstupuje na povrch měsíce. V řídkém vzduchu víří při každém kroku jemný prach. Rusové běsní. Oči pod hustým obočím generálního tajemníka ÚV KSSS nevěří svým očím... Tmavé sklo Armstrongovy bílé helmy zrcadlí červenomodrobílou americkou vlajku.

165 Himaláje a oceány.

166.1 Jdu s Martinem Fousekem po nábreží. Na druhé straně ulice zastavuje taxik. Z něho vylezá N. P. a mává na nás. Nasedáme do taxiku. N. P. má mezi nohama metr a půl vysokou palmu.

„Do Radosti,“ poroučí N. P.

166.2 Zastavujeme před radostí. N. P. nemůže vyndat palmu z taxiku. Taxikář je netrpělivý.

„No jo. No jo,“ říká N. P.

166.3 Sedíme v klubu a čadíme hašiš. N. P. vypráví o své poslední milence.

„Volala na inzeráty a zvala si chlapy domu, když jsem tam nebyl... Viděl ste Panika v Needle parku... to bylo vo nás.“

Pomlka.

„Mohli bychom spolu udělat rozhovor a vydat to,“ říkám.

Pomlka.

„Budu to brát vážně a bude to dobrá kniha,“ říká N. P.

Fousek si něco blábolí. N. P. má s sebou pornočasopis. Půjčuju si ho... Je tam hezká černoška... Za svítání jedeme s N. P. tramvají k Andělu. Odtud jedu devítkou k Tanku. Na křižovatce zastavuje N. P. tramvaj a nastupuje.

„Zapomněl jsem si u vás ten pornočasopis,“ říká.

166.4 Na další zastávce vystupujeme a jdeme se nasnídat do Tržnice. Sedáme si k baru a objednááme si pivo. Cpeme se chlebičky a zapijeme to pivem. Pak si N. P. balí cigáro. Já si prohlížím pornočasopis.

„My jsme dobrý typy,“ říká N. P. „Já si tu balím hašiš a vy si prohlížíte tvrděj pornáč.“

166.5 Před Tržnicí se rozcházíme.

Je den.

Jdu domu spát.

166.6 O několik dní později mi N. P. přinesl Pornočasopis... Dívám se v posteli na kundu tý černošky a taky myslím na Káfu a honim si péro. Stříkám na papír. Sladce usínám.

167.1 Lidé kolem tratě se nudí. Čekají na krev. V zatáčce na sebe narazí dva vozy. V dvousetpadesátakilometrové rychlosti se jeden vznese, převrátí a dopadne na zem. Potom vzplane. Formule objíždějí hořící vrak. Pilot je uvězněn hlavou dolů v pomačkaném kokpitu. Před vrakem zastavuje pilotův přítel. Pořadatel přináší hasicí přístroj. Druhý pilot vytrhuje hasicí přístroj pořadateli z ruky a chce ho zapnout. Ale hasicí přístroj selže. Odhazuje hasicí přístroj a rukama se snaží převrátit hořící vůz. Nejde to, hoří mu rukavice. Pořadatel ho odvádějí pryč od vraku. Máchá bezmocně rukama. Hořící vůz vybuchuje. Všichni se podvědomě skloní. Auto dál objíždějí oheň. Hasiči přijíždějí až za šest minut. Ochranná kombinéza odolá plamenům čtyřicet dva sekund. Pilot v autě se nejvíce bál toho, že uhoří.

167.2 Didier Pironi, Jacques Laffite, Niki Lauda, Ronnie Peterson, Jody Scheckter, Mário Andretti, Clay Regazzoni, James Hunt, Gilles Villeneuve, Carlos Reutemann, John Watson, Riccardo Patrese, Jochen Mass, Nelson Piquet, Patrik Tambay, Jean-Pierre Jabouille, Jean-Pierre Jarier, Emerson Fittipaldi, Alan Prost, Bruno Giacomelli, Alan Jones, Hans-Joachim Stuck, Derek Daly, Vittorio Brambilla... Francois Cevert, Jochen Rindt, Jimmi Clark, Jackie Stewart...

167.3 Montecarlo, Imola, Nürburgring, Kyalami, Jarama, Spa, Zolder, Francorchamps, Long Beach, Silverstone, Zandvoort, Monza, Buenos Aires, Zeltweg, Brands Hatch, Hockenheimring, Watkins Glen, Daytona, Montjuich, Paul Ricard, Anderstorp, Le Mans, Vallelunga...

167.4 1978. Monza. Závod startuje. Na konci startovní rovinky dochází ke kolizi. Vůz Ronnieho Petersona hoří. Sanitka ho odváží do nemocnice. Start se opakuje. Druhý den vydávají agentury zprávu, že na intoxikaci organismu Peterson zemřel... Vůz narazí na betonovou hradbou. Třiští se na kusy. Hořící část monopostu letí mezi diváky na tribuně. Sedmdesát mrtvých... (Netušili, že se dočkají vlastní krve.) ... Gilles Villeneuve vyjíždí v dvousetpadesátakilometrové rychlosti z tratě. Vůz narazí do svodidel. Letí vzduchem. Po dopadu čouhají pilotovy nohy z rozlomeného kokpitu. Villeneuve mrtev... Aerton Senna vyjíždí nepochopitelně z tratě. Narazí do svodidel. Mrtev... Jochen Rindt' mrtev. Clark mrtev. Cevert mrtev... pro vaši zábavu...

¹ Jediny jezdec, který vyhrál mistrovství světa F1 po smrti.

167.5 Colin Chapman vymyslel pro Lotusy dvojtyp skořepinu karosérie, která se v zatáčkách stlačovala k zemi, proslýchá se však, že Jimmi Clark byl obětí jeho ctižádosti...

168 Na nízké slaměné střeše je půlmetrová vrstva sněhu. Letitá babička nás provází temnými stíněnými místnostmi stařícké chalupy. Je leden, deset stupňů pod nulou, ticho, stromy, cesty, louky - celá krajina je zasněžená... Martin Fousek troubí před barákem. Jedeme na „Lávku“, Martin vystupuje, bere si lístky se znakovou abecedou a jde do vinárny. Předstírá, že je hluchoněmý. Vyžebává 180,- Kč. Jedeme do Radosti. „Jak se nyní balí hol-

HOMEOPATICKÁ HLÍDKA

19. ochranná dávka historického optimismu

**Cvrčci brnkají do strun
a hvězdy se probouzejí do tmy**

**Jak tichá plachetnice
je tento večer
v krajině
na vlnách dnů klidný
ruce si předou nitku radosti**

**To tobě
Strano
vyznávám lásku nad tímto večerem
a hledám verš
který by sbíral obrazy
takové jako náš život**

(Z básně Jaromíra Vaňouse Květnový večer)

ky?“ ptá se holky, co roznáší pítí. Holka nějak nechápe, o co jde. Vysvětluju jí to. „No, třeba někam pozvat,“ říká nakonec. „Ale vona to říká tobě,“ říká Martin. „Říkejte to mně.“ Holka odchází obsluhovat. Martin mi vypráví o Kanárských ostrovech. Holka popadne jeho nedojedený sýrový sendvič a odnáší ho. Martin se najednou obrací. „Já sem to ještě nedojed,“ křičí na holku. Ta zaváhá a nakonec hodí sendvič do koše. Jde k nám. „Já sem chtěl ten sendvič dojíst,“ říká Martin. „To jsem nevěděla,“ říká holka. „Přineste mi ho zpátky.“ „Ale on je v koši.“ „To nevádí, vyndejte ho, já jim normálně věci z popelnice.“ „Ně, to nejde... tak já vám udělám nový,“ říká holka a odchází nakrájet sýr... Jedeme ke Kosmic-kému Gigolovi do Krče. „Kde's ho sebral,“ ptá se Kosmickej David, když se posadíme do křesel. Martin vypráví, jak v Londýně ukradl chleba. Kosmickej se dívá na televizi. „Proč se díváš na televizi, když je tady návštěva?“ říká Crystal. „To je vo Ježíškově,“ říká Kosmickej. „Potřeboval bych půjčit kanystr,“ říká Martin. „Jedu do Itálie.“ „Jedeš do Itálie,“ říká Kosmickej. „Kdy?“ „Teďko, chceš jet se mnou?“ Pauza. „To nevím, teď hned asi ne.“ „Jedeme s Martinem na chatu pro kanystr. „Musíš mi ho vrátit,“ říká Martinovi cestou do Prahy. „Próč?“... Kluci pískají před domem. Dan Severa, Ruda Šafr, Roman Vávra, Luděk Vaňkát. Beru merunu, obouvám se, běžím ze schodů... Běžím po louce podél řeky, slunce mi svítí do očí... mydlím se na brodu, oplachuju si mejdlo... moje kurvy... běžím na trénink po žulových dlažebních kostkách na nábreží... podeběhnu most, minu veslařskou loďnici, modrý prkenný dům postavený na řece, druhý most, hotel, odstavené parníky - velké kolesové i menší výletní, Železniční most... Lili poskakuje v tričku po pokoji jako mažoretka, vidím její velký žlutý chlupatý klín... jedeme spolu autem na Karlštejn, objednááme si jídlo v restauraci... hádáme se na Letné... sedíme s Richardem v hotelu... „Budeme mít miminko,“ říká mi před kinem a objímá mě... otráveně otáčím hlavu a ušklebuj se... jedeme spolu do Jižních Čech... hádáme se v chalupě... koštětem zabijím sršně... milujeme se... chodíme po náměstí... opalujeme se u rybníka... na hladině kolem betonového mola se houpají dřevěné bárky, je slyšet jak do sebe některé narazí, jak vlnky pleskají

do boků lodí, do stěn betonového mola... 1990 - stovka lidí postává kolem rockového klubu Újezd... jdu nakoupit knedlíky do Polotovarů... kurvy kolem sebe šíří atmosféru materiálního úpadku... Sárina píča... v televizi uvádí reklamy pan vajíčko, na druhém programu paní vajíčko... svěží ráno na chatě... Hans Klos... indiáni a stáda bůvolů na úpatí kopce... je slunečné ráno, přichází za mnou Dušan a šermujeme se na cestě...

169 Znova a znova jsem jí mrdal, hladil stehna, ležel na boku, přirážel jí břichem na zadek, rukama objímal její pas a prsa. Když jsem se nad ní naklonil a pohlédl jí do tváře, uviděl jsem posměšný úšklebek, vyvěrající z jakéhosi vítězného pocitu... Nemohl jsem se jí zmocnit, nemohl jsem ji pokořit, moje touha byla mojí pastí. Za tři dny ji budu zase potřebovat, její tělo, její pohrdlivý výraz. Nemohl jsem ji mít celou a - v tom byla ta „svízel“ - oddala-li by se mi cele, potřeboval bych někoho jiného. Potřeboval jsem právě tohoto posměváčka, který mě dráždí... Ale proč mě někdo dráždí, proč je třeba, aby mě někdo dráždil? Kdo to řídí? Když to ani nechci. Já to PROSTĚ nechci. Vstávám. Poručím ti, aby ses opět zapojila šedá kůra mozková! Nic. Odevzdaně opět usedám. Nemůžu se na to dívat. Chci chodit poslušným rámem vysokými výhonky travin s kapkami rosy na stoncích a na lístkách. Ptáci zpívají. Nad hladinou se třepetají listy dubové větve. Napravo je vidět zelený vrch, nalevo tmavý pruh lesa... A jsem najednou na břehu moře. Z pod střechy gondoliérského slamáku se dívám na hladinu. Loď kotví skoro až na obzoru, slunce se protahuje ve vlnách... Bůh chce najít svoji tvář, svoji i d e n t u. Vítr vlajkou popírá gravitaci, zvedá a odhruje okraje markýz. Tady není tvoje kunda... A je tu... A není tu - jsou tu rackové a škeble a jantar v písku. A je tu... A není tu - je tu vítr a měkký písek pod chodidly a několik kilometrů vzdálené hotely na pobřeží a pínie a písčiny val a trsy suché trávy...

170 Konec.

171 středa 31.12.1997 0 hodin 20 minut 48 sekund.

(Kapitola z románu Úchyl)

**Ejhle
člověk!**

Nejen že není komu věřit! Ale ono není ani v co věřit! - to je malér. Úplně poslední kapka dopadla zrovna teď - na knižních pultech se v tržních vztazích zmitají dvě vydání Esmeraldy. Jednak tzv. černá, ta pravá, jednak tzv. bílá, ta originální. Už 117 žen a 38 mužů si urvalo límce pyžam a županů. Bohnice hlásí: Máme nadstav! Vypisujeme výběrová řízení na vojenské stany! Lékárenské pulty s „uklidňovačy“ zejí prázdnotou. Jsou vykoupeny i konzervy pro psy. Dětská krizová linka se úplně roztačila - děti jsou bity jako žito... A co na to já? Já mám pyžamo i župan v cajku. Věřím totiž Smotlachovi! Lidé, bratři, kamarádi, přátelé a soudruzi, všichni ke mně spěchejte a mne

poslouchejte! Smotlacha nezklame. V září prohlásil: houby jsou ještě v zemi, jejich čas teprve přijde. A Mesiáš se nemýlil: 28. října jsem vyjel do horáckých lesů v plné houbařské polní. A opravdu. Nejen čechratky podvinuté, ty věrné družky mých lesní kročeji, skvěly v prosluněných stojatých lesích. Také rudočehratka fialová, sestřenice předešlé, čirůvka havelka a strmělka zemězvrtná tu čekaly na milosrdný řez nože. A to nemluví o uchichotaných lysohlávkách, mrškách, „dej do polívky jednu dvě a zříš“... Vy tvrdolíní tam nahore, co takhle vydat se do EU po „mykologicku“?

Ejhle člověk! Za 595 360 minut začíná 21. století.

Knihy

Hypnoskop

Na obálce poslední knihy **Věry Chase Hypnoskop** (Prostor, 1999) najdeme charakteristiku: „*Hypnoskop* neboli kaleidoskop příběhů zjevných ve spánku tvoří šestnáct povídek, které jsou magickými průhledy do našich i jiných, podobných světů.“ Tedy - na jedné straně sen, který je svou neurčitostí, nelogičností a fantaskností vždy spíše pocitem než příběhem. Na straně druhé příběh - událost s pevnými obrysy, s logikou, jež ho činí sdělitelným. Otázka, jak sdělit pocit a zachovat jeho jedinečnost a prchavost, když ho právě sdělení učiní opakovatelným, by asi měla procházet celým textem. Věra Chase však bez zaváhání obětovala jedinečnost a prchavost snu příběhu. Elementární snové, fantazijní prvky jsou v jejích textech podřízeny úsilí o logičnost, přesnost a úplnost sdělení.

To, co nás zprvu zaujme svou neobvyklostí a tajemností, je vzápětí popsáno s úzkostlivou přesností a ztrácí tak svoji přitažlivost. Jeden příklad za všechny: povídka „Přistání ze snu“ začíná opravdu slibně: *Na raz přistání ze snu, na dva probuzení - octnout se náhle sáh nad postelí přivede rázem ke vědomí. Tím to však neskončilo, ani zdaleka: Zrak. Při pohledu na strop oči vnímaly jednu každou částku tmy. Maso. Žádný tuk, jen svaly, maso tuhé jako kámen. Kůže. Kdepak jemná či pórovitá, spíše tuhá, hroší, na způsob ochranného brnění. Krusta, pod níž vystřeloval pulz nabíjí energie. // Dokud bude tahle dokonalá paměť fungovat, těch několik vteřin se bude vracet, čas jim neubere na intenzitě. Těch několik vteřin oně jinak nevyrazné noci, noci, kdy jsem se proměnila... v zelenou... s očima do peciček... na křídlech uhnězděnou... Nikdy nezapomenu, jak jsem se té noci... (str. 57) Jenže po slibném úvodu přichází studená sprcha: *proměnila v dračici.* (str. 57) Intenzita prožitku hlavní hrdinky-vypravěčky je ta tam a celá situace je spíše směšná než děsivá. Navíc se nám hned dostane ujištění, že opravdu (!) šlo o dračici, neboť: *vše odpovídalo do posledního detailu: šupiny, drápy, ocas i zelenkavá kůže.* (str. 57-58) Po těchto doplňujících poznámkách se vypravěčka vrací ke svému nelehkému údělu. A to, jak vylíčí stav své mysli a svého těla, upoutá bezmála stejnou pozorností jako začátek povídky.*

Na tomto místě jsem ještě byla ochotna zapomenout na předchozí rušivý element, který se trochu násilně snažil pomoci čtenáři ve správné interpretaci. O pár řádek dál už moje ochota zmizela. Hrdinka hodlá hledat útěchu u osoby, sdílející s ní lože: *Otočila jsem tedy hlavu k tobě, abych se ti svěříla a vyslechla si slova útěchy; byla jsem si jistá, že tvé srdce strach z mé nové podoby rychle překoná.* (str. 58) - to by nepřekvapovalo. Nádech sentimentality (láska hory přenáší) by ještě mohl pozbýt klišovitosti - kdyby ale nenásledovala sentimentálně morbidní scéna: *Vtom mi jako oblázek dopadla na noční stolek bezvládná mýra, která se zbloudile připlétla do cesty mému dechu, a já jsem pochopila... Chtěla jsem tě tedy alespoň podržet za ruku, ale jak jsem se k tobě natahovala, uvědomila jsem si, že tě zakřivenými pažaty nedokážu pohýčkat - vždyť bych ti ruku na cary rozcupovala.* (str. 58-59) Po ní už jsem netečně dočetla zbylé tři odstavec povídky. A její závěr mi jen potvrdil, že Věra Chase svou explicitností, snahou povědět úplně vše dokáže zničit každou iluzi autentičnosti: *Strnule jsem tam ležela - neschopna doteku, slova či sblížení, nicméně stále ještě schopna se distancovat natolik, abych nás na mžik dračího oka dokázala vnímat nezaujatým pohledem: naše postel, na ní ty a po tvém boku... drak.* (str. 59) Naléhavost, kterou jsem cítila, když hlavní hrdinka sdělovala své pocity, byla překryta směšným, příliš konkrétním obrazem: „naše postel, na ní ty a po tvém boku... drak“.

Hrdinové-vypravěči (naprostá většina povídek je v ich-formě) v povídkách Věry Chase se často stávají jakoby někým jiným proto, aby „dokázali vnímat nezaujatým pohledem“. Taková objektivizace tu přispívá k pocitu čtenáře, že nad ním stále někdo bdí: rozumíš přesně? sleduješ pozorně, co

říkám? je to pro tebe dostatečně zřetelné? A nedůvěra autora ke čtenáři přirozeně plodí nedůvěru čtenáře k autorovi. Čtenář brzy pozná, že pro něj (nedostatečně citlivého a chápavého) v textu není místo, že ho nemůže spoloutvářet.

Ano, v textu není místo... Dokonce z něj mám dojem nepatřičného přebývání. Při četbě jsem se pozastavovala nad některými pasážemi a tázala se: Kam s tím? Proč to tu vůbec je? Odpověď jsem, přiznávám se, většinou nenašla. Uvedu alespoň dva příklady:

V povídce „Les Liaisons dangereuses“, jež připomene surrealistické obrazy Salvadora Dalího, čteme: *Zachytil mne a při chvatu mi zaryl nehet do žíly na paži, leč neobjevila se ani kapička - krve by se ve mně nedořezal.* (str. 46) Absurdnost, která vyvstává doslovným pojetím významu reční „krve by se v něm nedořezal“, koresponduje s celým laděním povídky. A nutno dodat, že poukaz na jazykovou absurditu příjmem ozvláštňuje absurditu situací popisovaných v povídce (jde vesměs o zrakové vjemy). Ano, je to působivé - ale jenom jednou, a my si to na téže stránce vychutnáme ještě dvakrát: *Pokorně mi líbal kolena, přidržuje mi nohy u sebe tak těsně, až jsem ztratila rovnováhu a musela ji hledat na podlaze.* (str. 46); *Zalomila jsem rukama a On mi řekl, abych si dala pozor a nezlomila si je.* (str. 46) - Snad bylo autorce líto tento efektívni prvek hned zase opustit.

Věra Chase si libuje v rozličném zdůrazňování textu - kurzivou, velkými písmeny. Někdy je poměrně snadné pochopit, proč je dané slovo zdůrazněno: „Ze ty jsi zase u vykladačky?! Já tě zabiju! My tu hladovíme a ty vrážíš NAŠE jídlo do JEJÍ pusy, abys viděl něco tak podivného, jako je budoucnost.“ (str. 55) Jindy jsme na pochybách: „Zase mě přepadla ta ranní rozmrzelost. (...) Nemůžu si pomoci, je to strašně sklíčující - NO TAK CO? Tak teda jsem ROZMRZELÁ! - ale copak je to tak nepochopitelné?“ (str. 55) - vyjadřují zde zvýrazněná slova jen podrážděný tón, který do nich hrdinka-vypravěčka vkládá? V některých případech se pak důvod zvýraznění nedá určit: „Ostatně i proto ti během dní ve sklepě na kašičku rozmáčkávám ty tvoje houby s duhovými klobouky. Ano, právě ty, na které se tak STRAŠNĚ rád díváš; tedy pokud zrovna NEJSOU rozmáčkány.“ (str. 56); „Jak k tomu mohlo dojít, když právě o tomto čase a v těchto místech běžně rozhodně *ne*-otevírám?“ (str. 19)

Čtenář je zkrátka v textech Věry Chase outsiderem. Každý pokus o spolupráci ztroskotává. Autorka buď vede čtenáře za ruku a nedovolí mu žádné otázky, neposkytne mu žádnou svobodu, nebo ho naopak úplně opustí a on může jen zpozřdí sledovat hru, které nerozumí (pokud je zde nějaké rozumné vůbec možné, o čemž stále více pochybuji) a která ho proto unavuje.

Únavnou hrou lze nazvat celou výstavbu textů Věry Chase. Jde totiž o neustálé střídání motivů z různých, pokud možno co nejvíce vzdálených oblastí (idylu střídá morbidní scéna, sentimentální zpověď je vzápětí zironizována, banalita překryta filozofováním, pohádkový motiv zpochybněn motivem katastrofy...). Jaký je mezi tím vším vztah? Těžko říct. Je to spíš jen hromada materiálu. Materiálu, který se svou šíří a neustále zdůrazňovanou výjimečností, neobvyklostí (tedy „uměleckostí“) snaží zakrýt nedostatek osobitého, tvůrčího přístupu. NEZAKRYJE!!!

JANA JANOUŠKOVÁ

Noc a naděje,
noc a beznaděj

V nakladatelství Hynek vyšel další, 6. svazek Spisů **Arnošta Lustiga**: kniha **Noc a naděje**. I když měl Lustig osm let před prvním vydáním této knihy napsán román, o jehož publikování se uvažovalo v Družstevní práci, prvotinou se stala právě až Noc a naděje, jež vyšla v únoru 1958. Ve stejném roce vyšla ještě druhá Lustigova kniha **Démanty noci** a oba tyto tituly byly přijaty dobovou kritikou kladně.

O Lustigovi se začalo ihned mluvit a psát jako o velké naději české literatury.

Pro mnohé to bylo překvapivé setkání s neznámým autorem, nikoli ovšem pro ty, kteří četli literární periodika, neboť mnohé noviny a časopisy uveřejňovaly nejen Lustigovy reportáže, ale i povídky. Okamžitě byly hledány vzory, jimiž byl „začínající“ autor ovlivněn, psalo se o vlivu tehdy „módní vlny moderní americké prózy“, kromě toho padala nejrůznější konkrétní jména: Franz Kafka, Marek Hlasko, William Saroyan, Ernest Hemingway, Arnold Zweig, sám Lustig hovořil o Gorkém a Faulknerovi. Zazněla domněnka, že Lustig neexistuje a že autorem povídek je Egon Hostovský. Nečekanost úspěchu Lustigových knih byla podpořena i tím, že jejich autor vystupoval do určité míry samostatně (byť např. o vlivu Ludvíka Aškenazyho není třeba pochybovat), posílal povídky do rozličných periodik, otiskovali mu je ve Věstníku židovských náboženských obcí v Československu, v Československém vojáku, Světě v obrazech, Novém životu, Kultuře, Hostu do domu, Květnu atd.

Kniha Noc a naděje vyšla sice v roce 1958, avšak vznikala asi pět let. Povídky, resp. základ některých povídek z této knihy se objevoval v polovině 50. let především ve Věstníku židovských náboženských obcí v Československu. Zde byly otištěny v té době tři texty, jejichž přepracovaná podoba je součástí knihy Noc a naděje. Próza Snílek, z níž se stala povídka Modravé plameny, byla otištěna ve Věstníku ŽNO v 8. čísle 1954 a v tomtéž čísle byla otištěna také povídka Naděje. Další povídka Děti vyšla taktéž ve Věstníku ŽNO, tentokrát v 1. čísle roku 1955. Srovnání těchto prvních verzí s verzemi definitivními pro první knižní vydání v roce 1958, ale i s novými verzemi z roku 1999 je zajímavé. Je-li dnes řeč o tom, že Lustig stále upravuje své texty až k hranici únosnosti (podle některých kritiků za tuto hranici, až k jakémusi opisování od sebe sama), je tento proces od samého počátku součástí jeho tvorby.

Upozornil jsem již na úspěch začínajícího autora Arnošta Lustiga u dobové literární kritiky i u čtenářů na konci 50. let. Přijetí ovšem nebylo (pochopitelně) přece jen tak jednoznačně kladné. Překvapivá ale je už ta značná míra pozitivních ohlasů, neboť sklonke 50. let 20. století byl ve znamení nového nástupu dogmatického pojetí umění: návrat k tomuto dogmatismu stalinistické epochy je personifikován návratem pozice Ladislava Štolla po kritice událostí ve Svazu československých spisovatelů na jeho II. sjezdu v roce 1956. V dobovém tisku lze najít výtky o nesrozumitelnosti Lustigových povídek, o tom, že jejich autor pošpinil památku zavražděných Židů, protože o nich psal i to, co nebylo pěkné, že v jeho povídkách chybí optimistický konec apod.

František Kautman v doslovu nového vydání Noci a naděje připomíná pronikavost recenzentského úsudku Josefa Vohryzka a cituje i ze své tehdejší recenze. Kautman dnes píše o „existenciální dimenzi Lustigovy prvotiny, která rozšiřovala její působení daleko za rámec pouhé okupační tematiky“. (str. 314) Dále uvádí, že Lustiga - označuje ho za existenciálního autora - zajímá reakce člověka v extrémních situacích. „Stejně jako u mnoha jiných existencialistů také u Lustiga existenciální vlna přerůstá ve vlnu morální - člověk se zpronevřuje své etické, »transcendentální« dimenzi, můžeme říci »lidskosti« v sobě. Protože všichni lidé v sobě zahrnují biologickou (živočišnou) podstatu, která je začleňuje do lidského působení »zákonu džungle«, a současně je jim vlastní transcendentní, vyšší, »nadživočišná« entita, která je podřizuje zákonům morálky.“ (str. 315) Kautman píše, že „klasický ateistický existencialismus nezná kategorii naděje“. (str. 317) Naděje se stává úhelnou záležitostí Lustigových próz. Je to naděje na přežití, která v podstatě paralyzuje postavy. Vzpomeňme ostatně úvah o naději, které vedou postavy Weilova románu Život s hvězdou z roku 1949: „Kdyby nebyla naděje,« řekl jsem, »tak by člověk asi bojoval.«“; „A lidé si myslí vždy, že je naděje, i když stojí nad vykopaným hrobem.« řekl obchodník se střížním zbožím.“ Dokud má člověk naději, není schopen se rozhodnout. Kautman připomíná, že „iluze je obsažena v každé naději. Jinak by to nebyla naděje, ale jistota.“ (str. 318)

Dobová literární kritika četla Lustigovy prózy jinak. Nemohla jim prostě takto rozu-

mět. Sám Lustig neustále zdůrazňoval v úvahách a rozhovorech o svých povídkách důležitost naděje: spatřoval ji mnohdy v oslavě činu. „Každá povídka má být podle mého názoru oslavou činu.“ (Květen 1958) Bránil se výtka o beznaději tím, že akcentoval komunistickou ideologii: „Jako komunističtí lidé život jako progres, ne jako sladká. Vždycky je tu lidská solidarita, lidský čin.“ (Tamtéž) „Chtěl bych ukázat vítězství dobrých vlastností v člověku, hrdiny kladného činu.“ (Mladá fronta 1958) „Pohnutec k napsání těchto povídek bylo hodně (...). Především je to víra v lidskost a naděje, že člověk je nejvznešenější ze všech tvorů, i když je zahánán na hnojiště, jemuž se může říkat vězení, koncentrák, ghetto nebo i jinak.“ (Hlas revoluce 1958) Tento přístup, byť by mohl být - jak říká dnes Kautman - chápán jako existencialistický, Lustig tehdy charakterizoval tak, že „člověk má dělat jen to, o čem je přesvědčen a co je pravdivé. Velmi těsně to souvisí s naším komunistickým přesvědčením.“ (Svět v obrazech 1963) Existencialismus byl tak zakryt ideologizováním.

Lustig postupně své postavy zbavoval iluze a na jejich konci byla beznaděj. Pomocí ztráty naděje pak dokázal dovést některé hrdiny k onomu činu: Pavla v povídce Snílek, z něhož se stal Datel v Modravých plamenech, či v jiné knize Kateřinu Horovitzovou. Jejich konečný čin byl tak znamenitým beznadějí.

MICHAL BAUER

Uslyšet varovný
křik pávů

Psychologický román **Romana Ráže Zachránci samoty**, který vydalo nakladatelství Academia, vzbuzuje zájem už tím, že se odehrává v současné vesnici - sociálním prostředí dnes zřídka umělecky ztvárňovaném. Hned na počátku ale je potřeba říci, že autor se tu záměrně vyhýbá aktuálním profesním problémům, rovněž vztahy mezi sousedy zde nehrají příliš významnou roli. Dramatický konflikt se koncentruje mezi čtyři obyvateli chalupy, donedávna majetku státních lesů, a proti určené rodině jejich zaměstnance.

Tři generace v ní už pevně zapustily kořeny, pomyslení, že by se měly ze Samotína odstěhovat, jim nahání strach. Do historie domu a rodu se nenápadně, jakoby na pozadí hlavního tématu promítají společensko-politické proměny naší země od konce války do dneška. Sebevražda otce, emigrace syna, dceřin sňatek, chlapecká výchova vnučky - všechno je zvláštním způsobem spojeno s úsilím nenechat se násilím vystěhovat ze Samotína, udržet se v něm za každou cenu. Jako by ten jednoduchý, skromný domek, umístěný na kopci nad vsí, měl zvláštní sílu pevně připoutávat své obyvatele, a přitom do jejich soužití nevnašet harmonii, lásku, ani pocit štěstí. Naopak.

Roman Ráž umí rozkrýt nitro člověka na první pohled nekomplikovaného, analyzovat temné hlubiny jeho duše, nenaplněné touhy, zklamání z vlastní nedostatečnosti i z chování těch, kteří mu měli být nejbližší.

Konečně se tedy dostává k obsahu a snad též záměru autorova nejnovějšího díla. Je příběhem *vášni prostých lidí*, jakým byla Maryša bratří Mrštíků, některé prózy Boženy Benešové či Jaroslava Havlíčka. S těmito mistrovskými pracemi českých klasiků-realistů nesrovnávám Rážův román zbytečně ani náhodně.

Na záložce zmíněný motiv odlišné sexuální orientace je pouze okrajový, fakticky neopodstatněný, popřený dalšími hrdinčinými vztahy. Za zdánlivou lesbicitou a pozdějším dominantním poměrem k mužům je skryta duševní nemoc, která se postupně plíživě rozvíjí, nebezpečně pro každého z okolí.

Všechny čtyři hlavní postavy, jejichž jména člení jednotlivé oddíly prózy (dílo je komponováno jako výpověď objektivního svědka, místního lékaře, jenž účastníky rodinného dramatu dlouhá léta znal), jsou *psychicky rozpolcené*. Starý medvěd tak touží po synovi, že se rozhodne přemoci přírodu a s dcerou (pозději se ukáže, že ne-manželskou) důsledně jedná jako s chlapcem. Včetně oblékání, pěstovaných zájmů,

dokonce i oslovování. Dana - ústřední aktér prózy - je duševně poškozená, nikoliv ovšem tak, že je lesbická (to je, jak známo, výchovou neovlivnitelné), nýbrž mnohem vážněji. Vzdálený bratranec, ženatý lesní dělník Eduš, jehož zaměstnání má po otcově smrti zabránit vystěhovávání tří žen ze Samotína, se stává milencem jak Dany, tak její ovdovělé matky Maruš. A právě mezi nimi dochází k zákeřným zápasům, v nichž matčina živočišná sexualita a erotická zkušenost překonává věkové rozdíly...

Všichni měli pouze jediné, dnes programově všemi prostředky akcentované přání: *šťastně a plně žít*. A žádnému z nich to zdánlivě malé přáníčko - o něž se všemožně snažili - nevyšlo.

Je smyslem příběhu čtenáři připomenout, že takového cíle nelze dosáhnout bez vědomí limitů daných okolnostmi a krátkostí lidského života? Že je možné pouze k němu směřovat jako k něčemu, co před každým neustále ubíhá k nekonečnu?

Les, v němž ti muži pracovali a pracují, a zámecký park, příroda vůbec tvoří v próze kulisu vznešené krásy v kontrastu s přízemností, protiklad dlouhého času zrání proti biologii člověka. Což v samém závěru dokládá - jako úder na buben osudu - i poslední věta prózy.

IRENA ZÍTKOVÁ

Vypíchej jí obě oči

Potřeba a touha vypsát některé epizody a prožitky vlastního života logicky vede k překonání jednoho životního období, jako by ruka učinila tlustou čáru definitivně oddělující minulé od současného a právě prožívaného. Novele **Jaroslava Špuláka Vypíchej jí obě oči** (vydané vlastním nákladem) však lze v úhlu tohoto pohledu stěží cokoliv vyčítat. Autobiografické motivy nijak nemaskuje a zároveň jimi ani neplýtvá. Struktura jeho prvotiny zdá se být překvapivě pevná a vyspělá, jednotlivé části příběhu nestojí stylově ani tematicky v kontrastu a samotná gradace příběhu je pak přímo učebnicová.

Tradiční je taktéž příběh sám. Mladý muž přichází do malého městečka s vadinou nového začátku a po řadě setkání, šťastných i nešťastných náhod zakouší nemožnost jakéhokoliv úniku od vlastních osobnostních rysů, které vždy bezpodmínečně determinují vztah k okolnímu světu. Minulému neutěšeno! - chtělo by se vyfkinknout. Ale čelit, postavit se, to je tak neskutečně těžké - jako by neartikulovaně namítal celým svým příběhem Špulákův hrdina.

Velice malý prostor, pro debut vhodně vybraný, je zcela zaplněn širokou paletou rozličných příběhů a lidských osudů, z nichž tryská opravdovost, důvěrná známost a nepopíratelný přímý prožitek. V paoptiku osob však nepatrně zaniká důležitost druhé hlavní postavy a autorův záměr dvou příběhových linek (Marek a Marie) je tak nedokončený. Finální setkání osob a jejich příběhů bohužel nepostačuje.

Špulákoví nelze upřít schopnost strhujícího vyprávění. Originalitu a kreativitu projevuje jak při popisech, situacích i celých epizodách, tak zejména při jejich selekci - nikdy nelze říci vše, a až fantazie šíří radost nad nabytou svobodou a nejráději by se rozběhla po netknutých, sněhem pokrytých pláních, autor ji drží plně pod kontrolou, otěže povoluje pouze na místech k běhu vhodných, zatímco krokem jde tam, kde intuice radí k obezřetnosti.

Zakopnout, pokulhávat či lehce ztratit rovnováhu je jistě nezbytné a přirozené pro toho, kdo rozhodl se chodit. Autorovu profesi odhaluje na místech, kdy dopustil, aby dobrý vstupní nápad byl deformován publicistickým odbytím slova, nebo kdy sklouzává do školácky chápané stylistiky (bezúčelný, vyprázdněný, přímý popis při bale-ní cigarety). Špulák se také snaží být aktuální a k tomuto účelu využívá těch prostředků, které jsou jemu coby hudebnímu publicistovi nejbližší. Nebudeme-li však tyto aktualitky-reálie (např. názvy českých kapel) chápat jen jako vnitřní, do textu vpašovaný podpis autora, objevíme jejich umělost, izolovanost a násilnost, neboť jsou vysloveny bez jakékoliv intertextové návaznosti.

Bezprostřední současnost je možné reflektovat docela odlišným způsobem. Stupi-

ditu akčního televizního seriálu, v textu ovšem přísně bez jednoznačně hodnotícího znaménka, odkrývá Špulák v jedné z nejlepších kapitol knihy. Neotřelé nápady vypravěče-pozorovatele překvapují dynamikou i komikou. Působivost této scény je dosažena tím, že vypravěčská pozornost není zaměřena na sledování jediného (tj. divák a televize), ale vnímá vždy děje v jejich celistvosti, neustále přimíchává další a další souběžné akce, vždyť ani událost skutečného života nelze vytrhnout z celé pavučiny vztahů a vazeb. Špulák je neoddiskutovatelně vtipný vypravěč, na mnoha místech ironický, ale téměř vždy vycítíme za onou ironií i intenzivní příchut hořkosti a smutku. Nebojí se použít ani silná a vulgární slova, která se, až na několik málo výjimek, zdají být vhodně i účelně vsazena do textu.

Tyto kvality však Špulák znenadání zrazuje zbytečnou, naivní a umluvenou scénou. Návštěva Marka u babky Hůlkové, scéna plná lacině chápaného mysticismu, uslintaného žvanění o smyslu života, o lidech v městečku a (dokonce!) o Bohu, se stává skutečně ošklivým šrámem na tváři knihy. Velká slova, před nimiž autor dosud obratně uhýbal, vyznívají frázovitě.

Špulák je totiž mnohonásobně lepší a působivější jako prostý, všednodenní pozorovatel, ve zcela běžné, zdánlivě nezajímavé realitě dokáže odhalovat hloubku, komično i tragizmo všedního. Postavám, které vytvořil, rozumí, s nadhledem autora se jim dokáže vysmívat, aby však coby stvořitel dokázal projev i soucit a pochopení.

Neočekávaný závěr, otevřený a skrývající v sobě nevyřčené tajemství, při němž lehce zamrazí, prozrazuje cosi o autorových utajených rezervách, které čtenáři slibují nové setkání.

ZDENĚK ŠTIPL

Materiály k „literatuře z přelomu století“

Lumír Kuchař (1920 - 1989) nepatří mezi známé literární historiky. Neoslovoval převratnými teoriemi či hlubokým ponorem do problému. Patřil však k poctivým dělníkům literární vědy, kteří vyhledáváním pramenů a informací - touto pro většinu lidí protivnou činností - připravují půdu dalším badatelům. Zveřejněna byla však doposud bohužel jen malá část dokumentů, které nashromáždil, a to navíc často v málo známých a sledovaných sbornících či periodikách.

Příspěvek k zhodnocení cenného materiálu z Kuchařovy pozůstalosti se letos rozhodlo nakladatelství Host. V knize **Dialogy o kráse a smrti** nalezneme osm Kuchařových prací, které doplňuje edice spisů J. Karáska ze Lvovic M. Martenovi, sestavená z materiálu z Kuchařovy pozůstalosti.

Od této publikace nelze očekávat komplexní zhodnocení české literatury přelomu devatenáctého a dvacátého století nebo alespoň těch z jejich významných představitelů, na něž se kniha soustředí: Jiřího Karáska ze Lvovic, Miloše Martena, Otokara Březiny a Františka Xavera Šaldy. Kuchař byl vědec pozitivistického typu, soustřeďující se na heuristiku. Základ většiny studií tvoří přetištěná korespondence. Úvodní poznámky k ní jen stručně osvětlují okolnosti jejího vzniku. Informační hodnota, jak už to u spisů bývá, je rozdílná. Zde se navíc jedná o velké části o příležitostné pozdravy nebo vzájemné projevy úcty a chvály na oplátku. Čist je potřeba spíše mezi řádky. Zde se nejvíce dozvíme o lidské situaci i o postavení pisatelů v literárním životě. Z tohoto rámce se vymyká vzájemná korespondence Březiny a Martena, která ozřejmuje hodně z přístupu obou autorů k umělecké tvorbě. Vůbec se domníváme, že zvláště k přehodnocení úlohy Miloše Martena v literární struktuře počátku dvacátého století je tato kniha vítaným podnětem.

Zvláště je potřeba se zmínit o dvou úvodních studiích. Mluví-li se o divadle tohoto období, bývá často zdůrazňována hlavně realisticko-naturalistická linie, na jiné, v tomto období zvláště symbolistické tendence, se kupodivu rádo zapomíná. Podobně nebývá zmiňován význam tzv. malých forem. Kuchařova stať *Jiří Karásek ze Lvovic a In-*

timní volné jeviště toto vakuum přece jen zaplňuje alespoň publikováním faktů. Přestože se v devadesátých letech minulého století našli lidé, kteří nesnášeli histrióny a Théâtre libre (v odpovědi na Neumannovo pozvání k účasti na Almanachu secese se tak vyjádřil A. Sova), Kuchařova studie jasně prokazuje, jaký vliv měla být krátká existence této scény na rozvoj českého dramatu, ale i na podobu divadelních inscenací. „Spodní proud“ české dramatiky dále Kuchař sleduje na příkladu méně známých prací J. Karáska - Apolloniovi z Tyany a Králi Rudolfovi.

V posledních letech zaznamenáváme zvýšený zájem o literaturu z přelomu devatenáctého a dvacátého století. Tato móda se projevuje takřka všude: v soudobé umělecké produkci, ve zvýšeném zájmu bibliofilů o knihy z tohoto období a v menší míře také v ediční praxi některých nakladatelství. Čím více ovšem toto dění sleduji, tím větší mám pocit, že pohled na naši literaturu z přelomu století se stává značně omezeným. Populární je hlavně to, co zavání dekadencí, jistá hodnota je přiznávána dílům, která charakterizuje opar symbolismu, pokud se v nich ovšem příliš rušivě neprojevuje sociální citění jejich autorů, a o víc jako by nebyl zájem. Nemít nic společného s Moderní revuí je diskvalifikací. Zapomíná se, že literární život je daleko komplikovanější, než aby ho bylo možno redukovat na směry, které jsou nám tak či onak blízké, než abychom do jeho centra postavili jednu uměleckou skupinu a zapomínali na další ohniska.

Vůbec bych se nedivil, kdyby dnešním ctitelům konců století na tomto souboru studií vadilo, že dvě z nich pojednávají o F. X. Šaldovi, a z těch jedna dokonce i o Růžene Svobodové. Ale klid. Editor je přece vybral proto, že chtěl, aby se kniha týkala lidí, „které spojoval a rozděloval časopis Moderní revue“. Popravdě řečeno, právě takto deklarovaná zásada mi na publikaci vadí, příliš zjevně je jen úlitbou obecnému vkusu. Jednotlivé studie tady uveřejněné jsou ve skutečnosti časopisem Moderní revue spojeny jen velmi volně a vnějškově. Kuchařovy práce o Jakubu Demlovi nebo Anně Pammrové, které editor úmyslně vnechal, by zde proto určitě rušivě nepůsobily. Podobně je pouhým reklamním trikem podtitul Studie a materiály k české literatuře přelomu 19. a 20. století - ledaže by tento přelom sahal až do třicátých let.

ZDENĚK SMOLKA

Chiméry a exil

K navracejícím se a zpětně zjevujícím po desetiletích své staré práce patří i básník **Petr Král**, jemuž vyšel v Torstu v edici Poezie sv. 34 více než dvoust stránkový soubor **Chiméry a exil**.

Petr Král a surrealismus neoddelitelně patří k sobě. Nejen v básnickově tvůrčí metodě, nýbrž i v Králových teoretických pracích tento fenomén předválečného období hraje dominantní úlohu. Záměrně zdůrazňují předválečné období, v němž se surrealismus zrodil, neboť, nemohu si pomoci, připadá mi dodnes nejinspirativnější a nejsilnější. Přes všechny své odnože jak v zahraničí, tak u nás. Bylo by asi stejně dobré si připomenout období po roce 1948, kdy spolu s katolickou lyrikou surrealismus patřil k nejvíce vymítaným knižním dlablům. A také to, že houževnatě a urputně přežíval a svou kontinuitu si udržoval. To vyžadovalo nejspíše železnou kázeň a velmi pevnou vůli, což je k metodě postoj paradoxní.

Všechny tyto historické kořeny živí a vytvářejí Chiméry a exil.

Sám autor považoval za důležité čtenáře nenechat vpadnout rovnými nohama do děje, ale dvanácti stránkovou, tedy poměrně rozsáhlou předmluvou se snažil připravit jej na to, co může očekávat. Král, jako erudovaný teoretik, činí tak důkladně a návodně a zcela určitě mnohem lépe, než kdyby tuto činnost svěřil literárnímu kritikovi. Předmluva lze považovat za mnoha směrech za objevnou a zajímavou. Teprve POTOM pustí hladového ke stolu, na němž mu servíruje Železnou neděli a Modré srdce čili Uši. Obě sbírky vznikaly přibližně stejně dlouho, Železná neděle od roku 1967 do roku 1970, Modré srdce v letech 1970 až 1975.

Železnou neděli rozepsal Petr Král ještě v Praze a není zcela poznamenána pařížskou zkušeností. Je sevěřenější a prostší experimentu, vystačuje si se slovy.

Železná neděle je rozvržena do šesti částí (Roztrhané mraky čili Čertova babička, Prodřená náves, Černá schránka, Země nikoho, A přišť...). Poezie je prostředníkem a vyjadřovacím prostředkem pro zpytování společenského bytí, jak ostatně Král sám ve své předmluvě přiznává. Bytí snad nejen společenského, ale přímo zkoumajícího politickou situaci země, která se „obrozuje“, žel jen na dobu příliš krátkou, aby vzápětí upadla do letargického marasmu. Onomu obrozování může zpočátku surrealista, tíhnoucí k levým ideálům, opatrně a váhavě přizvukovat, cítit v sobě potřebu změny a doufat v jejich prohloubení, být tedy naladěný pozitivně, aby vzápětí došlo k jeho vystřízlivění o to bolestnějšímu, že nejvíce byly pošlapány právě ony ideály, jimž věřil.

Obrazy, konstruující jednotlivé básně, se přelévají od stínových tušení k temným, neradostným, těžkým a depresivním, a přibývá jich a pod jejich barokním mrakem není místo pro sluneční paprsek, jasno, radost.

Touto vizí se Král staví po bok svému staršímu kolegovi Zbyňku Havlíčkovi, jeho básně jsou však temnější, beznadějnější, bez patosu výkřiku, je to surrealismus strožejší a mlčenlivější, lze-li to tak říci. A samozřejmě je tu hněv, podobný divišovskému: Proti Čechům, mezi nimiž jsem se narodil, pod nímž pocítujeme a z něhož jasně vystupuje dvojslovnost odi et amo.

Modré srdce čili Uši tvoří devadesát dvě básně, vlastně nejen jich, na str. 106 je kupříkladu Nit dneška, podtitulovaná jako scénář, na str. 155 je dopis, adresovaný Ředitelství Muzea moderního umění v New Yorku. Různorodost textů zvýrazňuje Král i odlišnou typografií, najdeme tu apollinairovské básně-obrazy. Autor vtaňuje čtenáře do hry a nutí jej do spoluúčasti v básni Omeleta se svou leteckou armádou (napíše laskavě čtenář), projevuje se jako výtvarník v Malých pozornostech.

Modré srdce čili Uši je kolážovitá záležitost či kouzelná mošna, do níž se vejde vše a ve výslednici jde o sbírku surreálnější než Železná neděle.

Železná neděle: skládky v domácnostech nepotřebného za chodníkem na udupaných sporých trávníčcích u silnice, vynášení ven a očekávání, až někdo přijede a všechno harampádí odveze. Ale mělo to být hlavně železo, druhotná surovina a recyklace.

Přesto slovo železo bude vždy vzbuzovat dojem něčeho pevného, hmotného a tvrdého, co v jádru železem zůstává i přes svou nepotřebnost a zoxidování rzi. Taková JE Králova Železná neděle.

Zatímco Modré srdce čili Uši i názvem je otevřené a je pařížským nebem a překonává vzdálenost do Čech a nebere (!!) si osud exulanta a netrápí (!!) se jím. Přesto však v tom i onom jsou Chiméry i Exil.

JÍŘÍ STANĚK

Mezi jógou a poezií

Jednou z hlavních inspirací, ne-li fundamentem sbírky **Řetězy a ptáci** (knížku s citlivými ilustracemi Ladislava Laštůvky vydalo nakladatelství Arca JiMfa) brněnského básníka **Zdeňka Volfa** je jeho vlastní rodina. Pak také pracovní prostředí (kravín). Rodák z Valašského Meziříčí žije v Brně řadu let, ale nezdá se, že by to na jeho tvorbu mělo zvláštní vliv. Převládají venkovské motivy: vitr protahuje jako kámen, vyesdává se a postává s dojičkami, básník je citlivý jako list a nepostradatelný jako pýr.

Prostota a naprostá nevtíravost jemně dýchnou z každé básně, takže si lze položit (možná nezajímavou) otázku, odkud že to bere svůj původ. Především ze samotné přírody, přesněji řečeno z onoho čtvera ročních dob, jejichž věčné střídání už na úsvitě starověku zformovalo život a práci rolníků či (nejsme v Číně, že) prostě zemědělců. Kravín druhé poloviny dvacátého století ovšem toho se starověkem nemá moc společného, a tak i Volfovo básnické jeviště je místy opršale civilní až komunální: Ach / střechy kravínů / dívám se na vás - už z dál-

ky / líbí se mi / jak zapadáte do krajiny / a jak nad vás vyjždí hnůj / aby hned spadl tam / kam jediné patří.

Na hranici banality a bezelstnosti balancuje básník „každou pouhou“ chvíli. I tohle je totiž lyrika a lyrika má krátký nebo spíše zadržovaný dech a někdy utkvělé („věčné“) oči. Nepřekvapí, že ve Volfových verších kromě zmíněné zákonité inspirace čtyřdílnou sezonalitou (většinou deštivou anebo alespoň ublácenou) nechýbí ani polarita ráno-večer: Vstaly vlasy / které jsem celý večer hladil / Vyšlo čelo / jež na mé paži zacházelo / Tvůj úsměv / už zase přesahuje tvář / jak dům.

Je to poezie velmi tlumených barev, možná černo- či raději šedo-bílá (nehledě na grafickou realitu publikace, která je posunutá ještě o nějaký ten nanometr zemitěji), jistě uklidňující, ale snad i schopná rozčítit někoho, kdo Volfovým pocitům nebudou chtít věřit a touží spíše být poněkud znásilněn vykrmnými a vařícími slovy nežli přilákan tichým, nesporně i monotónním zpěvem.

Volf si totiž vede svou, nevnučuje se, nanejvýše občasnou jurodivou naivitou: Já vím / vypadá to pořád stejně - / strčím ruku do krávy / a pipetou zavádím spermie / Ony však mají moc krásný pohyb / kupředu za hlavičkou.

Skutečně to zaznívá pořád stejně, ale kdo hledá meditativní polohu, může jít i za vabničkou prázdnoty, vabničkou úmyslně rozostřenou, v ranním či podvečerním oparu ponořenou a tudíž neublížující, nešokující tím, že by příliš vycenila své dva prosté otvory, začátek a konec, zrození a smrt, smysl a nesmysl.

Ale jaké jsou ty rodinné básně patřící k tomu nejlepšímu v Řetězech a ptáčích? Jedna za všechny: Podívej / jaký den se pro nás / v rose brousí / Však jitrocel hned zahojí / a lopuch přikryje / čím nás jitro / v trávě poraní / Kam nás tvé trháni květin / pro maminku zavede. / A jako se i ptáci navracují / uhnízdit / co se v nich pod nebem nakupilo - / i my se budem / pod své krovy vracet / Kde nás objetí doplní / ale pohádka / již neprobere (Výlet).

Kdyby Volf sebral do své sbírky samé kousky tohoto druhu, vznikla by kniha pozoruhodná, čistá a možná svým způsobem udivující. Jenže mám pocit, že zůstal někde na půli cesty a rezignoval sám na sebe coby písničkář, ostatně vysvětluje to tak trochu v básni *Období: Naslouchat tichu / jak se ve starých dvorech / Brnu brání / a neotevřít knížku / nepřenašet svoji váhu na verš / neuhnout před sebou / do vzpomínky / ani do představ.*

I když naznačuje (na str. 67), odkud také čerpá svůj klid, svou nepopiratelnou básnickou vyrovnanost, nezbyvá než konstatovat, že jóga není totéž co poezie a naopak.

PETR HRBÁČ

Soustrast plná zlatohlávků

V rukou držím knížku nepřilíh běžného formátu, s poněkud vyzývavě působící obálkou - alespoň tak vnímám obrázek krví zalitých hodin a hracích kostek - a s vyzývavým názvem *Trosečníci na ostrově Amen* (nakl. Svítání), který jako by sliboval závatný útok na podstaty života a jejich rozkrytí prostředky možná striktně pro- nebo protináboženskými. Už po přečtení prvních stránek je však jasné, že intence knížky *Václava Teslíka* budou jiné; jde o sbírku textů nesmírně jemných, až křehkých...

Při čtení úvodní básně se zdá, že by všechno mohlo být jenom hrou - třeba na lásku -, kterou si spolu lidé coby trosečníci ve svém údělu hrají. Ale jak se brzy ukáže, ta hra není jen „pouhá“, ona je totiž také skutečně platným životem - a jiného není -, jen nazíraným z trochu nezvyklé strany (jak už to v poezii chodí); a v celé nerozlučitelnosti jeho tajemství. Nic není řečeno přímo, Teslík hladce klouže po svých asociacích, vždycky jen natukne skořápku vajíčka a odvede svoji řeč zas dál. Jako by zbýval vždycky už jen nepatrný krůček k tomu, abychom pochopili něco důležitého. Ale přes pocit blízkosti toho odhalení už se nepřeneseme, od jádra věci zůstaneme odděleni neviditelným, neprostupným prostorem

cizosti. Z počátku se zdá, že za to snad může čas právě přítomný, doba nejmódnější: vždyť ta tvář Madony, kterou chce básník mít namalovanou, projde tiskárnou BJ 10 SX a zvuk kroků, nemilosrdný, protože „nebudou nikomu patřit (...) stále se k někomu dovolává / přes faxmodemovou kartu“. Možná bychom věděli, proč milovat Evu: kdybychom nemuseli zapínat mod prohlížení, kdyby to šlo jinak, bezprostředněji! Jenže... Jenže hned v dalším oddíle „Setkání na ostrově“ nás i ta prostá, šípková růže, která s počítači nemá co do činění, zmate stejně intenzivně. „Zamilovala se do jiného // Mrcha“. A Bůh, který jediný zná klíč ke všemu, definitivně mlčí, ledaže bychom „sešli sešlostí“. A není kam a kudy odejít; z ostrova Amen totiž libovolně unikat nelze.

Čas, jak se ukáže, přece jen nějak za všechno může. Knížkou prochází ustavičný smutek z něj. Z vlastní bezmocnosti v něm, z vlastní strnulosti, zatímco on podle svých zákonů jde dál, a z „míjení / v soutoku proměn“. Smutek z vlastního nepohybu: smutek osamělého zkamenělého virtuosa, posedávajícího „se starci a stařenkami / na lavicích smíření“, který ovšem pouze lze měsíci o své spokojenosti. Bolest devalvovaných citů a myšlenek závadných „jako krev / už přes týden zatrpklého světa“, vědoucích „že srdce / které jsme spolu řezali do kmenu břízy / probodl hladový datel“... Zklamání z nestrávených ideálů. Leč ve své melancholii se Teslík přece jen úplně neutápí a dobře si jí vědom zdvihá hlas k otázce: „Přepjatá lítost?“ A k mírnému, nenápadně ironizujícímu odstupu („luční kobylka na antukovém dvorci / pochybuje s úspěchem / o štěstí / zeleného míčku“).

„Čas na ostrově“ se jmenuje předposlední oddíl sbírky; obsahuje jen jednu báseň nebo spíš básnickou skladbu (která se však nejvíce ze všech textů třífá a utíká až k bezobsažnému spojování slov typu „pád je každým pádem pád“). Smutek z uplynulého času se proměnil až ve strach z jeho kroku, směřujícího někam, kde je to bez jistoty směřovek a kde - především - je člověk na všechno sám. Do konce lásky. Do konce smrti. („Snad jsem tě dlouho neviděl / až dnes / na pohřbu starožitných míst“ - píše v oddíle posledním.) Teslík se podle svého zvyku chrání neznámý prostor pojmenovat, a přece je tušení tak silné: prostor TAM, definitivně už bez možnosti setkání, které se ovšem ani dřív příliš nedařilo (Radost: „Slyší! / jak haraší ve věži / hluchavkám“) - a kde člověku na jeho volání odpovídá jen ten nesrozumitelný čas: „čas? ten se nezadýchá nikdy v půli trati / a jeho tvar je matný jako smrt / ve dvaceti květech“. Pak už tedy nezbyvá nic, než se vrátit z ostrova Amen. Zbudou vzpomínky.

V knížce jsou obsaženy všechny atributy naznačené na obálce; jen v podobě „tíšší“, docela příjemně poetické. Teslíkův volný verš je opravdu volný (až na pokus o báseň *Tvář*, která se však nebezpečně blíží rýmovance), v jeho pavučinách uvízne vždy letmý náznak myšlenky a pocitu a soudržnost básní drží na vlásku velice tenkém. Jsou to spíše náčrtky pocitů než nějak pronikavé reflexe či výrazy pozorovacího talentu. Vlások je však dostatečně pevný a opakovanými motivy jsou provázány i jednotlivé básně sbírky, takže vzniká skutečně kompaktní celek. Ne že by všechny Teslíkovy texty v něm byly básněmi dokonale vykrystalizovanými, ale nakonec - od koho můžeme požadovat dokonalost? Dokonalé může být jen mlčení, to, kterému však člověk pořád tak nějak odmlouvá (ačkoli ono „vykrajuje / z marcipánových srdíček snění / ty nejsladší kousky“).

VĚRA ROSÍ

Schizofrenní expres

Nesmí zde zaniknout jedno: kniha *Marka Vonneguta* s názvem *Expres do ráje* je mimořádná a rozhodně stojí za přečtení.

Skvělý český překlad je dílem Evy Turnové a Petra Zelenky. S atmosférou knihy dokonale ladící přebal vytvořil zejména díky použití kresby Ivety Horváthové Libor Batrla. Řadu superlativů narušuje místy nejistý nebo banálně popularizující text na záložkách. Poděkování za vydání knihy (37. svazek edice anglo-amerických autorů) patří nakladatelství Argo.

Expres do ráje napsal Mark Vonnegut v polovině 70. let, nějaký čas po trojnásobném ataku schizofrenie, která má podle jeho ošetřujících lékařů zřejmě genetický původ. Po svém otci tedy Mark možná nezdědil jen výjimečný literární talent. V základech jeho první a doposud poslední knihy stojí obojí na srovnatelné pozici. Impulz a schopnost.

Román je maximálně autobiografickou autorskou výpovědí o několika letech nejen života vlastního (po absolvování bakalářského studia náboženství v roce 1969), ale také společensko-politického. Květinové děti hýbou světem, Mark je jedním z těch, kteří chtějí být „správnými hippy“. V úvodu knihy Vonnegut prohlašuje, že vše „*poslal tak věrně, jak jen byl schop*“. Současně však čtenáře sarkasticky upozorňuje, že „*strávil určitou část svého života v psychiatrické léčebně*“. Humor až na kost.

Rozchod s civilizací, hledání alternativního stylu života, odvrát od hodnot společnosti postindustriálního věku, návrat k přírodě. Únik do kanadské Britské Kolumbie, pokus vybudovat na zchátralé farmě kdesi za vodou s několika přáteli „ráj“. Všechno se daří až neuvěřitelně, paralelní svět vzniká skoro jako po másle. Svět, kde je pár technických vymožeností trpěno jako daň za zbytky městské zhýčkanosti, kde je příroda partnerem a kde jsou třeba blázince a možnost zavírat do nich tzv. duševně choré chápány jako represivní prostředek těch, kteří mohou prosadit svou moc (srov. Michel Foucault, *Dějiny šílenství*, Nakladatelství LN, Praha 1994). Svět, kde schizofrenie je jen „*zdravou reakcí na nezdravou společnost*“, kterou mocní zneužívají jako ospravedlnění omezování svobody.

Komunita se dlouho snaží brát Marka jako „*bohem politického*“, tvářit se, že „*duševní choroba je mýtus*“. Veškeré povznesení nad „*poetičností*“ jeho stavu se ale brzy ztrácí. Mark nekomunikuje, nespí, nejl, je apatický nebo útočný, pokusí se o sebevraždu. V nemocnici pak lékaři odhadnou, že by asi do deseti dnů zemřel vyčerpáním a hladem. Ústup nemoci je rychlý, stejně tak ale i její návrat, podpořený zřejmě marihuanou. Příští hospitalizaci již zabezpečuje „*kanadská jízdní*“. Desítky stran líčení schizofrenních stavů jsou (i v češtině) natolik sugestivní, že o svém duševním zdraví pochybuje i čtenář sám.

Hnutí hippies mělo (snažilo se mít) blízko k hledání nových, vyšších, astrálních dimenzí vědomí, ke snahám o jiné než západní logicky-racionální myšlení, k východní duchovnosti (v postupném sblížení s přírodou popisuje Vonnegut odklon od racionality k instinktu či od kauzálního řetězení dějů k vnímání synchronicity ve fyslo, který na Západ, konkrétně z čínské filozofické tradice, přenašel např. C. G. Jung [viz zejm. se sinologem Richardem Wilhelmem zpracovanou knihu *Tajemství Zlatého květu*, Vyšehrad, Praha 1997]). Vonnegut, ovlivněn navíc svým vysokoškolským religionistickým studiem, tak ve své knize průběžně uvažuje o světě, správném přístupu k životu, o otázkách víry, o spravedlnosti, lásce... Kruté je, že nejsilnější pocity spřízněnosti, projasněnosti a pochopení prožívá právě ve schizofrenních halucinacích. Mezi slovně nepopsatelnými trýznivými stavy, které dokáže reprodukovat jen jako metaforický obraz pekla, zažívá okamžiky naprosté jednoty, vědění, smíření. V drtivé většině je ale nemůže předat a vyděšené tváře přátel svědčí o tom, jak se projevují navenek.

Jako osten světa mimo „ráj“, osten připomínající, že svazky s těmi venku nejsou jen vnější, ale někdy zatraceně nutné i niterné, pronikla do příjemně izolace právě schizofrenie; v odloučení vytvořila z Marka cosi jako symbol neredukovatelného spojení s těmi venku. Po tomto zásadním zážitku nezpoetizovatelného utrpení se začalo projevovat to, co možná viselo ve vzduchu nad celým hnutím hippies. Došlo ke zhroucení naivity, k setkání s něčím, co nebylo možno řešit „*svěpomocí*“. Kdo ví, co by se stalo, kdyby..., uvažuje často autor. Ano, kdyby do ideálu nezasahovaly ničivé náhody, kdyby se nestával stereotypním, kdyby nebyl nakonec zase tak obyčejný a nehrdinský. „*Čas obrousil hrany apokalyptických vizí [...] dolehla na nás tíha odloučení. A když jsme si navíc uvědomili, že každá z nás má před sebou dalších zhruba padesát let života, měli jsme najednou dost dobrý důvod*

přemýšlet, jestli stojí za to tady zůstat.“ Přetrvalo však minimálně jedno, ačkoliv třeba ne tak radikálně - vědomí možnosti zásadně tvůrčího přístupu k životu.

Vonnegutova kniha je nejen reflexí významného úseku jeho života, ale také neidealizovaným pohledem na komplikované období revolty hnutí hippies. Je to zpráva o snaze žít jinak, lépe. Přes svou relativní útlost (250 stran českého vydání) je těžko převoditelná na stručné základní shrnutí. V pár větách je možné leda podat děj. Proměňující se úvahové linie, na hranici sdělitelnosti se pohybující prožitky schizoidních stavů či snahu o neretušovanou komplexnost obrazu života komuny hippies lze ve zkratce odpovídajícím způsobem zachytit stěží. Co předat mohu, je pocit výjimečné tvůrčí intenzity, se kterou Mark Vonnegut své dílo napsal. Pro onu naléhavost je poslední věta této recenze na jejím začátku.

MICHAL SCHINDLER

Jáma a kyvadlo trojediné

Literární výročí se dá zúročit všelijak. K tomu, které by v letošním roce oslavil *Edgar Allan Poe* (190. výročí narození a 150. výročí úmrtí), se u nás vedle divadelních oslav přihlásilo i nakladatelství Hynek třemi tituly z Poeovy povídkářské žně: *Předčasný pohřeb*, vyzdvihující autorovu tvorbu hororovou, *Démon zvrácenosti*, týkající se povídek s tematikou detektivní, a poslední svazek *Na slovíčko s mumií*, jehož obsahem jsou grotesky a jinak bizarní novelety. Všechny tři svazčky jsou v drobné kapesní úpravě s obálkou Petra Sachera, využívajícího kreseb Alfreda Kubina, jenž byl mimochodem i autorem ilustrací k Poeově románu *Dobrodružství Arthura Gordona Pyma*. Petr Sacher je také odpovědným redaktorem celého povídkového výběru.

Samotné úpravy knih se nedá vytknout nic, stejně jako obsahu, který už prověřilo století a půl - vždyť jako úplně první Poeova povídka u nás bylo přeloženo *Na slovíčko s mumií* v Lumíru v padesátých letech 19. století, takže Hynek svým jedním svazkem pěkně odkazuje nejen na Poea, ale i na počátky novodobého překladu u nás. Zároveň byl dobrý nápad rozdělit povídky podle již zmíněných svazčků: alespoň Poe groteskní je jistě pro mnohé objevem, kterého dříve zastiňoval Poe hrůzoplýn. Ale - ale proč zde ve třech knížkách vyšla téměř celá Jáma a kyvadlo, výbor z povídek Edgara Allana Poea, jenž se u nás objevil poprvé v roce 1975 a doposud patří k téměř nezbytné výbavě každé knihovny? Překlad Josefa Schwarze je skvostný a bezchybný, chápu jistě dobrou snahu pana Sachera i jeho nakladatelství připomenout nejen jej, ale i Poea, jenže proč jeden svazček, v němž je devět povídek, stojí sto padesát korun, když Jámu a kyvadlo může případný zájemce najít ve své knihovně nebo v antikvariátu? Proč nebylo vydáno z Poeovy tvorby - napsal přece osmasedmdesát povídek - něco méně známého? Jáma a kyvadlo z nich kdysi přinesla zhruba polovinu. Navíc povídky jako *Zlatý brouk* nebo *Vražda v ulici Morgue* patří k tak notoricky známým, že je div, že ještě vůbec vycházejí... Nebylo by řešením vydat ve třech svazcích Poeovy neznámé povídky, eseje (například *Filosofii nábytku*) a jeho básně? K uctění památky by tak určitě došlo v daleko větší míře.

Přesto lámat hůl nad Hynkem nelze - celou Jámu a kyvadlo sice roztržil, ale pro svou originální koncepci také vynesl čtyři povídky: *Eleonora*, *Medailon*, *Tisíc druhý příběh Šeherezádin* a *Tři neděle v týdnu*. Hovořit tak o úplném převzetí Jámy a kyvadla by se tedy dalo jen sotva...

Necháme-li však tyto nakladatelské problémy, které by sice měly být i problémem čtenářským, stranou, zůstane nám výtečný povídkář Poe. Jako zakladatel detektivní povídky před Conanem Doylem řeší pouze analyticky, jako první autor psychologického hororu děsí popisem rozpolceného rozumu a jako autor arabesk spojuje obě první položky a přidává do nich cynický pohled, za kterým vidíme třeba i pozdějšího Ambrose Bierce s jeho *Đáblovým slovníkem*. Vždyť v povídce *Nikdy se s čer-*

tem nesázej o hlavu je na konci hlavní hrdina Mordian vykopán ze svého hrobu a prodán jako žrádlo pro psy. Doufejme, že Poe - ač v tomto případě vykopán ze svého hrobu a poněkud zneuctěn a roztroušen - nedopadne jako Pedigree pal - ambaláž i obsah stojí za to, ale teprve maso (což je trochu dekadentní přirovnání, ale copak lze u Edgara Allana hovořit o něčem jiném?) je originál.

MICHAL JARĚŠ

A² + B² = C²

V nakladatelství Trigon vychází sborník **Pýthagorás ze Samu**, věnovaný životu a dílu myslitele, který je známý spíše jako matematik. Obsahuje Pythagorovy životopisy od novoplatoniků Porfyria (asi 234-301/305) a Iamblicha (asi 250-330?) - v překladu Václava Bohny, odkazy na Pythagora a jeho následovníky v citacích různých starověkých filozofů - v překladu Karla Svobody, studii o pythagorejství archaické doby od Zdeňka Kratochvíla a doslov D. Ž. Bora.

Hned po několika stránkách úvodního *Života Pythagorova* si čtenář musí položit zásadní otázku: Je Porfyriovo dílo životopisem filozofa a matematika? A zřejmě si také odpoví: Jen v několika málo aspektech. Spíše je předveden život řeckého myslitele, který uvádí do kultury svého národa nauky neřecké, tj. duchovní výdobytky Egyptanů, Arabů, Chaldejců a Hebrejů. Myslitele? Spíše snad mystika, věštec a vykladače!

Po přečtení obsáhlého výčtu rozličných divotvorností se nám totiž celé dílo začne jevit v poněkud jiném světle. Otázka stihá otázku. O kom to vlastně pojednává? Není to snad nakonec *hagiografie*? Myšlenky tohoto velikána jsou totiž shrnuty do několika málo odstavců a zbytek textu obsahuje podivuhodné příběhy a legendy, ve kterých jsou jeho životní názory obsaženy jako skutky nevidaných rozměrů - vpravdě zázraky. Vyjimečný doklad toho, jak obrovské názorové změny do rodného řeckého světa Pythagoras vnesl, ať již si své myšlenky přinesl od Asiátů či vyčistil domácí prameny.

Vzhledem k tomu, že učení Pythagora samotného i jeho nástupců bylo „tajné“, je celkem jasné, že životopis ani nemůže podat jinou zprávu než sbírku historek a anekdot lidového původu. Jeho učení lze tedy studovat jenom nepřímě - ale i to málo, co se zachovalo (co nezbytně prolulo do veřejných projevů a skutků), stojí za to. I skrze ono lidové bájesloví prosvítá jistá duchovní hloubka.

Zajímavou skutečností je fakt, že větší na přímých žáků byla usmrcena pronásledovatelé nebo zahynula při požáru domu, když předtím umožnili svému učitelovi unik z plamenů. Ten již zřejmě v oné době nebyl v kurzu, neboť nebyl bezpodmínečně přijímán, a tak nemohl nalézt útočiště. Podle jiné verze uhořel se svými žáky v domě a podle další končí svůj život po čtyřicetidením půstu dobrovolnou smrtí.

Mrazivě poučné jsou závěrečné zkazky o pythagorejcích, kteří si jako společenství nezadají s nějakou „jemnější sektou“ současnosti. Nalezeme zde *cultores* lehce povornatelné s orientálními ideology dneška, jimž se domácí barbarské mudrosloví omrzelo a kteří svou cestovatelskou vášeň prostě musí nějak vybit. V tomto textu nalézáme předobraz těch, co první nauku o převtělování moralizováním, snobské vyznavače zdravé životosprávy (tzv. vyznavače sóji), zmatené numerology, zatáté vegetariány, povýšené ochránce všeho živého nebo ty, kteří podléhají jen jedné vášni - nechat se zahubit tyranem pro smělou řeč.

Charakteristika Pythagorových dědiců je snad nejlépe vyjádřena tím, že jejich největší starostí bylo nenavazovat přátelství s cizími lidmi, svědomitě se mu vyhýbat, mít se před ním na pozoru a zachovávat pevné přátelství mezi sebou. Tedy s uzavřeností, bez možnosti konfrontace, spět životem ve společnosti stejně smýšlejících až k deliriu absolutní shodnosti.

Kratochvílova pojmoslovná stať uvádí čtenářovy dojmy a zmatky z úvodní četby zpět v rovnováhu. Autor zde ozřejmuje jak kontext časový, tak geografický. U pramenového materiálu je načrtnuto třídění zlomků a hodnověrnost lecčeho předchozího je zpo-

chybněna. Připomíná se, že to byl právě Pythagoras, kdo první použil výrazy filosofie/filosof, theorie či kosmos v jejich nynějších významech. Obraz pythagorejství je doplněn podrobným kritickým rozбором některých odkazů z Diogena Laertia, Hippolyta, Aristotela a dalších. Jsou zmíněny i temné výhrady proti Pythagorovi od Herakleita a Xenofana z Kolofónu. Důležitým závěrem se jeví, že se toho Pythagoras od „Chaldejců“ zase tolik nenaučil, mnohé totiž pochází spíše z domácí evropské tradice nebo bylo obecným duchovním majetkem Středomoří.

Borův doslov se, kromě již zmíněného, zabývá iniciačními a průvodními rituály pythagorejské školy (fyziognomická zkoumání při vstupu, několikaletá zkouška mlčenlivosti), politickými souvislostmi doby (z nichž vyvěrá pronásledování této školy) a numerickou symbolikou v širších souvislostech. Otištěn je též stručný a jasný souhrn Pythagorova učení zvaný *Zlaté verše* nebo *Zlatá slova*, připisovaný Lýsidovi. Závěr je věnován dědicům a pokračovatelům pythagorejství, historickým peripetiím této tradice (zbytky nauky unikají křesťanské cenzuře různými mutacemi) a krátce také vztahu k alchymii, kabale a rosenkruciánství. Tato závěrečná, značně erudovaná práce vykazuje podstatně jinou metodu zpracování dokumentárního materiálu, než je tomu u Kratochvíla - metodou je hromadění a ne zcela zvládnutý obdiv. Borův závěr, že Pythagoras se stal *zářící hvězdou lidství*, je více než euforický. Tento muž totiž paradoxně září lidstvu spíše jemu připisovanou matematickou větou než svým učením, u kterého kladl takový důraz na mlčení.

DANIEL SAMEK

Volejme: Crumbs!

Jestli si myslíte, že v nebeské bráně sedící svatý Petr zvedá palec a rozhoduje pouze o lidech, zda zamíří do pekla, do očistce či rovnou do nebe, tak se mýlíte. Stejně je to i u vynálezů (ale v opačném gardu: sv. Petr není na konci jejich cesty, ale na začátku). A Internetu či internetu (hle onu změnu ze zvláštního na obecné) nadělití sudí zelenou kartu. S tím už nikdo nic nenadějí. Tenhle boj už skončil. Hranice opět posunuty... Citát: Tištěná kniha je nesmrtelná. Hlavně na internetu!

Každá takováhle „vymyšlenost“ vytváří kolem sebe samozřejmě subkulturu a subkultura musí mít svoje fangle a tajná znamení. U internetu je o to specifitější, že zde těžko může hrát hlavní roli značka trička, cena účesu či oblíbená kapela a klub. Zde je tou legitimací způsob řeči, či ještě lépe psaná forma řeči - slang „internetáků“. Nemluví o těch, co s internetem musí pracovat, nebo o těch, co surfují odnikud nikam (koupit si myčku nádoby a dívat se na ni, „být s ní“ přes celý program - toť půvabná dokonalost postmoderny dle Buñuela), mám na mysli ty, kteří internetem žijí, kteří skrze internet svět poznávají, předělávají, útočí na něj (tj. na sebe).

Nakladatelství Ivo Železný vydalo v prvním dotisku překlad knihy **Olivera Rosenbauma Anglicko/český slovník Internetu (chat-slang)**. Anotace sice tvrdí, že je to skvělý pomocník pro každého uživatele Internetu (já tvrdím internetu) a hlavně pro ty, kteří si chtějí popovídat v zahraničních „chat roomech“ (nezávazně si pokecat, podrbat). Ale takováhle příručka je i možnou cestou k bráně radosti pro všechny, co mají rádi jazyk, lámají si na něm jazyk, pozorují, jak vzniká, klonuje se, zaniká, jak z něj rostou pravobočci i levobočci. Pro všechny, kteří dělají jazyk, hrají si s jazykem a trpí pro jazyk (jsou při -bit- i za jazyk).

Více než 3000 pojmů a slovních spojení vzešlo ze tří zdrojů (nebojte se, nemá to co dělat s marxismem-leninismem): z odborných, „profesních“ slov z internetové branže, z idiomů a anglosaských hovorových výrazů a z internetového „slangu“, především z hackerského prostředí. (Na vysvětlenou: hacker je „nabourávač“ do cizích systémů *hack - sekat*, který ale neškodí, nemění data, na rozdíl od crackerů, „louskáčů“ - to jsou velmi zlí hoši, to jsou Štětinači „i-společnosti“.) Uvozovky používám proto, že tento „slang“ je opět složen z akronymů (viz např. *labatyd - život je sračka*

a pak přijde smrt llife's a bullshit and then you die!), z emotikon (symboly, kterými uživatel vyjadřuje své pocity pomocí znaků; např. tzv. smileys, veselé tváře, které je nutno pootočit o devadesát stupňů - :-)) /velmi šťastný/), z „hackspeaku“, což je zvláštní forma vyjadřování založená na zkracování na základě výslovnosti (*B4 - dříve lbeforel, Zme - pro mě lto mel*), zkrácením slov (*abend labnormal end of taskl* - výraz pro nesystémové, nenormální ukončení programu), z výrazů vznikajících klasicou „slangovou“ cestou (*erotics lerotikal* je v hackerském slangu elektronika, neboť jen ta přináší vzrušení) apod.

Tak se dozvíte, že tzv. zavináči se říká *ape (opice)*, *bar, foo* nebo *baz* jsou výrazy pro to, co ještě nemá své jméno, vykřičník je *hunchback (hrbáč)*, *bible* je uživatelská příručka, *Cobol Charly* je smyšlená osoba, která může za eventuelní chybu, *condom* je obal na diskety, *copyleft* je obyčejný český (chacha) copyright, *crumbs* z titulu této nerezence je výkřik: *No ne!, fascist (fašista)* je označení pro systém s mimořádně vyspělým bezpečnostním zařízením, a tak se dá pokračovat myší bilou po podložce dál a dál...

Protože se dá tato příručka číst skoro v každém prostředí a začít se dá zezadu či z prostředka, je to taková příjemná „holka“ na cesty. Kdykoli budete *fubar* (najdete si v příručce), můžete *gd&r* (najdete si v příručce) a číst si v tomto *knock-out* (najdete si v příručce).

DANIEL TOSEVÍ

Časopis

Logos 1/2

Milan Nakonečný v úvodním proslovu na valné hromadě Společnosti českých hermetiků po zvolení jejím předsedou v roce 1990 řekl: „Existuje mnoho motivů pro studium různých esoterických systémů, od romantického zájmu o tajné vědy a záhady přírody a člověka, až po šilené naděje kladené do černomagických praktik.“ Text jeho úvodní řeči byl otištěn v druhém čísle tehdy obnoveného časopisu Logos. Tato „revue novodobého esoterismu“ tak navázala na předválečné snahy význačných postav českého hermetismu (P. Lasenic, J. Kefer, F. Kabelák, O. Eliáš aj.) v letech 1934-1940. Od doby jejího obnovení uplynulo téměř deset let. Jistě i dnes bude existovat „mnoho motivů“ pro četbu a studium příspěvků, které přináší nové dvojčíslo Logosu - sborníku pro esoterii chápání života a kultury (Trigon 1999, 128 s.).

Sborník otevírá krátká esejistická úvaha Vladimíra Weigerta o „genesi a regeneraci mýtu“. Autor se v ní zamýšlí nad funkcemi mýtu a jeho pronikáním do současného vědo-technického světa, ve kterém spatřuje rodící se mytologii nového druhu. V ní se vzájemně dotýkají „sfinga mýtu a sfinga vědy“.

Vstupní část sborníku je věnována irskému básníkovi, esejistovi, dramatikovi Williamu Butlerovi Yeatsovi (1865-1939). Ukázkám autorových textů „Vize“ a „Rosa Alchemica“ předcházejí dva články. Z pera Williama Hollistera se dozvíme o historii Yeatsova propojení s hermetickou společností Golden Dawn (Zlatý úsvit) a o vlivu hermetické nauky na jeho tvorbu a myšlení. Václav Čilek v textu „Měsíc bezmocný jako červ“ přibližuje význam a okolnosti „automatického“ zrodu Yeatsovy „Vize“. Se společností Zlatý úsvit souvisí kratší článek Adama McLeana, ve kterém je popsána indická hra čaturanga z 5. století našeho letopočtu, o níž se autor domnívá, že inspirovala dva zakladatele společnosti Matherse a Westcotta k jejich „rosekruciánským šachům“.

Následuje několik samostatných příspěvků. Michal a Eva Jůzovi nás ve svém vyprávění zavedou ke „zdi u poslední svítily“ na konci Zlaté uličky, v níž podle legendy vyprávěné Gustavem Meyrinkem v románu „Golem“ existuje „práh k jinému světu“. Luboš Antonín seznamuje čtenáře s neznámými listinami „řádu rytířů a bratří sv. Jana Evangelisty z Asie v Evropě“ z osmnáctého století, které byly objeveny

v archivu Národního muzea. Život a dílo kabalisty Izáka Lurij (1534-1572) přibližuje Daniel Stein-Kubin. O tajemství jednoho světem zapomenutého chrámu „proměněného v laboratoř“, v němž se ukrývá záhadný Durakapalan, vypráví příběh Paula Sédira. Vzpomínka Vladislava Zadrobílka patří méně známé osobnosti českého hermetismu a primáři kroměřížské Psychiatrické léčebny RNDr. et MUDr. Jiřímu Ryšánkovi (1926-1988). Ryšánkovo překladatelské úsilí vyústilo v obsáhlou „Anthologii alchymických textů“, jejichž seznam je na konci příspěvku uveden. Ryšánkův překlad Eugenia Philalethy „Anthroposophia magica“ najdeme už v tomto čísle sborníku, příští číslo by mělo přinést jeho překlad alchymistického traktátu Ireneae Philalethy „Otevřený vchod do uzavřeného královského paláce“. V jiném příspěvku se D. Ž. Bor zabývá kresbou na pergamentu ze souboru tabulí a kreseb, uchovávaných pod společným názvem „Latomi“ v archivu Národního muzea v Praze.

Z těchto víceméně samostatně stojících textů stojí zvlášť za povšimnutí původní a osobitý text Zdeňka Kratochvíla, který nese název „Anatolské« evangelium původu, touhy a lásky“. O jeho zrodu autor píše toto: „Vzniknul ze hry, která chtěla vyplnit noci, za kterých se díky vyšinitému sakrálnímu obratli nedalo ležet. Témata byla posbírána tak, jako kdyby uvízla v paměti někde mezi druhým a dvacátým stoletím; někde mezi Prahou, Krakovem, Samothákou, Naxem, Efesem, Kappadocií a Edessou - a možná i Bejrútem a Alexandrií. Jiný význam než význam hry znaků snad nemá anebo to aspoň nemá v úmyslu.“

Celá druhá polovina sborníku je věnovaná Johnu Deeeovi. Od samotného autora zde nalezneme ukázkou z jeho „Deníků“, která se týká okolností audience u císaře Rudolfa II. roku 1584. S tím souvisí práce Rafaela T. Prinkeho nazvaná „John Dee a Edward Kelley v Polsku a v Čechách“, obsahující rovněž itinerář jejich poutí po Evropě v letech 1583-1589 a bibliografii Henochiánských rukopisů a Deníků Johna Deea. D. Ž. Bor potom ve svém příspěvku přibližuje Deea jako matematika a mága na pozadí jeho životních osudů.

Pozornost si určitě zasluží dva delší příspěvky Zdeňka Neubauera. V prvním nazvaném „Rosa a spravedlnost - Dee a Astraea aneb Magický zrod novověku“ autor vyznačuje roli, kterou John Dee sehrál „v intelektuálním dospívání Novověkého světa“. Druhý příspěvek je nazvaný „Magie a matematika - Dee a Euklides aneb O magické moci čísel“. Jestliže v prvním článku Neubauer jen naznačuje některá více či méně skrytá analogická propojení mezi minulostí a současností, v druhém příspěvku na ně do jisté míry navazuje, dále rozvíjí a konkretizuje zejména na příkladech naší mediální, kybernetické či informační skutečnosti, kterou chápe jako „plod magie“. „Informatické čáry také nejsou žádným projevem pokroku vědy; naopak, jsou triumfem jejího návratu ke svým počátkům: přesněji k onomu počátku, kdy vlastní »informatický«, »komunikační«, »duchovní« základ moci čísel odhalil John Dee.“

Významným počinem je překlad Deeva díla „Monas Hieroglyfica“ (1564) zařazený na konec sborníku. Překlad je doplněn poznámkami D. Ž. Bora a studií téhož autora, v níž se pokouší vysvětlit „vstupní rytinu k hieroglyfické monadě“, kterou „bychom mohli považovat za dekorativní ilustraci geometrické šifry leda hrubým omylem“. Knižní vydání tohoto Deeva díla bylo nakladatelstvím Trigon ohlášeno už v roce 1990, k jeho zveřejnění dochází pro obtížnost překladu až nyní.

Po přehledu toho, co přináší poslední dvojčíslo Logosu, by se slušelo alespoň nějaké hodnocení anebo kritické shrnutí těch několika kusých poznámek. Dovolím si to neudělat s odkazem na slova Jana Kefera z roku 1939: „Umožněte každému pokrok, ale nedělejte za lidi nic! Věda má být přístupná každému, ale cestu k ní co možná ztěžovat proto, aby si vývoj vybral sám ty nejlepší inteligence.“ Stálí čtenáři Logosu se na svou jistě ne snadnou cestu již vydali, těm ostatním snad mohou ocitovat nápis z titulu rytiny k „Hieroglyfické monadě“ Johna Deea: Qui non intelligit, aut taceat, aut discat.

ROMAN TELEROVSKÝ

V průběhu 30. let dochází v české literární společnosti z hlediska mladých tvůrců ke stratifikaci, která se ještě výrazněji prohlubuje v desetiletí následujícím, do roku 1948.

Sklonek 30. let je stále ve znamení bohatého a pestrého vývoje meziválečného dvacetiletí. Vedle představitelů starší a střední generace začíná publikovat velké množství mladých básníků a spisovatelů, kteří vydávají své první básně časopisecky nebo své první básnické sbírky. Výrazem této existence se také stalo vydání almanachu, který nemusel mít jiný smysl než přinést důkaz o trvání české kultury mezi mladými tvůrci. Ne vždy ovšem šlo o pokus představit tvorbu mladé generace, někdy to byla prostě snaha o vytvoření jakéhosi nového uměleckého či literárního směru. Bohatý na tyto almanachy byl rok 1940. Jednou ze skupin, která o sobě v roce 1940 dala (v tomto případě znovu) vědět, byl literární umělecký kruh Aktivisté. Stejnomený almanach vydali ovšem již v květnu 1936, sami svůj vznik kladli už do ledna téhož roku. Hovořili o sdružení básníků, spisovatelů, výtvarných umělců a dramatiků. Vydávali periodika Aktivisté, Uboj a Živá tvorba.

V dobové literární kritice sklídl almanach z roku 1936, který byl prezentován jako vystoupení mladých autorů, hlavně výsměch a zdrcující hodnocení. Například F. X. Šalda, tolik ironický vůči všemu povrchnímu, napsal: „Nákladem »Máje« vyšel almanach 24 mladých - mezi 20-40! - kteří jsou zapřísnění nepřátelé pesimismu, dekadence a l'art pour l'artismu, což jsou podle nich tak skoro dědičné hříchy českého národa. Vytáhli tedy je potřít, potřít velikou spoustou prostředních a špatných veršů a takové též prózy. (...) Vnitřního jednotícího pouta tu není. Jde to, jak stádo běží. Celkem je to projev literárních rozpaků a literární zmatenosti, trapný dokument psavecké zaměstnanosti a písarské pohotovosti českého literárního člověka kavárenských známky.“¹ Almanach aktivistů nazývá Šalda zbytečností, národní ohřívárnou, akciovou společností s ručením omezeným.

Velmi příkře posoudil almanach také V. Tomšík v Listech pro umění a kritiku: „Celková úroveň spíše méně než průměrná. (...) Vedle žurnalisticky frázovitě a sentimentální prózy Jar. Šulce čtou se tu ruralisticky nabubřelé prózy M. Balaše a B. Četyny, nedávající dosud možnosti k výraznější a závaznější charakteristice. A pak úryvek z nové hry Emila Synka o Máchovi, do něhož autor promítá opět svůj komplex: problém úspěchu a neúspěchu. Z veršů, z nichž skoro všechny jsou nějak poplatné buď Horovi, nebo Halasovi, Seifertovi či Zahradníčkovi, těžko tedy hádat, proč se ustavili tito aktivisté a co nám chtějí přinést nového. A totéž a ještě ve větší míře dá se říci o prozaicích.“² Stejně odmítá obecnost a nehotovost programu aktivistů, jehož autorem je - ve formě předmluvy a doslovu - Bedřich Slavík: „A nejhorší je na tomto almanachu to, že k odvozenosti životní tu přistupuje i odvozenost literární. Naivnost, frázovitost či ješitnost lidí, kteří stůj co stůj chtějí být vůdci, není ještě programem.“³

S odstupem několika let v roce 1940 hodnotil historii a tehdejší stav aktivistické poezie jeden z jejích hlavních mluvčích Vojtěch Rozner ve sborníku „Z pasivity poesie k aktivismu. Esej. S ukázkami aktivistické lyriky a poznámkami“. Tato knížka vyšla jako 3. svazek Edice aktivistů pod Roznerovým jménem.

Kromě velikášství a sebestřednosti, kterými jsou poznamenána v rámci tohoto „uměleckého směru“ Roznerova prohlášení, je možno konstatovat značné sebevědomí a proklamování důležitosti. Překvapí konstatování, které Rozner zvolil při vzpomínce na vznik literárního aktivismu: „Byla to opravdu chvíle dějinná (...). V oblasti politické zápas s fašismem, v oblasti sociální zápas s kapitalismem a ve sféře myšlenkové zápas s reakcí filosofickou.“⁴ Publikace vyšla za okupace a píše se v ní o zápasu s fašismem.

Na druhé straně je pozoruhodné, jak můžeme sledovat s odstupem času, že literární aktivismus se jeví jako přímý předchůdce oficiálně vydávané pounorové budovatelské literatury. Čteme zde věty i verše, jejichž takřka identické či podobné znění se objevuje zhruba o desetiletí později nesčetněkrát opakované. Namátkou uvedme báseň Hymnus práce od Miloslava Nováka: „Komíny továren vesele dýmají, / železné stroje o práci zpívají. / Ulice zčernala zástupy dělníků. / Tempo nás strhlo v divokou paniku. // Paže jsou zkovány z tvrdé ocele, / horký pot řine se proudem po čele, / továrny rachotí rozkoší roboty, / prchají dny, pondělky, soboty. // Minuty hoří v syčivém plameni, / zápalém práce všichni jsou zmámeni, / prsa se dmou a vesele do světa / letí zpěv práce, píseň života.“⁵ Podobně je tomu i v rámci teoretického textu. „V takové chvíli nebylo možno ani u nás odpoutati se od světa

SAUWICIACT SUUVIJEŠI

převzatým aktivistickým programem.“¹² V Zahradníčkově poezii dochází k obratu od „pokušení smrti“ z přelomu 20. a 30. let k „žiznivému létu“ a „pozdravení slunci“ z poloviny 30. let, což nepochybně pramení z naprosto jiných příčin, než je znalost programu aktivistů nebo příklon k němu. To je věc již vícekrát v literární vědě objasnovaná, namátkou F. X. Šaldou (ještě před Roznerovými vývody) nebo nověji Jaroslavem Medem.¹³ Podobnou cestou pak Rozner přichází také k dalším jménům, jimiž zaštiťuje své hnutí.

sborníku Chvála slova), Jan Skácel (ani jeho soutěžní příspěvek není ve sborníku otištěn), Antonín Bartušek (porota zařadila do sborníku jeho báseň Zpíváno z dálky mému kraji) nebo Jiří Sequens (je zde jeho báseň Věčný večer). Většina poezie vyjadřuje - zhusta mnohomluvně a záplavou přírodní motiviky (např. Hauková), někdy podpořené motivy křesťanskými (jako v případě Ptáčnickově) - lásku k zemi, ke kraji, k půdě. Prozaické příspěvky jsou ještě rozpačtější - ovšem jde o almanach autorů zhusta středoškolských -, objevují se tu opět motivy přírodní a jakási přízračná či tajemná atmosféra. Společně jsou poezii i próze elegické tóny a pocity smutku, jež plynou nepochybně z dobové atmosféry, ale i věku autorů, neboť i ten zvyšoval jejich nejistotu. Tato poezie má pak někdy blízko k dětskému světu, vyjádřenému však většinou neobratně: „V kolébce mezi spinká / nevzbudte ji / skromná jak pinkalinka. // (...) V rybníce nožky umývá si / v potoce s káčaty / touhu po dálkách hasí. // Obzor si do uzlíčku horou přivázala / protože svět je velký / a ona jenom malá. // Je malá malá tolik malinká / však láskou hvězdami a tichem léčí / jako maminka. // Kterak tě oslavit ty naše skromná malá / za všecku krásu / kterou jsi nám dala?“¹⁸

Věk autorů textů byl nízký: např. Grebeníčkové v době soutěže nebylo ještě ani patnáct let, Balajkovi bylo sedmáct, o rok více Skácelovi, který měl ale za sebou již debut ve Studentském časopise, Bartuškoví (publikoval již ve Studentském časopise a v Jitru) a Ptáčnickovi devatenáct; publickačně nejzkušenější byla z připomenutých básníků jedenadvacetiletá Hauková, která debutovala v roce 1934 v přerovském deníku Obzor.¹⁹ Soutěž měla především podchytit tvořivý zájem nejmladších, sborník neměl být programovým či proklamacním almanachem, nýbrž pouhým souborem prací, jak stálo v úvodní poznámce.

Pokračování příště

Almanachy roku 1940

Michal Bauer

a zakuklovati se trvale do lyrických hříček a abstraktnosti; v takové chvíli nebylo možno žádati po těch, kdož intenzivněji ve svém nitru prociťli významnost dnů naplněných dynamismem, aby zpívali své hymny o umírání, smrti a úniku dění (...), aby se uzavírali do skleněného krunýře bezúčelného lartpoullartistického hříčkovaní anebo skládali poetisticko-surrealistické veršované psiny pro zábavu unuděných kavárenských snobů. Ne - v té době několik jedinců pochopilo, že právě i mladý literární a umělecký svět musí se pustit do boje, přiložit ruku k velikému dílu a postupovat plně, odhodlaně, nezastřeně a nekompromisně.“⁶ Přitom se ovšem aktivismus označoval jako směr protimarxistický. Najdeme zde odsouzení poetismu a především surrealismu; nepochybně mimo jiné z toho důvodu, že své počátky klade aktivismus do období, kdy surrealismus je u nás v plném rozmachu: „V české literatuře a umění se tehdy zrovna s oficiálním sebevědomím uváděl nový úpadkový směr surrealismus, v němž si nezadávali se svým poetistickým předchůdcem, na jehož troskách vznikl.“⁷ Odpor vůči oběma zmíněným uměleckým proudům se objevil již v připomenutém almanachu z května 1936, jak připomněl Rozner. „Nesouhlasíme s poetistickým a surrealistickým chápáním umění, zato usilujeme od povrchnosti a materialismu k uměleckému zdůševnění a zjasnění.“⁸

Podobně negativně je pojímán ruralismus a rovněž veškeré umění, které není bojovné, dokonce revolučně naladěno. „A konečně znovu oživený nihilismus halasovský s celou škálou epigonů - a jiná skupina propadnuvší studené lartpoullartistické abstraktnosti (Václav Renč, Vladimír Holan).“⁹ Stejně tak je konkretizován odpor vůči Nezvalovi či Teigovi, který je v druhém případě vyjádřen slovem „teigovština“¹⁰; stejně označení užívala literární kritika a žurnalistika v 50. letech. Rozner dochází na základě zvláštních spojení a dokladů k tomuto závěru: „Aktivismus v umění stal se pomalu vyznáním celé generace.“¹¹ Rysy přechodu od pesimismu, skepse a rezignace k aktivitě sledává např. u Jana Zahradníčka: „Na poli básnickém je to především Zahradníčkovo »Pozdravení slunci«, v němž je vliv aktivismu přímo hmatatelný. Opojná síla tryská přes všechno zdánlivě spirituální zbarvení z této slunné knihy veršů a báseň »Na pole praskající ke žni« není ničím jiným nežli zcela

Jako tvůrci aktivistické lyriky jsou uváděni básněmi František Kozík, Ladislav Stehlík, Vojtěch Rozner, Josef Kadlec, Julie Flanderková, Jaroslav Zatloukal, Miloslav Novák, Jiří Suchánek, Karel Kapoun, Jaroslav Janoušek a Ladislav Dymeš. Některé verše pocházejí ze sbírek vydaných ještě před válkou, např. Kozíkovy básně jsou ze sbírek Na břehu noci (1937) a Cesta k lidem (1938).

Aktivistické verše vyjadřují radost ze života, proklamují jeho smysluplnost a bohatství či téma budování, které je spojeno s oslavováním práce dělníků, jak je to vidět na již citované Novákově básni Hymnus práce. I přírodní tematika se propojuje s budováním, např. v básni Julie Flanderkové Trilion HP: „Čtyřtáctním motorem pracuje / pod zemí jaro, / nasává mohutným záběrem / prýstičí štávy. // Pod prvním taktem se malátě / zachvěje zem, / vyrazí bledule vonící táním / a panenskostí. (...) Dohoň, cos zameškal, / dohoň, cos zameškal, / tepe ti ve spáncích / novými štavami / výbušným motorem / jaro.“¹⁴ Verše zde otištěné jsou bojovné a odhodlané a vyjadřují naději do budoucnosti, jako u veršů Karla Kapouna: „Neboj se, verši náš, proč by ses bál, / jsi poslem budoucna a musíš dál. / Zas nahlas volej, jako voláváš, / co šeptá jen náš český Otčenáš.“¹⁵ Z veršů bylo možno vyčíst vlastenectví. „Ramena k ramenům a k hrudi hrud, / smělý k praporu tři barev hled, / srdcem i pěstí v nová vítězství, / vždy vpřed, vždy vpřed.“¹⁶

Některé sborníky jsou významné nikoliv tím, že seskupily nebo soustředily nějakou skupinu s více či méně vypracovaným a prosazovaným programem či jasnou teorií, ale tím, že v nich - někdy poprvé - publikovaly pozdější osobnosti české kultury a že se pokoušely podchytit touhu mladých autorů vyslovit se. Obrazem této snahy jsou mj. sborníky ze soutěží, které byly pořádané na počátku okupace. Výsledkem jedné z nich je Mladá Morava.¹⁷ Této soutěže se zúčastnilo asi 270 začínajících básníků a prozaiků. Mezi desítkami naprosto neznámých jmen čteme několik zajímavých: Jiřina Hauková (ve sborníku má otištěnou báseň Předzpráv jitra), Karel Ptáčník (je zde jeho báseň Česká píseň), Bohuš Balajka (porota vybrala k otištění krátkou prózu Duha nad večerem), Růžena Grebeníčková (ve sborníku není zastoupena), Ludvík Binovský (také jeho příspěvek není otištěn, jeho jméno najdeme rovněž ve

Poznámkový aparát:

¹ Šalda, F. X.: Z božího dopuštění čeští aktivisté. Šaldův zápisník 8, 1935-36, č. 9-10, s. 331.

² Tomšík, V.: Almanach Literární uměleckého kruhu „Aktivisté“. LUK 4, 1936, č. 8, s. 200.

³ Tamtéž.

⁴ Rozner, Vojtěch: Z pasivity poesie k aktivismu. Esej. S ukázkami aktivistické lyriky a poznámkami. Praha, František Štrnad 1940, s. 7.

⁵ Novák, Miloslav: Hymnus práce. (Jedná se o báseň z knihy Jitřní vyznání.) In: Rozner, Vojtěch: Z pasivity poesie k aktivismu, c. d., s. 57.

⁶ Rozner, Vojtěch: Z pasivity poesie k aktivismu, c. d., s. 7-8.

⁷ Tamtéž, s. 8.

⁸ Tamtéž, s. 9.

⁹ Tamtéž, s. 8.

¹⁰ Tamtéž, s. 13.

¹¹ Tamtéž, s. 37.

¹² Tamtéž, s. 21.

¹³ Šalda, F. X.: Pohled na naši nejnovější produkci lyrickou. Šaldův zápisník 6, 1933-34, č. 1-2, s. 26-31. Též in: Šalda, F. X.: Kritické glosy k nové poezii české. Praha, Melantrich 1939, s. 373-377.

Šalda, F. X.: Tři moderní lyrikové čeští. Šaldův zápisník 8, 1935-36, č. 1-2, s. 22-28. Též in: Šalda, F. X.: Kritické glosy k nové poezii české. Praha, Melantrich 1939, s. 472-476.

Med, Jaroslav: Jan Zahradníček: La Saletta (1947). In: Česká literatura 1945-1970. Interpretace vybraných děl. Praha, SPN 1992 (vyšlo 1993), s. 41-49.

¹⁴ Flanderková, Julie: Trilion HP. In: Rozner, Vojtěch: Z pasivity poesie k aktivismu, c. d., s. 53.

¹⁵ Kapoun, Karel: Verši náš. In: Rozner, Vojtěch: Z pasivity poesie k aktivismu, c. d., s. 60.

¹⁶ Novák, Miloslav: V pochod. In: Rozner, Vojtěch: Z pasivity poesie k aktivismu, c. d., s. 58.

¹⁷ Mladá Morava. Sborník prací ze soutěže „Mladé Moravy“. Brno, Globus 1940 (2. vydání z listopadu 1940). Práce vybrala porota soutěže, uspořádal Vladimír Pazourek.

¹⁸ Hospesová, Vlasta: Vesnice. In: Mladá Morava, c. d., s. 24.

¹⁹ -pbl- (= Přemysl Blažiček): Hauková, Jiřina. In: Slovník českých spisovatelů od roku 1945. Díl 1. A - L. Praha, Ústav pro českou literaturu AV ČR a nakladatelství BRÁNA 1995 (vyšlo 1996), s. 233.